

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Cengiz Bektaş

Halk Yapi Sanatı

Halk Yapı Sanatı

CENGİZ BEKTAŞ

Halk Yapı Sanatı

CENGİZ BEKTAŞ

LİTERATÜR YAYINLARI: 48
Cengiz Bektaş Tüm Yapıtları: 1
Popüler Mimarlık Dizisi: 1

Halk Yapı Sanatı

Cengiz Bektaş

Birinci Basım, Ocak 2001

Genel Yayın Yönetmeni : Kenan Kocatürk
Dizi Editörü : Öner Ciravoğlu
Kapak Tasarım : Yetkin Başarır
Fotoğraflar - Desenler : Cengiz Bektaş
Çizimler : BEKTAŞ Mimarlık
Baskı ve Cilt : Mart Matbaacılık

ISBN: 975-8431-30-7

© Copyright 2001, **Literatür:** Yayıncılık
Bu kitabın yayın hakları Literatür: Yayıncılık
Dağıtım Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.
Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz, yeniden
elde edilmek üzere saklanamaz.

**LİTERATÜR: YAYINCILIK, DAĞITIM,
PAZARLAMA, SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.**
İSTİKLAL CADDESİ, NO: 133 KAT 1-2 TR-80071
BEYOĞLU, İSTANBUL, TÜRKİYE
T 0(212) 292 4120 (PBX)
F 0(212) 245 5987
E literatur@literaturkitavebi.com.tr
W literaturkitavebi.com.tr

İçindekiler

7	"Yapı" Olan Sonucun Yaratılmasının Bilinen Yolu
17	Halk Yapı Sanatının Konu Olarak Yeri
21	Halk Yapı Sanatı
29	Anonim Mimarlık
39	Türk Evi - Türkiye Evi
45	Eski Türk Evlerinin İlkeleri
53	Halk Yapı Sanatı Ürünlerinin Üretilmesinde Kullanılan Araçlar
57	Halk Yapı Sanatı Ürünleri Olan Konutlarda Plan Öğeleri
65	Türk Evinin Plan Tipleri
71	Biçem Özellikleri
75	Dönemler
81	Kurallar
85	Halk Yapı Sanatı Yapıtlarının Üretilmesinde İşveren, Usta, İşçi İlişkileri
91	Halk Yapı Sanatı Ürünlerinin Yapımında Kullanılan Aygıtlar
95	Halk Yapı Sanatını İnceleme Yöntemi
105	Ustalar
155	Bitirirken

"Yapı" Olan Sonucun Yaratılmasının Bilinen Yolu

"Yapı" Olan Sonucun Yaratılmasının Bilinen Yolu

Sonunda bir yapının bulunduğu yol, kullanıcının gereksiniminden başlar.*

- Gereksinimin türü, boyutu; kişiye, yaşama kültürüne, yaşama biçimine, toplum yapısına, ilişkilerine göre değişir.
- Gereksinim yaşam içinde değişir...
- Üretilabilir de...

Örneğin tüketim toplumunda moda, reklam ve benzeri yollarla, insanlar kimi şeylere gereksinimleri olduğuna inandırılabilir.

Yeni bir sabunu satışa çıkarmak isteyen bir girişimci önce şu duyuruyla başlamıştı işe: "Vücudunuz çamaşır değildir". İnsanları, eli yüzü, bedeni yıkamak için kullanılan sabunun başka olması gerektiğine inandırmak ilk adımdı. Bundan sonra kokulu, katkılı, renkli sabunlar çıktı ortaya... Yaygınlaştı da... "Herkes bir termosifon" reklamları da böyle değil miydi?

* Bütün bu bölümün yazılmasında *Yuva mı Mal mı?* kitabımdan (Bektaş, 2. basım, İst.:1996) yararlandım. Ancak bu konu kapsamında yeniden gözden geçirdim, genişlettim.

Bir çiftçinin gereksinim duyduğu evle, bir dokumacının ya da balıkçının gereksinim duyduğu ev elbette bir örnek olamayacaktır.

Geleceğini tarımda gören, çocuklarını buna göre yetiştirmek isteyen toplumun gereksinimi olan ilkokul yapısı ile, geleceğini işleyimde gören toplumun ilkokul yapısı da bir olamaz. Tek kişinin, ya da bir ailenin özel yaşamlarına göre belirlenecek gereksinimler, yalnız onlar için özel olarak gerçekleştirilecek bir yapıyla karşılanabilir. Oysa bir topluluk için yapılacak toplu konutlar, ancak o topluluğu oluşturan bireylerin saptanacak ortak gereksinimlerinin ortalamasına göre (gene de bir esneklik öngörülerek) çözümlenebilir.

Bir topluluğu oluşturan bireylerin ortak gereksinimlerinin saptanması, buna göre bir şeyler yapılması, o toplumun yönetim biçimine de bağlıdır.

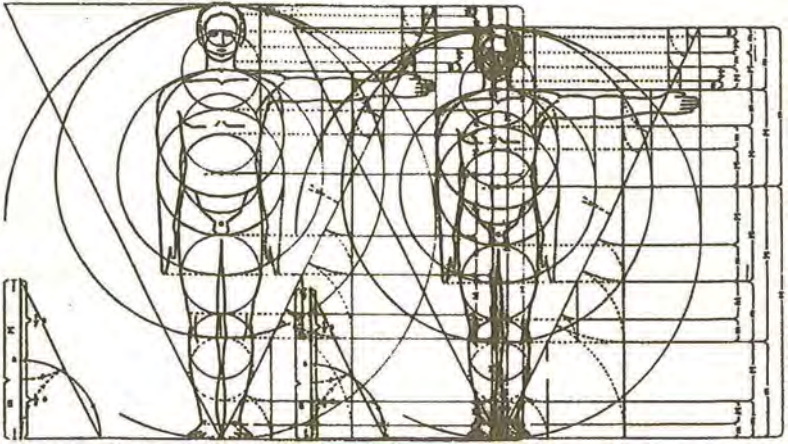
Gereksinim saptamasına göre de yapı izlencesi (programı) belirlenecektir.

Alıştığımız biçimde yatıp-dinlenme-uyuma gereksinimi için yatak, insanın beden ölçülerine göre yapılacaktır.

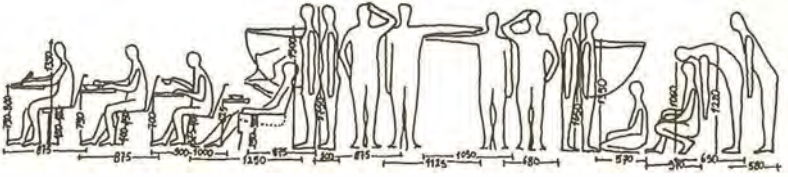
Türkiyeli insanların ortalama boyu, 50-60 yılda, 10-15 cm artmıştır. Ortalama ölçüyle değil ama ölçü kümelerini belirleyerek, ayrıca "piyasa" isteklerine dayanarak üretim yapılması zorunluluğu vardır.

Ancak yatak ölçüsünden başlayarak yatak odasının ölçüleri saptanacaktır. Bir ilkokul sınıfında çocukların ortalama boylarına göre sıra (ya da masa+sandalye) ölçülerinin saptanması, onların beden sağlıkları için zorunludur.

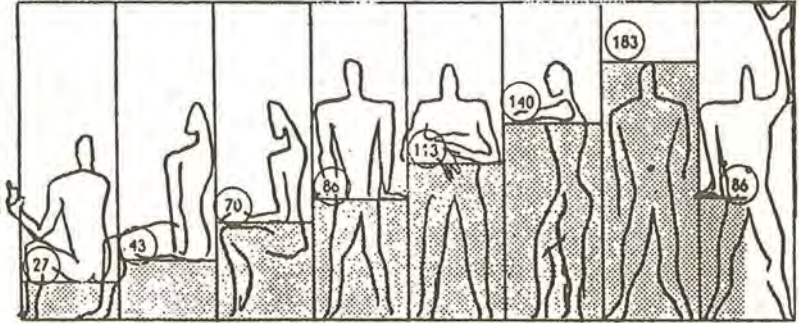
İstanbul'da bir ilkokuldaki çocukların boylarını ölçüp kümelere ayırdık. Alman çocuklarının ölçüleriyle karşılaştırdık. Onların en küçük boylu çocuklarının oluşturduğu kümenin altında Türk ço-

Mimarlarca çok kullanılan, tasarım yaparken gerekli tüm ölçüleri veren *Neufert* adlı yapıtta ortalama insan boyu 175 cm alınmıştır. Oysa Türkiye'deki insanların boy ortalaması 1.66'dır.

1.66 cm boyundaki insanın öteki ölçüleri...

Le Corbusier'in ünlü Modüller'unda verdiği ölçüler 183 cm boyundaki insana göre'dir.

cukları bir küme daha oluşturdular. Kısacası Alman çocukları Türk çocuklarından daha uzundu... Demek ki aynı yaşlardaki Alman çocukları için yapılacak sıralar Türk çocukları için yüksek kalacaktır.

Yüksel Emekli'nin 1966 yılında gerçekleştirdiği, Türkiye'nin değişik yörelerinden, değişik uğraşlı, 20 yaş içindeki Türk erkekleri üzerindeki araştırması da (% 10 örnekleme ile seçilmiş 1865 kişi) şu sonuçları veriyor:

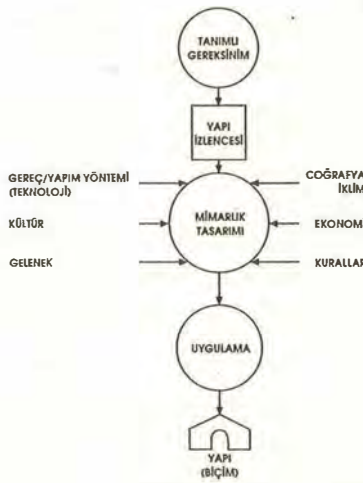
Bölge	Kişi	Boy Ortalaması
Marmara	238	1671 mm
Ege	281	1670 mm
İç Anadolu	343	1666 mm
Karadeniz	379	1660 mm
Akdeniz	156	1668 mm
Doğu Anadolu	299	1672 mm
Güney Doğu Anadolu	168	1671 mm
Toplam ort.	1864	1666 mm

(Türkiyeli insanın ortalama ölçüsü, KÖKEN'den)

Ayrıca, yalnızca beden ölçülerine göre alan büyüklükleri saptanamaz. Bir kişinin (ya da kişilerin) bir oylumda kalmak zorunda olduğu sürede kaç m³ hava soluyacağı, daha doğrusu oksijen tüketeyeğine göre de büyüklükler sınanacaktır.

Örnek olarak "yatak odası"nı ve okul sıralarını verdim. Bütün öteki oylumların, örneğin yemek odasının, oturma odasının ölçüleri de böyle belirlenecektir.

Gereksinimin nasıl karşılanacağı, alan (m²), oylum (m³) olarak saptanır. Biz buna bugün "yapı izlencesi (programı)" diyoruz. İzlencenin şöyle değil de böyle saptanması, isteklerimize, beklentilerimize, gelecek düşüncemize, olanaklarımıza ve kültür birikimize bağlıdır.

Saptanmış alanların, oylumların nasıl bir araya geleceklerinin, uyumlarının düşünülmesi işine de "mimarlık tasarımı" diyoruz.

İzlence, tasarımın fiziksel konusunu oluşturur. Çağdaş yapım yöntemi, gereç seçimi, yapılacak işi doğrudan etkiler. Bir yapıyı taşla ya da çelikle kurmak başka başka sonuçlar verir.

Ekonomi, yapımdaki kısıtları belirler...

Gelenek, hem kimi alışkanlıkları içerir, hem de deneyimle oluşmuş birikimi bize aktarır... Çağdaş bir yapı, bunlarla tartışarak, çatışarak, onlara gelecek çizgisi yönünde eklenerek mimarca tasarlanır, bu tasarıma göre de gerçekleştirilir.

Tasarım, önünde sonunda, bir yaratma işidir.

Bir yapının ileride mimarlığın konusu olabilmesi için en önemli etken kültürdür...

Mimarlık diploması olsa da, kültürsüz bir kişinin (ne yazık ki, yetersiz eğitim sonucu böyle kişilerle günümüz Türkiye'sinde sıkça karşılaşılabilir) yapacağı yapı mimarlığın konusu olamamaktadır. Bu nedenle, bir mimarın kültür alt yapısını oluşturması,

işinin olmazsa olmaz koşuludur. Kültür, dalımıza yakın gelen tanımla, çevreyi yaşanılır kılma birikimidir.

Çevreyi elbette tek kişi, kendi başına oluşturmaz...

Kültür, toplumsal ve tarihseldir...

Bu nedenle de, kültürün (örneğin bir kişinin kültürünün) gerçekliğinin en önemli ölçütü, halkından kopmamışlıktır. Halk Yapı Sanatını iyi tanımak, bugünkü mimarın kültürel birikiminde önemli bir yer tutuyor demek ki...

İşi yapı tasarlamak olan kişinin bir ressam, bir yontucu gibi, kendini salt sanatçı sayması, kendini herşeyin üstünde görmesi, giderek halkının, işverenin gereksinimlerini, katılımlarını bile kendi "yapmak istediği"ne "feda" etmesi, yapı sanatında, çağımızda görülen kimi kopukluklara, toplumsal açıdan bakıldığında, çarpıklıklara neden olabilir.

Düşünülenin (tasarlananın) uygulanması sonucu yapı ortaya çıkar. Yapının bir biçimi vardır. İlk bakışta da biçimiyle algılanır. Ama kullanıcı için sonucun (yapının) kullanımda en önemli yönü "biçim"i değildir. Kullanıcıyı önce, sonucun, gereksiniminin karşılanmasında en iyi, en doğru, en tutumlu çözüm olup olmadığı ilgilendirir.

Yapının biçimi, onun en kısa, en kolay yoldan tanımlanmasını sağlar. Ne var ki, böyle bir tanımlama, yalnız biçimiyle anılması, değerlendirilmesi, sınıflandırılması gibi yetersiz, sakıncalı tutumlara neden olur.

Çoğu kez "Mimarlık Tarihi" adı altında sunulan, aslında birer "biçim tarihi" dir. "Biçim", sonucu olduğu işlevden, "gerçek"ten ayrı, kendi başına, tarihin konusu olmaya başlar. Biçim tarihçiliği, yapay, geçmişe kasıtlı (çoğunlukla da siyasal) bir bakıştır. Güne göre değişir, ideolojiktir.

Mimarlığı, salt sanat kavramı açısından ele alan görüşe göre, her sonuç (her yapı) bir mimarlık ürünü değildir elbette. Sonucun mimarlık sanatının ürünü sayılabilmesi için bir sanat değeri taşıması gerekir. Sanat değeri olup olmadığı tartışmasına da çoğu kez yalnız günün beğenisine göre, biçimiyle konu olur.

En azından bugün için bellibaşlı yayınlarda bu böyledir. Yapıların planlarından, kesitlerinden çok, görünüşleriyle anlatılmalarının, tanıtılmalarının yeterli olduğunun sanılması bunu gösterir.

Anadolu halk geleneğinde biçimin işlevden doğması bir doğallıktır. Bu olgunun salt "işlevcilik" olmadığı, o günkü işlev tanımını içermesine karşın, çağını aşan bir esnekliği taşıdığı, ürünlerin nitelikleriyle kanıtlanmıştır. Burada önemli olan, yola nereden çıkıldığıdır. Böyle bir ilke, yirminci yüz yıl başlarında kimi ülkelerde, yeni bir mimarlık akımının (modernizmin) kaynağı olarak görülüyordu.

"Biçim işlevi izler" (Form fellow function) diye özetlenen bu görüş, o çağda geçerli olan, kopyacılığa, eklemeciliğe, tarihciliğe bir karşı çıkış olarak değerlendiriliyordu.

Ama biçimin işlevi izlemesinin yetmediği görüldü. Giderek insançılık açısından bakıldığında gerçek tıkanmalar yaşandı.

Anadolumuzun Halk Yapı Sanatı ürünleri biçimciliğin, ayrımcılığın ve benzeri eğilimlerin ötesinde ele alınmalıdır. Halk Yapı Sa-

natı, ilkelerinin çağdaş yaklaşımla anlaşılmasının, kültür altyapısının oluşturulabilmesi için zorunlu olduğuna; ayrıca, böyle bir bilgi birikiminin modaları aşma yolunda günümüz mimarlığına da ışık tutacağına inanıyorum.

Halk Yapı Sanatının Konu Olarak Yeri

Halk Yapı Sanatının Konu Olarak Yeri

Halk Yapı Sanatının ürünleri, değişik adlar altında değişik kavramlarla, mimarlık alanının bir özel dalı olarak ele alındı hep... Oysa Halk Yapı Sanatı ürünleri Halk Bilimi (folklor) alanıyla da tam uyuşum içindedir.* Halka, Halk Bilimine koşturularak, Halk Yapı Sanatı konuları da durağan değil, devingen, süregiden konulardır. Halk Biliminin öteki konuları gibi, Halk Yapı Sanatı da anonimdir. Halk Biliminin konusuna giren ürünler, olgular, zaman içinde oluşurlar. Halk Yapı Sanatı ürünleri de...

Halk Bilimine konu olan alanlar, ürünler katkılardan korkmazlar. Halk Yapı Sanatı ürünleri de...

Halk Bilimi konularına giren ürünler çeşitlemeye açıktır. Halk Yapı Sanatı ürünleri de...

Halk Bilimi konuları yaşamla birlikte yürür, Halk Yapı Sanatı ürünleri yaşamın doğrudan gerçek yansıtıcısıdır...

Halk Bilimi insan yaşamını tümüyle kapsar, Halk Yapı Sanatı ürünleri tüm insan yaşamına yer, oylum hazırlar.

Kısacası Halk Yapı Sanatı, Halk Biliminin ve mimarlığın ortak alanlarıdır.

* Böyle düşündüğüm için 1974 yılında Uluslararası I. Folklor Kongresi'ne, *Halk Yapı Sanatından Bir Örnek: Bodrum* çalışmamı sunmuştum. Böylece Halk Yapı Sanatı konusu ilk kez bir kongrece Halk Bilimi alanları arasında sayılmıştı. 1983-84'te de Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Halk Bilimi dalı içinde seçmeli ders olarak konuyu işlemiştim. İki yıl da Trakya Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde seçmeli ders olarak verdim.

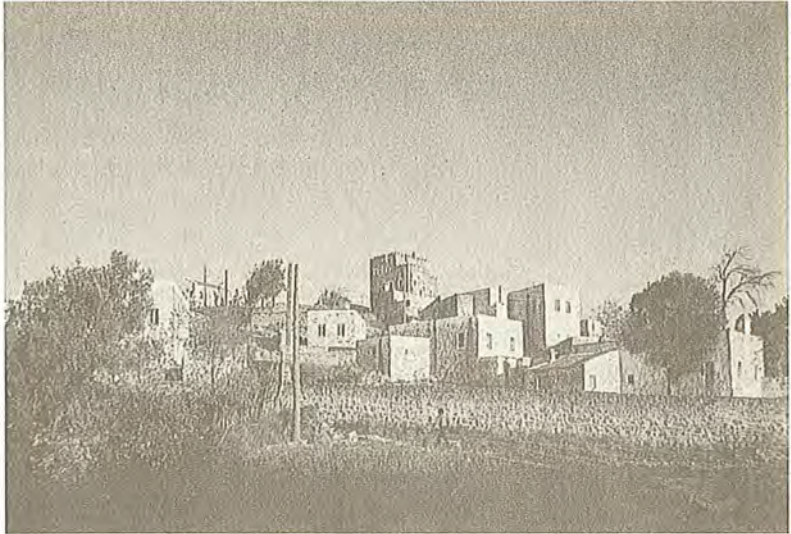
Halk Yapı Sanatı

Halk Yapı Sanatı

Halkın kendi olanakları, koşulları içinde gereksinimlerine doğrudan karşılık arayarak, kültür birikimine ve gelenek çizgisine doğaçtan eklenerek, katılımlı bir yolla gerçekleştirdiği yapılar halk yapı sanatının ürünleridir. Bu tür yapıları mimarlık ürünü sayarak, sınıflandırmada onlara da bir yer ayırıp ad bulma çabaları yenidir.

Yayınlarda, vernaküler mimarlık, yerli mimari, indigéne mimari, kırsal mimarlık, yöresel mimarlık, spontane mimarlık, halk mimarlığı, ilkel mimari, mimarsız mimarlık, yöre mimarisi, halk yapıları gibi, çok değişik adlarla karşılaşılmaktadır.

Vernaküler, Fransızca vernaculaire sözcüğünün Türkçe okunuşudur. Sözlük karşılığı "yerli, ülkeye özgü olan"dır. "Vernaküler mimarlık" deyişinin karşılığı "yerli mimarlık"tır ve bu alana girmeyen öteki yapıların yerli olmadığını düşündürmek gibi bir sakıncası

Bodrum, müskebi... Halkın, zamanın yarattığı plastik değer..

vardır. "Indigène" sözcüğü de Fransızcadır ve karşılığı "yerli"dir. Kimi yazarlarca "şimdilik" koşuluyla kullanılan "yöresel mimarlık" ya da "yöre mimarlığı" deyişleri de gerçekte "vernaculaire" sözcüğünü karşılamak için kullanılmaktadır. Ancak yöre sözcüğünün ilk ya da öncelikli anlamı bir yerin "çevresi, havalisi, dolayı"dır.

"Kırsal mimari" deyişi ise sözkonusu yapıları kapsayamamaktadır; çünkü, bu alana sokulan yapıların büyük çoğunluğu kırsal değildir.

"Spontane mimarlık" deyişiyse bu tür yapıların özüne uymamaktadır. Çünkü bu tür yapılar oluştukları yerin, çevrenin, kültürün baştan bugüne kadar oluşmuş birikiminin ve gelenek çizgisinin üzerine otururlar. Gerçekte görecelik taşıyan "ilkellik" kavramı, bu tür yapılar için belirleyici bir ölçüt olmamaktadır.

"Mimarsız mimarlık" deyişininse, örneğin Göreme peri bacaları gibi çok başka türden, genellikle doğal oluşumlar için kullanılması doğrudur.

Bir usta, tek başına, yirmi altı günde bir oda oyabiliyor.

Oysa bu alana giren yapıların, sözcüğe bugün yüklenen anlamda olmasa da, kendilerine ve çağlarına göre mimarları vardır. Bu ustalar yapıtlarına imzalarını da atmışlardır.

"Halk yapıları" ya da "halk mimarlığı" değişleriyse "halk yapı sanatı" değiş i içinde daha açık, daha anlaşılır biçimde toplanabilmektedir.

"Halk" sözcüğü, daha bağlayıcı olan aşamalara varmamış, bir "yer"de oturan, ortak koşullarla, çıkarlarla, etkilerle birbirlerine bağlı olan bir topluluğu tanımlar.

Bu alana giren yapıların halkın doğrudan (ya da yöntem yardımı olarak) yapım eyleminin ürünleri olduğu gözönüne alınarak "halk yapı sanatı" değişinde birleşilmesinde yarar vardır.

Halk yapı sanatının ürünü, kolektif bir olayın sonucudur; halk kültürünü doğrudan yansıtır; katkılara, alıp vermeye, çeşitlemeye açıktır; doğrudan yaşamdan kaynaklanır, yaşamla birlikte yürüyüp

Kişisiz, kimliksiz, anonim apartmanlar...

yaşamın canlılığını taşır. Bu nedenle, bütünüyle kapsadığı yaşamın da gerçekçi yansıtıcısıdır.

Bugünkü kamu yapıları, giderek, apartman yapıları halkın kültürünü yansıtmaktan çoğunlukla uzaktırlar. Halkın koşulları dışındaki olanaklarla, çoğu kez onun düşüncesi alınmadan gerçekleştirilirler. Oysa halk yapı sanatı ürünleri, halkın yaşama biçimini, kültürünü doğrudan yansıtır ve "katılım"la oluşur. Ev yaptıracak kişi, örneğin Antalya'da, bir çuval zahireyi armağan yollayarak, ustaya bir işi olduğunu duyurur. Usta da işi yapmaya istekliyse işverenin tüm gereksinimlerini, olanaklarını, evin yapılacağı yeri tanır.

Çoğu kez doğrudan yere çizerek, varolan örnekleri birlikte görüp karşılıklı ne demek istediklerini 1/1 ölçek üzerinden anlayarak, bir anlamda tasarım işini birlikte yaparlar.

Usta, işe göre, götürü ya da yevmiyeyle çalışır. Yapımda, çalışanların arasına, işverenin kendisi ya da ailesinden kişiler de karışabilir. Kısacası yapımda da katılım söz konusudur. Ustalar, çırak-usta ilişkisi içinde yetişir. Duvarcılık ya da dülgerlik gibi uzmanlaştıkları alanlar vardır. Ancak, ahşap üstüne boyayla süslemeden dülgerliğe değin tüm işlerin üstesinden gelenler de vardır. İş baştan sona üstlenenler olduğu gibi, işin bir ana bölümünü, örneğin duvarcılığını ya da dülgerliğini üstlenerek, öteki işler için gereklikçe başka ustalar bulanlar da olur. Ustalar kendi yaşadıkları yerde ve yörede ünlüdürler. İşlerinin üstüne "kitabe"yle adlarını koyarlar.

Belli bir yerde yetişip, işe göre başka yerlerde de çalışanlar vardır. Özellikle bir ustayı besleyemeyecek ölçüde küçük yerleşmelerdeki işler çoğu kez bu gezici ustalarca yapılır. Kısacası, sanıldığı gibi, bunlar anonim (adsız) değildirler. Adları, sanları belli, çoğu kez "iddialı" kişilerdir.

Halk yapı sanatı ürünlerinin gerçekleştirilmelerinde, bugünkü gibi yazılı çizili imar kuralları gerekmemiştir. İnsanlar sorunlarını "ko-

İşinin üstüne adını koymak,
sorumluluğunun bilincinde olmak
demektir bir bakıma...

nuşa konuşa" çözmüşlerdir. "Komşunun içine bakmamak" en önemli saygı kuralıdır. Saygısızlık olaylarına o yörenin "yaşlılar kurulu" el koyar ve bu kurulun kararları uygulanır. Ender durumlarda (varsa) belediyeye gidilir.

Yaşadıkları mahalleye sahip çıkma bilincinde olanlar, fiziksel çevreleri için kararları kendileri vermişler ve bu kararlara da saygılı olmuşlardır. Günümüzde kimi yörelerde fiziksel çevrenin bozulmasının en büyük etkenlerinden biri, çevrelerine sahip çıkanların gitgide azalması gerçeğidir. İnsanların oturdukları yere yabancı olmaları ya da yabancılaşmaları, çevrelerine sahip çıkmamaları sonucunu getirmektedir. Bu da o yeri, insanca koşulların geçerli olacağı bir çevre yerine, "sosyal maliyet"lerin hiç gözönüne alınmadığı, kamu yararının hiç düşünülmediği, çıkarıcıların kolay at oynattıkları bir alana dönüştürmektedir.

Halk yapı sanatı ürünleri, yukarıda anlatılanların doğal sonucu olarak, yaşama, çevreye, oluştukları yere, insana saygılı ve uyumludurlar, ayrıca, yapıldıkları dönemle de çağdaştırılar. Bir önceki döneme ya da geçmişin herhangi bir dönemine öykünmezler. Çağdaş insanın çağdaş gereksinimlerini karşılamak için yapılmışlardır. İçinde oturacak kişinin özellikleri, uğraşı, çözümü doğrudan etkiler.

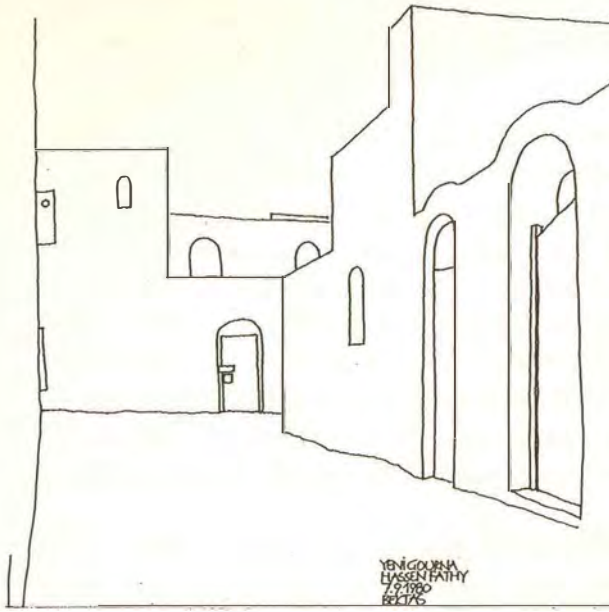
Anonim Mimarlık

Anonim Mimarlık

En genel kullanımında, yaratıcısı bilinmeyen mimarlık demektir. Herkesin kendi evini yaptığı ilkel toplumlarda, yapı işinde uzmanlaşmış kişiye gerek yoktu. Gelişme yolundaki toplumlarda, artı ürünün getirdiği temel sonuçlardan biri olarak kentleşme ve örgütlenme olgusu, yapı işlerinde öncelikle yapı ustasını ortaya çıkarmıştır. Toplumun yapıcılıktaki bilgi birikimini aktaran bu kişi, yapıları kullanıcıyla birlikte gerçekleştiriyordu. Önceden *tasarım* söz konusu değildi. Yere ve kullanıcının isteğine göre, doğrudan geleneğe dayalı çözümlere varılıyordu. Geçmişte böyle olduğu gibi bugün de benzer toplumlarda durum böyledir. (Örneğin, 1980 yılındaki inceleme gezimde Mısır'da, 30-35 bin kişilik bir kasabada, tüm yapı işleri için beş altı yapı ustası vardı). Ev yaptıracak kişi ve tüm ailesi, ustayla birlikte evin yapımında çalışırlar. Bu yolla oluşan yapılar anonim mimarlık ürünleri olarak tanımlanır.

Uzmanlaşma yavaş yavaş uzmanların alanlarını da ayırmıştır. Kimi taş, kimi ahşap işçiliğinde uzmanlaşmış, doğal olarak, yörenin en geçerli yapı gerecinin ustası öne çıkmıştır. Gereç olarak yalnızca kerpiç bulunan bir yörede kerpiç ustasının, tüm yapı işlerinde sözünü geçirmesi gibi... İşinde gittikçe söz sahibi olan usta, yapının üstüne adını yazmaya başlar. Bu ad yazma işi gerçekte bir önceki aşamada da vardır. Örneğin Anadolu'da, eski (antik) çağda da taşçı ustaları işledikleri taşın üstüne kendi özel imlerini (işaretlemini) kazırlar. Selçuklu taş ustaları da işlerinin üstüne imlerini oymuşlardır.

İşverenin daha önceki çözümler, örnekler arasından seçim yapmasını sağlayan, yeni çözümlere onunla birlikte varan yapı ustası, kunduracı, terzi gibi bir zanaatçıydı. Ancak yaptığı iş, ortaya koyduğu ürün, kullanıcının yaşamında ötekilerden çok daha

önemli bir yer tutar. Kullanıcının özel yaşamını aşarak, sosyal saygınlık konusu, sosyal bildiri olur. Giderek gücü, denetimi elde tutmak isteyenlerin bir etkileme aracı olur. Örneğin din yoluyla başatlığın (egemenlik) sağlanmasında yapı önem kazanır. Rahiplerin, firavunların mimarın ilk işvereni oluşu rastlantı değildir.

Mimar, sosyal bildiriye, simgeyi, en etkili yolda gerçekleştirdiği, bu yolla işverene, başatlığının sürdürülmesi yolunda yardımcı olduğu ölçüde saygınlık sağlar. Mısır'da artık baş mimarların adları bellidir.

Egemen gücün sadık yardımcısı olarak tanrılaştırılanı bile olmuştur. Ama asıl yapı ustaları, mimarlar geride ve adsızdırlar. Bizans'ta, Mısır'daki gelişmenin önemli bir aşamasına tanık olunur. Burada mimar, gerek din, gerek politika açısından tüm gücü ele geçirmiş tek kişinin, Justinyanos'un (Iustinianos; yönetim süresi:

527-565) bu yetkesini simgelemek görevini üstlenmiştir. İşi, bir ve tek yetkeyi, insanüstü büyüklüğü, kavranılmaz gizemi duyurmaktır. Ayasofya'nın mimarlarının adının bilinmesi onların işvereni sonuna dek doyuma vardırmalarındandır. Roma döneminde işveren, kendi gücünü simgeleştiren mimarı elinin altında tutmuştur. Ancak Gotik'te, yapıcılar, kurdukları bir örgüt (Lonca) içinde yaşamayı ve yerlerini işe göre değiştirmeyi, bir orkestranın üyeleri gibi çalışmayı becerebilmişlerdir. İşte bu aşama, çalışma gruplarının iş bağımsızlığını da birlikte getirmiş, loncalar eliyle anonim mimarlığın, kimilerine göre en önemli yapıtları gerçekleşmiştir. Her dalda olduğu gibi, yapı ustaları arasında da, her çağda işini Zanaatçı'lıktan Sanatçı'lığa çıkaranlar olmuştur. Bunlar geleneğe çağın boyutlarını eklemişlerdir.

Ustanın sanatkârlaşmasıyla bugün mimar diye tanımlanan kişi yavaş yavaş belirir. Bu kişi, imgelediğini, işverene önceden çizimle, modelle ya da başka bir yolla anlatabilir. İşinin, başlangıcından

Usta adını koyuyor işinin üzerine...

sonuna başındadır, üstüne de adını koyar. Selçuklu yapılarında mimarların adları Yazıt'lardan öğrenilebilmektedir. Ortaçağ sonunda loncalar uğraş alanlarının tüm kurallarını belirlemişlerdir. Bu yöntem, işin belli bir niteliğin altına düşmemesini sağlamaktadır. Ustalar alanlarında gerçekten en yetkin kişilerdir. Yapı alanının halk kesiminde, işlerin loncalar eliyle yürütülmesi, denetlenmesi son çağılara değin sürmüştür. İmar konularına yörede karar verilmiş, kullanıcı tek ölçü koyucu olmuş, *tasarlama*'ya doğrudan katılmıştır.

Bugüne değin ayakta kalmış, son iki-üç yüzyılın ürünü olan, Bal kanlar'da, Ege Adaları'nda, Anadolu'da kimilerinin eski "Türk evi" ya da "Türkiye evi" dedikleri yapılar, Lonca yöntemiyle çalışan ustaların işleridir.* Kimi yazarlar bunları da anonim mimarlık ürünleri sayarlar. Gerçekte, bunları yaratanlar bellidir.

İstanbul Boğaziçi... Amucazade Hüseyin Paşa Yalısı... Gerçek bir kültür kalıtı...

* *Türk Evi*, Cengiz Bektaş, İstanbul, 1996.

Bir kapı üstüne, duvarın içine yerleştirilen taşa ya da sıvaya adlarını yazmışlardır. Bilinmemeleri durumu genelde, çağımıza ulaşılabilmiş belge yokluğundandır. Böylesi ad bilinmezlik (anonimlik) her çağ için söz konusu olabilir.

Gotik dönemde, öteki dallara karşın, yapı alanında mimarın işverene bağlılığı sürmektedir. Oysa Rönesans'ta, üstyapıda, mimarın sanatçılığa soyunması evresi başlar. Mimar, kişilik savaşına girer. Öteki mimarlarla yarışmaya koşulur. Bu gelişme, mimarı, yerini koruyabilme kaygısıyla başbaşa bırakır. Bu yolun sonunda bugün mimar, biçim (giderek moda) yaratarak ya da "kupon" çalışarak, piyasa düzeninde geçerliğini sürdürme çabası içinde ve zorunluluğunda kalmıştır. Ne var ki, "moda" olarak ortaya çıkan sanatçı mimarların yapıtları, onlara öykünen bir kalabalığın eş nitelikte olmayan yapıları çoğaldıkça, anonimleşmeye başlar. Buradaki olay gerçekte anonimlik değil, "anonimleşmek"tir. Bu tür anonimleşme, özellikle yalnızca biçim, yalnızca gereç ya da yapım yöntemi aktarmalarına (*Yapım Sistemleri*) kalıyorsa, ilkesel düşünce bütünlüğünden yoksunsa, kaynaklandığı ürünün değeri üzerinde de kuşku yaratabilmektedir. Örneğin Mies Van Der Rohe'nin *Giydirme Cephe* ve ayrıntı çözümüne öykünenler, moda gereçlerin etkisiyle, yeryüzünün her yerinde çok benzer ama çoğu kez niteliksiz yapılar üretmişlerdir. Böylece, bir insanın kalabalıkta kaybolması gibi, Van Der Rohe de bir bakıma anonimleşmiştir. Bu, kişilik savaşı (modanın, alışlagelenin dışına çıkma) olarak başlayan bir yolun ilginç sonucudur. Bir bakıma, Sedat Hakkı Eldem'in geçmişten aldığı çizgilerle oluşturduğu biçeme öykünenler de Türkiye'de benzer bir durumun gelişmesine neden olmuşlardır. Özellikle Boğaziçi'nde Eldem'in biçemi böyle bir anonimleşmeyle karşı karşıya kalmıştır. Mimarın, geleneği özümsemiş, çağın bilincinde bir kişi olarak, yaptığı işin insanın doğasına ve çevresinin insancılaştırılmasına bağlı niteliklere, temel ve çağsız ilkelere ulaşarak anonimlik yoluna girmesi de söz konusudur.

Örneğin Türkiye evlerinin daha önce sayılan bütün çağlarda geçerli, insancıl görüşe dayalı ilkeleri, genel bir yaşama kültürü düzeyine ulaşırsa, bu kültürün yaygınlaşma ölçüsü, genel yaşamı etkileme aşamasına varsa, üretilen yapılar, biçim aktarmayı bir yana bırakıp bir yönleme, bir akıl birliğine kavuşacaktır.

İşte böyle bir durumda, mimarlar bellidir, adlarıyla bilinirler ama bir "olumlu anonimleşme" söz konusudur. Buna geçmişten en önemli örnek *Mimar Sinan*'dır. Sinan'ın işleri toplumun geleneklerini içerir; ayrıca, çağının en ileri olanaklarını da yansıtır. Sinan, bireyi gözardı etmeyen büyük dizge çözümlerinde net, anlaşılır ilkeler, yapım-üretim yöntemleri saptayabilmiştir.

Koskoca bir imparatorluğun yapı işlerini örgütleme görevi ve zorunluğu, onu bu yola getirmiştir. Ulaştığı evrensel değerlerin paylaşılması, onu izleyenlerin, niteliği yaygınlaştırmaları olumlu bir anonimliğin gerçekleşmesini sağlamıştır. Çoğu yapının, Sinan'ın olmasına karşın, halkça Sinan'ın yapısı diye bilinmesi bundandır.

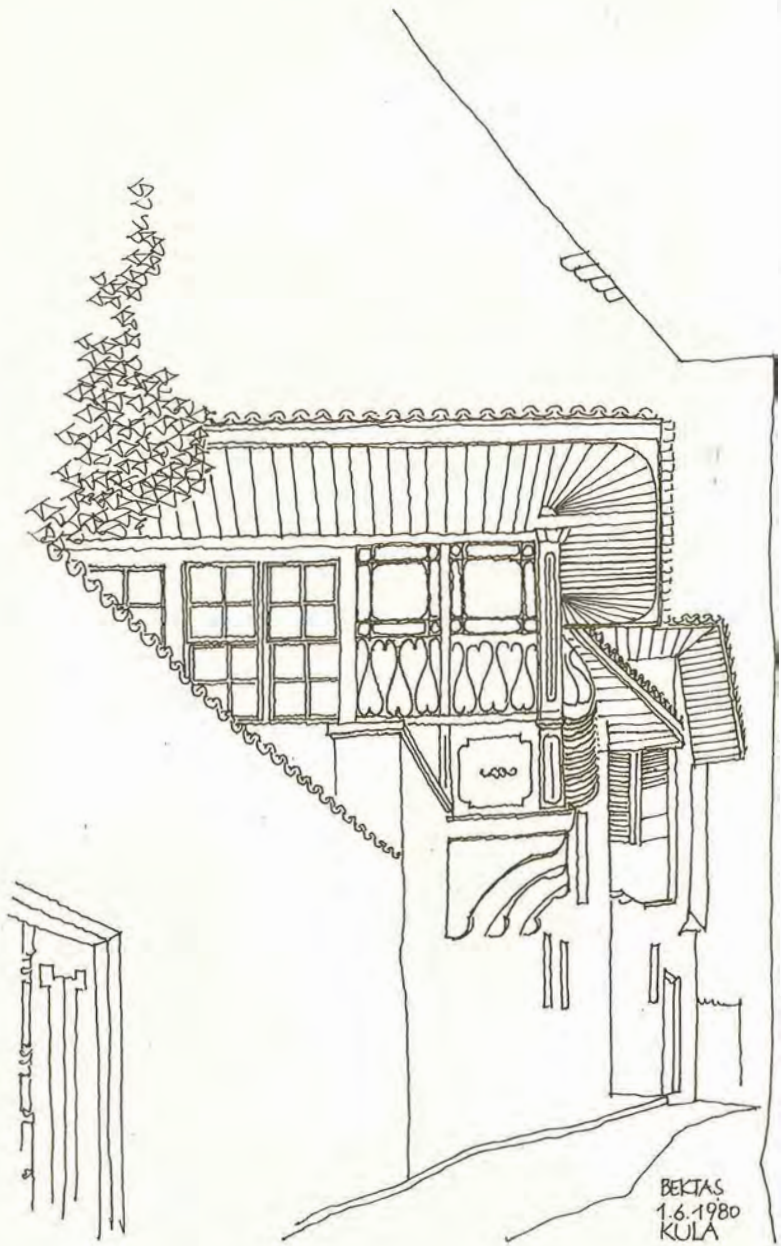

İşinin üstüne adını koymak, sorumluluğunun bilincinde olmak demektir bir bakıma...

Türkiye'de kırsal kesimde, yapı işleri bugün de ustalar eliyle yürütülür. En azından kasaba ölçeğinden başlayarak, kalfa işleri denenilen, oysa artık okul bitirmiş mimarlarca gerçekleştirilen yapılarsa, kentsel çevrenin neredeyse %90'ını oluşturmaktadır. Bu yapılar, piyasa koşullarına doğrudan bağlı mallar olarak üretilir. Kültürden gelenekten kopukturlar ve genel kültür yozlaşmasının, yabancılaşmanın simgeleridir. Sözü edilen Türkiye evi ustalarının geleneğe dayalı ve uygulama içinde yetişmelerine karşılık, bu yapıların mimarları özel eğitimle yetiştirilmişlerdir. Bu tür yapılaşmanın en belirgin özellikleri *apartman*'larda görülür. Bu apartmanlar, kasabaları da aşarak, köylere bile girmeye başlamıştır. Bu da bir tür anonimleşmedir. Modaya, düzenin piyasa koşullarına uymada ve mimar olarak da tecimsel (ticari) davranışta, kimi yazarlarca bir anonimlik görülmektedir. Çünkü mimarların, adları belli ve başka başka olsa da, davranışlarında bir ayrılık yoktur. Bu yolla üretilmiş yapılar, ne denli göz alıcı olurlarsa olsunlar biçimci, bireyci, başka kültürlerden aktarmacı, modacı bir davranışın ürünleridir.

Çağdaş mimarlıkta çözüm yolu gene de genel beğeni düzeyinin yükseltilmesiyle ulaşılabilecek bir anonimlikten geçecektir. Ancak burada söz konusu olan ve kimi yazarlarca olumlu bulunan anonimlik düzeyine; kültürünü, geleneğini özümsemiş, toplumuna, koşullarına, yabancılaşmamış, çağdaş, insancıl ve evrensel değerlere varma çabasında bir mimarlıkla ulaşılabilecektir.

Türk Evi - Türkiye Evi

Türk Evi - Türkiye Evi

Adlandırma üzerine...

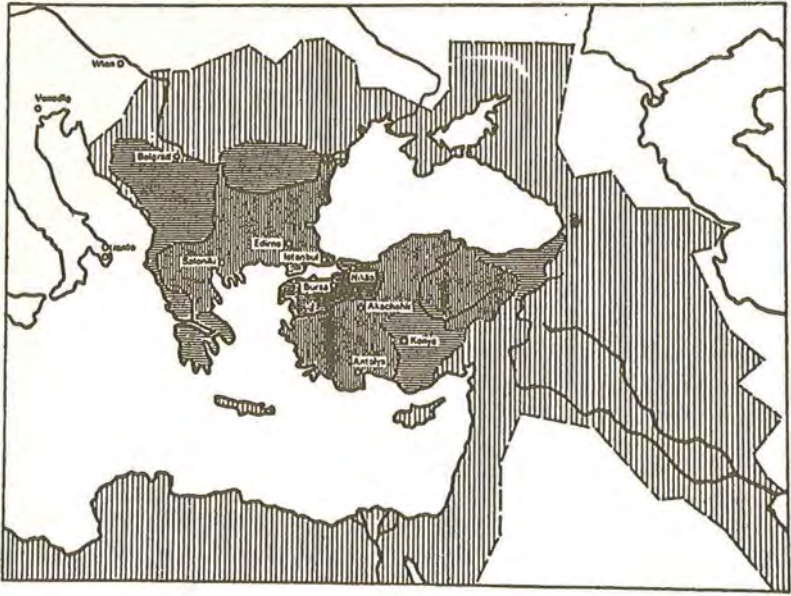
19. yüzyılda, giderek yirminci yüzyıl başında, egemenlerin politikalarına göre "ulus" tanımları yapıldı. Ardından "ulusçuluk" akımlarına göre "tarafklar" belirlendi. Tarafkların kapıkulu tarihçileri, kendi "gerçek"lerinin "gerçek" olduğunu kanıtlamaya giriştiler... Bu zorlamalar kültür alanında karışıklıklara, yalanlara, uydurmalara neden oldu. Yaşama kültürünün doğal sonuçları olan, Halk Yapı Sanatının konusuna giren evleri incelerken, bu tarih yanlışları hemen görülebiliyor.

Dört beş yüzyıl İstanbul'dan yönetilen topraklardaki evlerin, karşı konulamayacak biçimde, özellikle ilkelerde, ortak yanları olduğunu saptıyoruz.

Bugün "ulusçuluk" açısından kimi kişiler bunları,
Makedon,
Bulgar,
Yunan,
Arnavut,
Türk evleri
diye tanımlıyorlar.

Oysa özellikle tam bir kültür kazanı olan Anadolu'da, Balkanlar da, Adalarda, etnik açıdan bakarak yapılacak tanımlamalar tam yerine oturmuyor. Hem tarih, hem coğrafya açısından bu böyle...

Bu nedenle, Makedon evi yerine Makedonya evi demek daha doğru gibi görünüyor... Ama, örneğin tarihte Makedonya diye bilinen yörenin bugün bir bölümünün Bulgaristan'da, bir bölümünün Yunanistan'da, bir bölümünün de bugünkü Makedonya'da olduğunu düşünürsek iş gene karışıyor. Tarihe yorum getirip, kendi kendimize sınırlar da çizemeyeceğimize göre...

Osmanlıların yayılışı...

Olaya 20. yüzyılın ilk yarısındaki ulusçu gözlüklerle bakmazsak konu biraz daha açıklik kazanabilir...

Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti yönetimini onaylayıp, onun sınırları içinde, "vatandaşlık" kimliğiyle yaşayan herkese "Türk" diyoruz ya. İşte buradaki "Türk" sözcüğünü, yirminin üzerinde etnik kökenli insanın ortak birincil kimliği olarak kullandığımızı bilmek zorundayız.

Araştırmalarımıza bir sınır çizgisi koymak istersek ve bunu bugünkü devlet sınırlarıyla karşıtırsak, "Türk Evi" demekte bir sakınca olmayabilir.

İnsan, üzerinde yaşadığı toprakların gelmiş geçmiş ve çağdaş ürünlerinden etkilenererek yetişiyor. İçinde yetiştiği kültürün doğal kalıtçısı elbette... Bu nedenle, elbette Makedonya'daki Osmanlı

evine bugünün Makedonyalı Makedonya evi, Filibe'deki Osmanlı evine Bulgaristanlı, Bulgaristan evi, Yunanistan'daki Osmanlı evine bugünün Yunanistanlı, Yunanistan evi diyecektir. Gerçekten de bu evler, yaratıldıkları coğrafyanın evleridir tam tamina. Ben de bugün "Türkiye Evi" desem de, ya da Türkiye vatanı olarak yaşayanlara Türk dendiğine göre "Türk Evi" desem de aynı şeyi söylüyorum. Ancak, Osmanlı yaşama biçiminin, kültürünün, bütün bu topraklar üzerinde ortak yaşamdan (hem de her türlü yöresel ayrıma hoş görüşle bakarak, her türlü yöresel rengi bütüne eklenecek bir varsılık sayarak) yaratıldığını varsayarak söylüyorum "Türk Evi" sözünü...

Bugün Türkiye üzerinde yapılan yeni evler, konutlar, bir başka yaşama biçimine özenilerek yapılıyor. Bu da geçmişte olduğu gibi, yeni bir etkilenme, karışma, değişme dönemidir. Neler gidecek, neler kalacak, neler gelip yer alacak, şimdiden pek belli değil... Ama ne olursa olsun, elbette bir gün yeni bir sentez oluşacaktır.

Eski Türk Evlerinin İlkeleri

Eski Türk Evlerinin İlkeleri

Anadolu'da, Balkanlar'da, Ege adalarında gördüğüm, Osmanlı kültürü içinde, halk yapı sanatı ürünü olarak yaratılmış evleri inceleyerek bu ilkeleri saptamaya çalıştım. Bu, elbette, bugünün değer yargılarının etkisinde, geleceği gözden kaçırmadan yapılmış bir saptamadır. Bu konuda daha geniş bir tartışma "Türkevi" çalışmamda bulunabilir. Burada yinelememin, daha doğrusu çok kısa özetlememin nedeni konuyla doğrudan ilgisindendir. Bu ilkeleri şöyle sıralayabilirim:

1. Yaşama, Doğaya, Çevre Koşullarına Uygunluk

İncelediğim evlerin belki de en önemli özellikleri doğayla savaşmadan ona uymaları, doğanın kan dolaşımı içinde kalmaları... Doğrudan kullanıcının yaşama biçiminden, ölçülerinden yola çıkarak gerçekleştirilmeleri... Çevreye (hem doğaya hem konu komşuya, topluma) saygılı kalmaları... Bu evi yaratan insan, evreni her şeyin kendisi için yaratıldığı bir çevre olarak görmüyor. Kendisi de öteki varlıklardan biridir. Onlarla dengededir, onlarla birlikte var olmaktadır.

Yapı yaparken kuşlara da ev yapan kültür...

2. Gerçekçilik, Akılcılık

Bu evler, olanaklarla isteklerin koşutluğunu gözetirler... "Bak bak desinler!" diye yapılmazlar... Kurguda, yapımda, gereksiz cam-bazlık hiç yoktur. Çatıdan toprağa yük akışı apaçık görülür, bakanı rahatlatır... Hiçbir gereç bir başkasının yerine kullanılmaz, her şey kendisidir.

Çatı merteginden, yer katı beden duvarına akıp gidiyor yük...
Bu akışı gözünüzle izler gibi olursunuz...

3. İçten Dışa Çözüm

Bu evlerin gene en önemli özelliklerinden biri, tasarımlarının içten başlaması, içten dışa doğru gelişmesidir. Önce işlev çözümlenmektedir. "Böyle olsun" diye değil, bu doğaçtan böyle... Bu, dışın gözardı edilmesi değil... Dışın güzelliği, için güzelliğinden, doğruluğundan, içtenliğinden... İçin dışa yansımından...

İzmir Karşıyaka'da cumbalı evler... Cumba, evi kışın ısıtıyor, yazın serinletiyor... Süs değil...

4. İç-Dış Uyuşumu

İçten dışa geliştirilen çözümün doğal sonucudur bu... Dıştan da iç okunabilir... Sinan'ın yapılarında da böyledir bu... Bu nedenle halk onu kolayca anlayabilir...

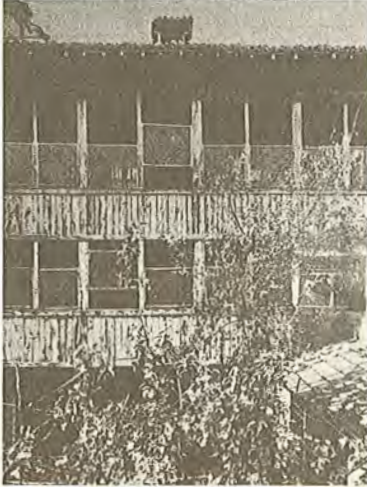
5. Tutumluluk

Yalnızca yapımda, yöntemde, gereçlerde değil, kullanımda da tutumluluk...

Ortak kullanımlar iyi belirlenmiştir... Kişinin ya da çekirdek ailenin "mahremiyeti"ne "halel" getirmeyen her şey ortak kullanılır... Gösteriş için boşa harcama, gerekli parayı kazanmak için yaşamı boşa harcama yoktur. Kullanılmadan kilitli tutulan oylumlar yoktur bu evlerde... Suyun, yağmurun bile damlası harcanmaz. Dumanın bile, bacadan çıkıp gitmeden sıcaklığından yararlanır. (Çatı arasında hava yastığı...)

6. Kolaylık İlkesi

Yapım yöntemi, yöntemleri, kolaylık ilkesine dayanır. En azla en çoğa ulaşmaya çabalanır. Bir çivi bile gereksiz kullanılmaz.

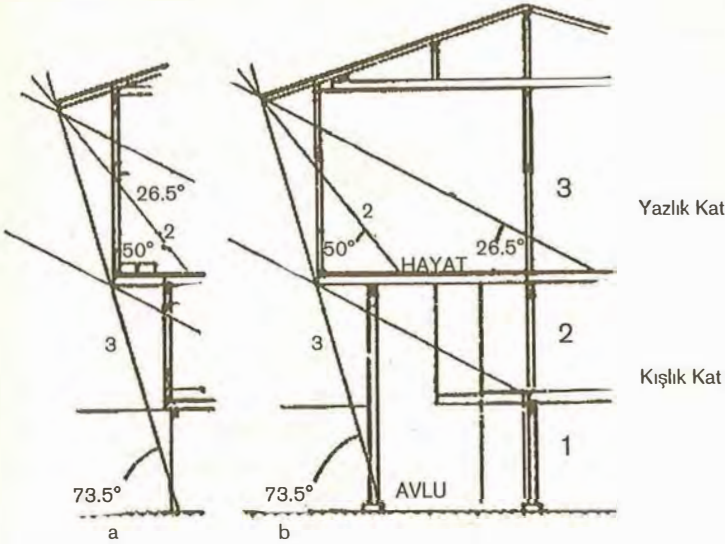
Buldan'da, en azla çoğa ulaşan bir ev...

7. Ölçüler İnsan Vücudundan Çıkar

Tahta, bir parmak kalınlığında, bir karış genişliğinde, iki kulaç uzunluğundadır. Kışlık katın yüksekliği, "elim değmesin yeter" ölçüsündedir. Pencere, üç karış genişlikte, beş karış yükseklikte ya da bu orandadır. Keser sapı bir ayak uzunluğundadır; ölçü olarak da kullanılır.

8. İklima Uygunluk

Evler gün doğuşuna bakarlar. Başat rüzgâr düşünülmüştür. Örneğin İzmir'de "Lodos odası", "Poyraz odası" vardır. Oylum yükseklikleri yaza kışa göre belirlenmiştir.

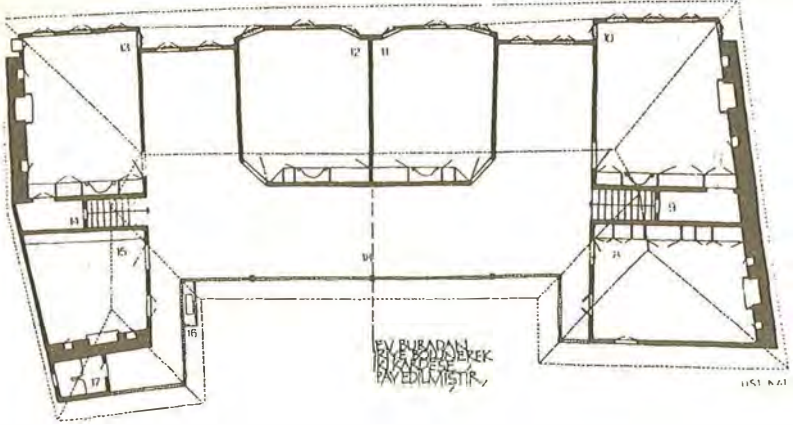
Yer katı üzerine, alçak kışlık kat... Onun da üzerinde havanın dönebileceğine yüksek yazlık kat...

9. Gereçler En Yakından Seçilir

Çevrenin gerecini seçince, çevreye uyum da kolaylıkla sağlanır...

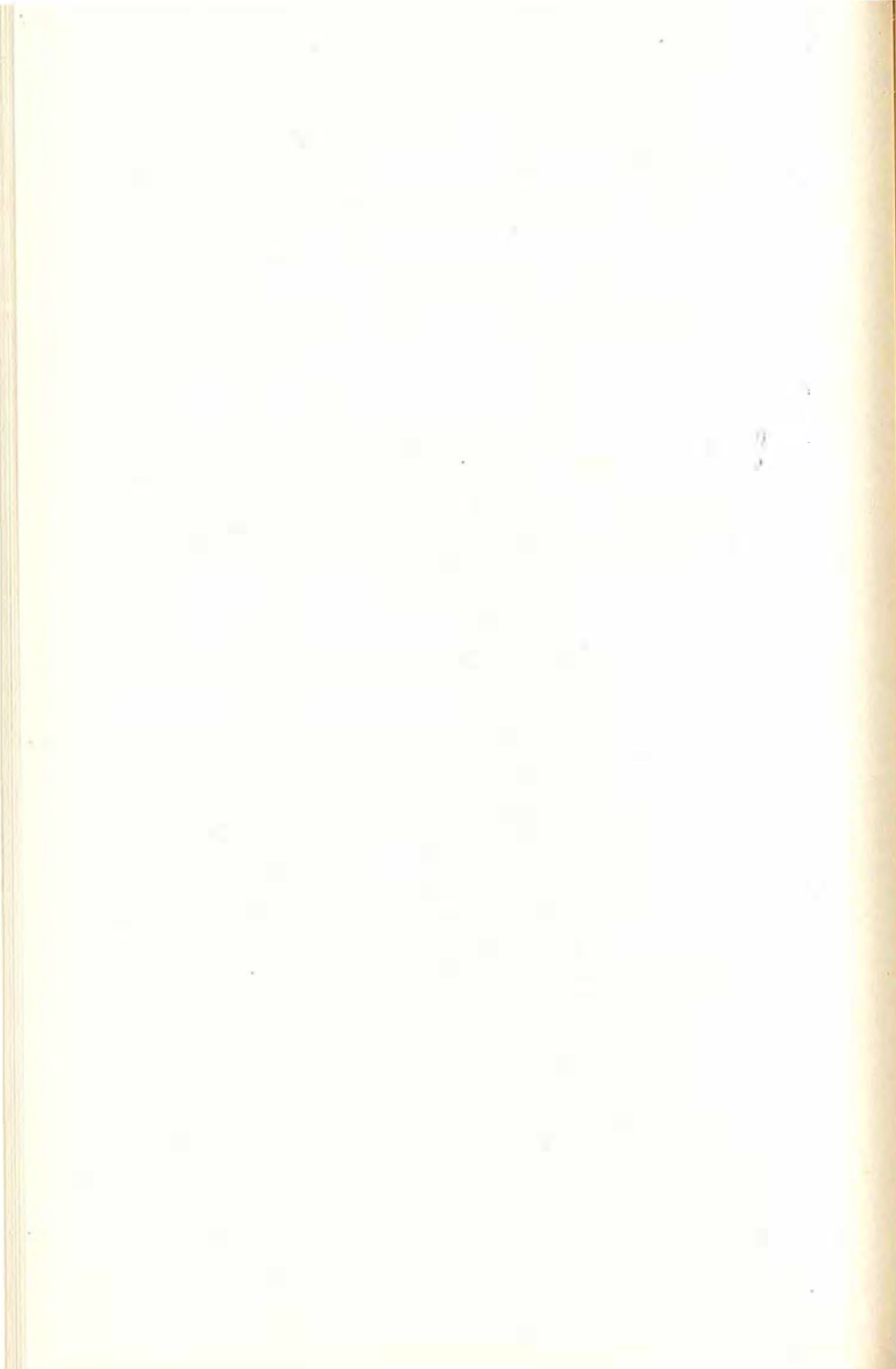
10. Esneklik

Esneklik çok önemli bir ilke... Aile büyüdükçe, ev de birim birim büyüyebiliyor. Aile küçülünce, ev de bölünebiliyor. Daha da önemlisi, yapım yöntemi ve seçilen gereç nedeniyle, evlerde kuşaktan kuşağa kimi değişikliklerin yapılabilmesi...

Bu ilkelerin, yirminci yüzyılın başından başlayarak bütün Batı mimarlığını etkileyen "Modern Mimarlık Akımı"nın ilkeleriyle hiç mi hiç çatışmadığını; üstelik daha insancıl sonuçlar verdiğini söyleyebilirim. Bu nedenle çağımızın Türk Mimarının halk yapı sanatı ürünleri üzerinde iyi düşünmesi, onlarla hesaplaşması gereklidir.

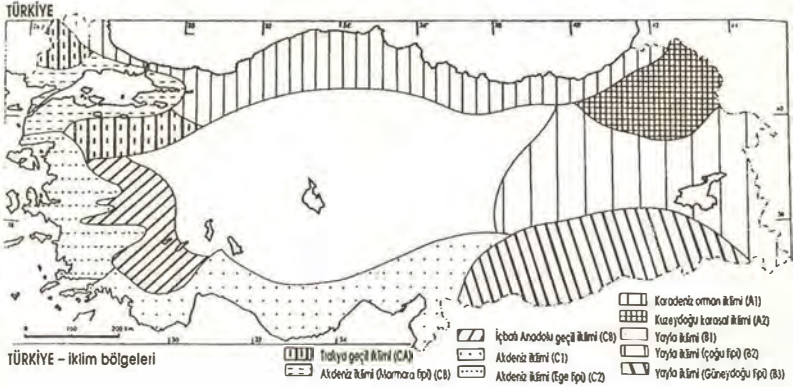
**Halk Yapı Sanatı Ürünlerinin
Üretilmesinde Kullanılan
Araçlar**

Halk Yapı Sanatı Ürünlerinin Üretilmesinde Kullanılan Araçlar

Türkiye'nin İklimi

Türkiye'yi çok kabaca üç ana iklime ayırabiliriz:

a- Yazları çok sıcak (gölgede 40°C), kışları çok soğuk (-24°C), çölümsü iklim... Güneydoğu Anadolu iklimi... Buralarda kalın duvarlı, küçük pencereli, avlulu ev çözümü gerekiyor.

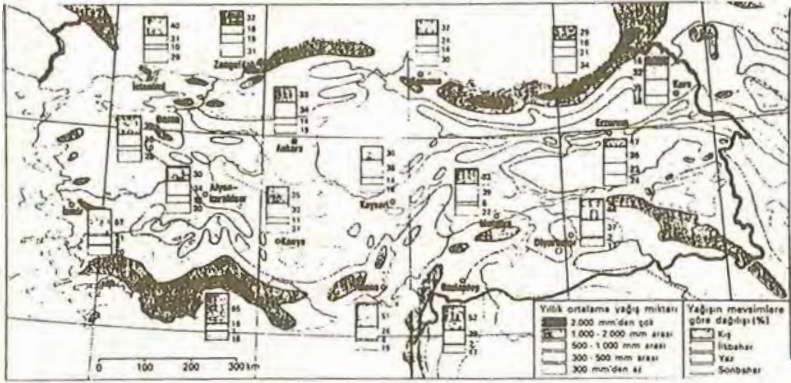
b- Sert yayla iklimi... İç Anadolu iklimi... Yaz-kış sıcaklık ayrımı 50 °C'yi, gündüz gece sıcaklık ayrımı 15°C'yi buluyor. Bitki örtüsü yoksul... Ortalama yıllık yağış ancak 250 mm.

c- Nemli, yumuşak, deniz iklimi... Bütün Anadolu kıyıları ve Batı Anadolu... Sıcaklık ayrımı (yaz-kış) 43 °C...

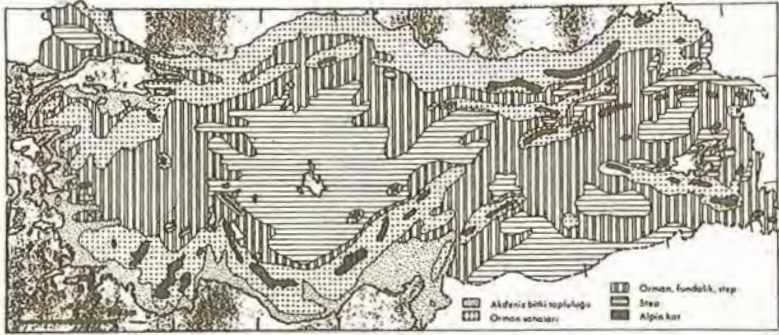
Türkiye yağış haritasıyla, yeşil örtü haritası çakışıyor doğal olarak... Yeşil örtü demek ağaç demek, ağaç demek kereste demek...

Yağış almayan bölgelerde gereç toprak ya da taş...

(Volkanik kaya kütlelerini ya da volkanik tüfü oyarak yapılan konutları da anımsamak gerek..)

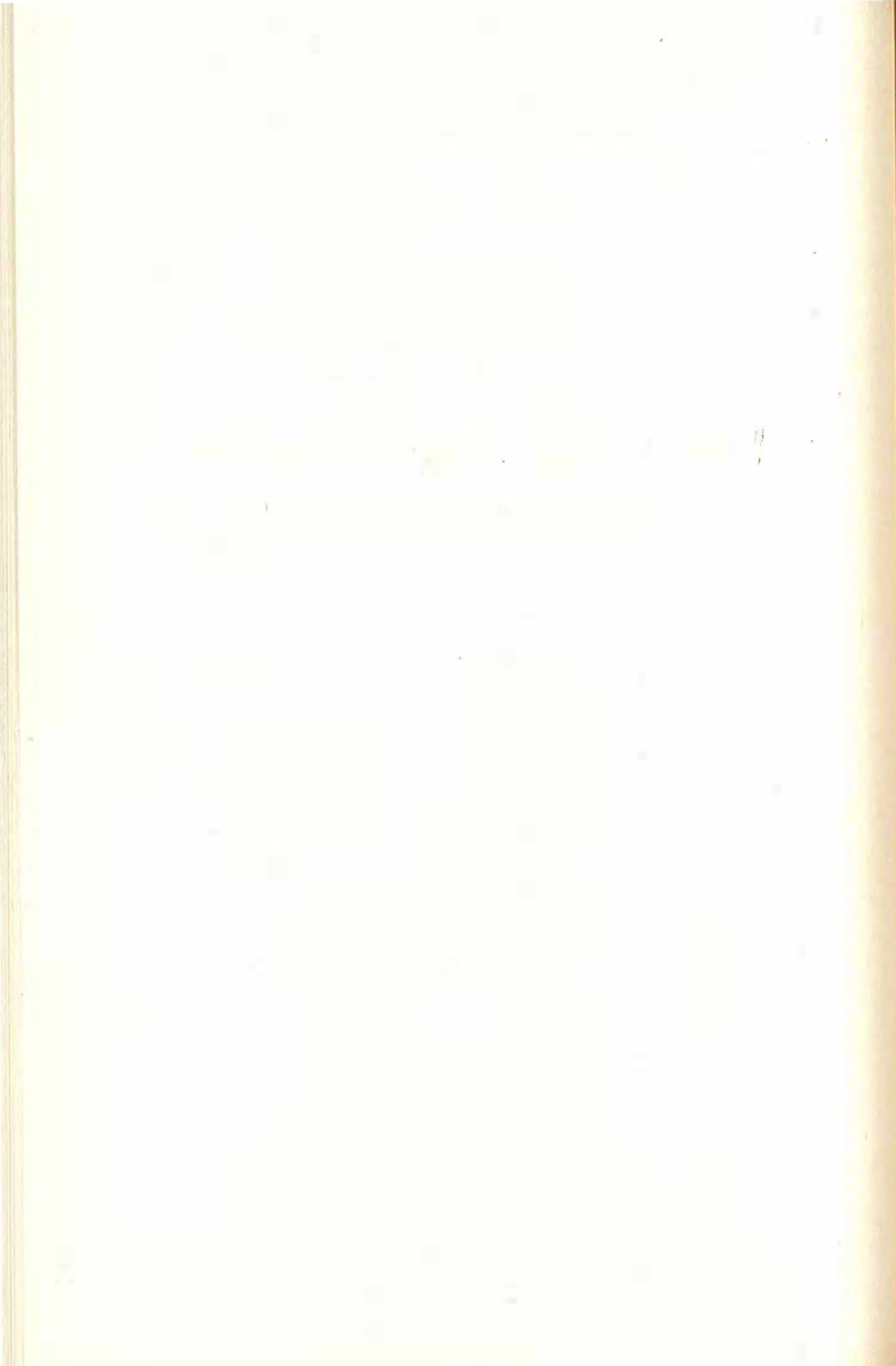

Türkiye yağış haritası...

Türkiye bitki örtüsü haritası...

Halk Yapı Sanatı Ürünleri Olan Konutlarda Plan Öğeleri

Halk Yapı Sanatı Ürünleri Olan Konutlarda Plan Öğeleri

1. Bahçe

Bu evlerin, bir avuç büyüklüğünde de olsa bahçesiz olabileceği hemen hemen düşünülemez.

Bahçe, en az evin içi gibi özenle tasarlanır. Bir çeşmesi, yalağı, kuyusu, havuzu, sarnıcı (bunlardan en az biri) vardır. Bulunduğu coğrafyaya göre, üzüm ezme teknesi, pekmez ocağı, çamaşır ocağı, çamaşır taşı, tandır, dibek, ambar, depo, odunluk, ahır, kümes, ayakyolu, aşevi, hamam buradadır. Bahçenin dışı, kapıdan başka açıklığı yoktur. (Kimi yerlerde komşu bahçeye geçiş kapısı vardır) Bir bölümü sebze bahçesidir, bir bölümü çiçek... Elden geldiğince çeşitli meyve ağacı vardır burada... Havuzun çevresinde bir yerde, gölgelikli bir oturma yeri (çardak, kameriye) olabilir. Bu yaşama kültürünün insanı, oldum olası, belki de bütün insanlar gibi, su sesini sever. Topraktan pek kopmak istemez...

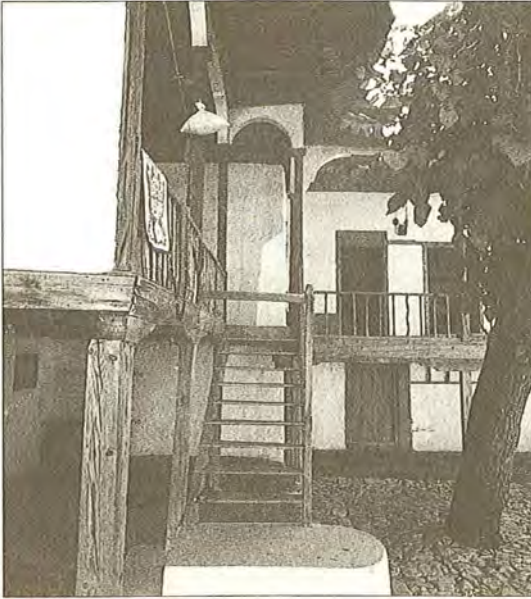
Bahçe iki kişinin bakabileceği büyüklüktedir. Ortalama 100-150 m²... Bu el kadar yerde 10-15 tür meyve ağacı vardır.

Yer katının döşemesi kullanıma göre değişir. Toprak olması gereken yerlerin dışında, taş kaplama (böyle olursa taşlık denir) ya da bir desene göre çakıl döşenmiş olabilir. Bu bahçe, bir karı-kocanın bakabileceği büyüklüktedir. Ama bir avuç bahçede bile 10-15 çeşit meyve ağacı vardır.

2. Hayat

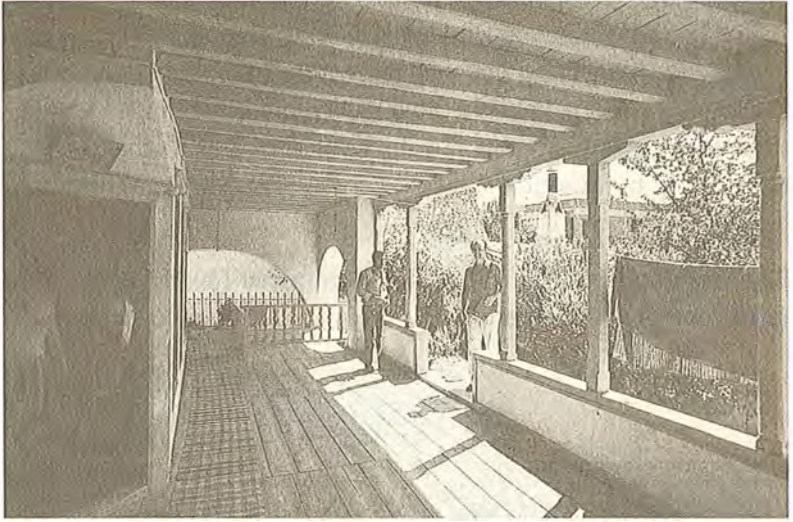
Bahçeden, taşlıktan, bir merdivenle (kimi zaman üç-dört basamak da olsa) "hayat"a çıkılır. Tek katlı, en basit ev bile topraktan diz boyu kaldırılır. Böylece nemden kurtulunur. Yer katından merdivenle hayata çıkarken, arada kışlık kata bir geçiş vardır. Bu, yazlık-kışlık sorununun tek yapıda çözümlendiği orta hallilerin evlerinde böyledir.

[Kışlık Kat: Duvarları kalın, pencereleri görece daha küçük tavanı basık (elim değmesin yeter), planı ana katın (yazlık katın) planı gibi olan kat... Kolay ısınması, istenen özelliği...]

Yer katından hayata çıkış...

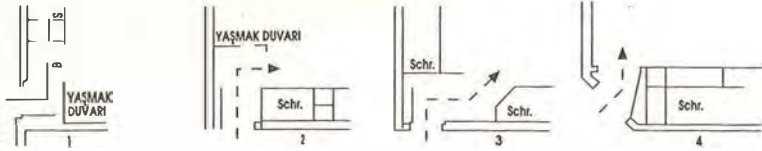
Kışlık katın üstünde önce hayata çıkılır. Hayat bütün odaların açıldığı, iklimsel koşulların uygun olduğu yerlerde en az bir yanıyla bahçeye açık, ortak alandır. Burası yabancı gözlere karşı korunmuştur. Burada, el yıkama yeri, ocak, köşk (seki) vardır. Köşk, bahçeye bakan, açık, oturma, seyir (seyirgâh da denir) yeridir. Hayatın, bakıştan korunma isteği nedeniyle, kafesleri olabilir. Mevsimine göre sökülüp takılabilen camları olabilir. Hayatın kapalı biçimine "sofa" denir.

Muğla evinde "hayat"... Doğanın içirilere çekilişi...

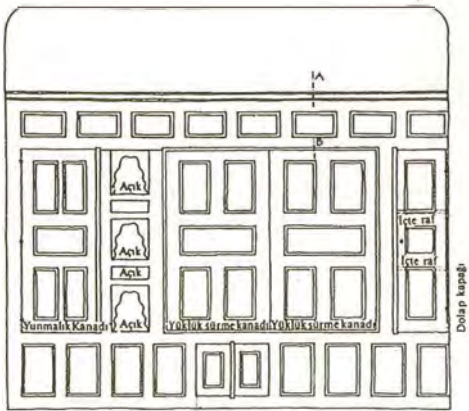
3. Oda

Hayattan odaya, odalara geçilir. Bu geçişi sağlayan kapının çözümü ilginçtir. Kapı açılır açılmaz odanın içi görünmez. Bunu ya bir yaşmak duvarı (bir örtü, bir perde de olabilir) ya da kapının ters eğimli açılışı veya oda içine düzenlenen, kapının içine açıldığı dolap çözümü sağlayabilir. Bu çözüm, odadakilere, kapının açılma sesini duyar duymaz toparlanma olanağı verir.

Oda iki bölümden oluşur. Kapıdan sonra hemen girilen bölüm seki altıdır. Bir koridor gibi ince uzun bir yer olan seki altının bir yanında gömme dolaplar düzenlenmiştir. Dış duvara bitişik ucunda "yunmalık" vardır. Burası yıkanma yeridir. Dolabın bir bölümü yüklüktür. Yüklükte yataklar, yorganlar, yastıklar durur. Akşam olunca odaya serilip yatılan yataklar yorganlar, sabahları havalandırılıp gene yüklüğe kaldırılır. Yüklüğün yanında açık raflar, kapaklı dolaplar vardır. Lambalık (içi alçı sıvalı), fincanlık (kahve cezvesi, fincanlar burada durur) kısacası bütün bir gün gerekebilecek her şey buradadır.

Seki altından bir basamakla asıl odaya geçilir (çıkılır). Oda, kare ya da ona yakın dörtgendir. Bir duvarı ocak duvarıdır. Ocaktan

Yunmalığın içinden
tavananın altına
merdiven var

A
Korniş 1/2

B
Sörme kanatı 1/2

Mehmet Ali Cahit Evi'nde üst katta
bahçeye bakan odada yüklük duvarı.

geri kalan duvarlarda sedir dolanır... Üstte de (yerden 200-220 cm yükseklikte) sergen (raf) dolanır. Sergende çini kaplar, bakır kaplar, kışlık meyveler dizilidir.

Odanın hayata ve sokağa, dışarıya bakan pencereleri vardır. Pencereler, genellikle 1/2 oranında, ayakta duran, giyotin pencerelerdir. Üzerlerinde tepelik pencereleri de vardır. Bunlara renkli camlar takılır, odanın ışığının niteliği belirlenir.

Kısacası bu oda, bir çekirdek ailenin, ayakyolu dışında bütün gereksinimlerini karşılar. Yirmidört saat kullanılır... Yatak odasıdır, oturma odasıdır, çalışma odasıdır... Yemek de yenebilir burada...

Odalardan en büyüğü, en özenlisi, ana babanın odası, başodadır. Konuklar da bu odada kabul edilir.

Bu odalar dışında kimi özel işlevli odalar da bulunabilir. (Namaz odası, kitaplık, ipekböcekçiliğiyle uğraşanlar için ipekböceği odası v.b.)

Seki altının odadan ayrılışı..

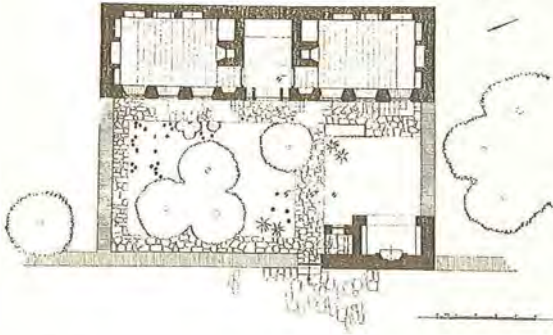

Türk Evinin Plan Tipleri

Türk Evinin Plan Tipleri

a- Sofasız çözüm

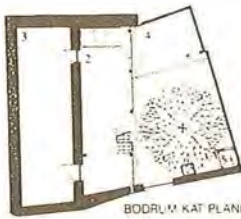
Sofanın veya hayatın yerini bahçe ya da taşlık almıştır.

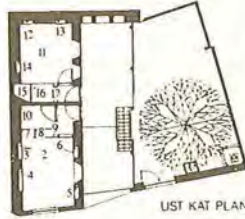
b- Dış sofalı çözüm

b-1 Yan sofalı çözüm

Oda ya da odalar sofanın bir yanındadır.

BODRUM KAT PLANI

ÜST KAT PLANI

- 1 GİRİŞ
- 2 AVLU
- 3 AHIR
- 4 BAHÇE
- 5 WC

- 1 HAYAT
- 2 ODA
- 3 DOLAP
- 4 DOLAP
- 5 DOLAP
- 6 DOLAP
- 7 DOLAP
- 8 YÜKSELİK
- 9 DOLAP
- 10 MÜFAK
- 11 ODA
- 12 DOLAP
- 13 DOLAP
- 14 DOLAP
- 15 YÜKSELİK
- 16 YÜKSELİK
- 17 DOLAP

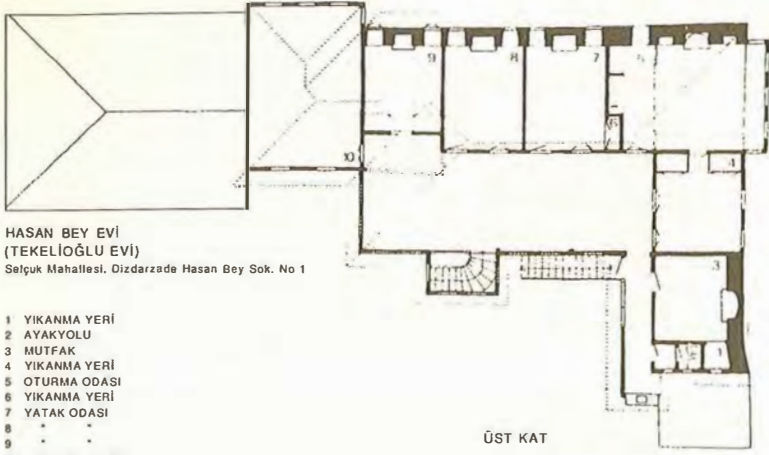

GÖRÜŞ

Akşehir'de bir ev...

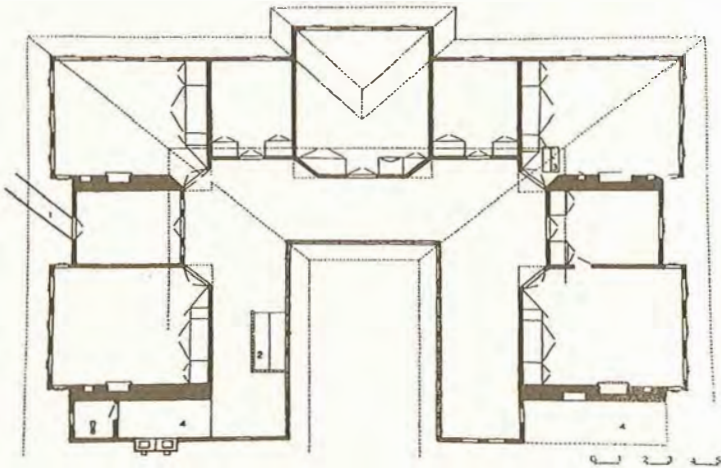
b-2 L sofalı çözüm

Odalar sofanın birbirine bitişik iki kenarına dizilmişlerdir.

b-3 U sofalı çözüm

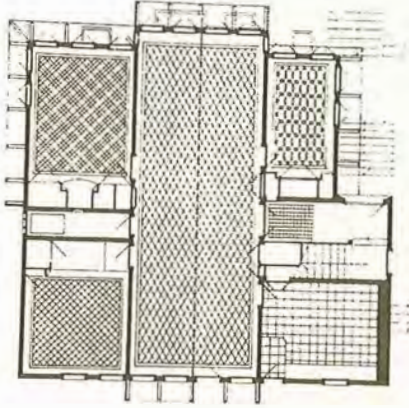
Odalar sofanın üç kenarında da vardır.

c- İç sofalı çözüm

Sofa, karşılıklı iki kenarına dizilen odaların ortasında kalmıştır.

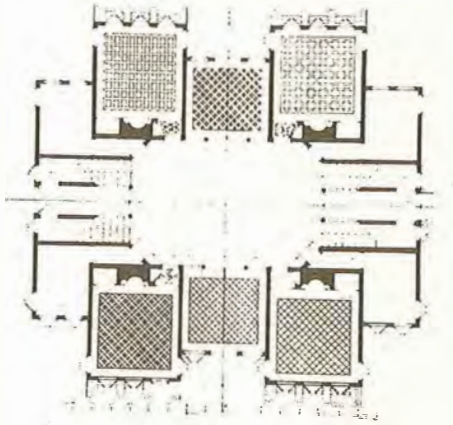
Buna "Karnı Yarık Çözüm" de denir. İstanbul Boğaziçi evlerinin tipik çözümüdür...

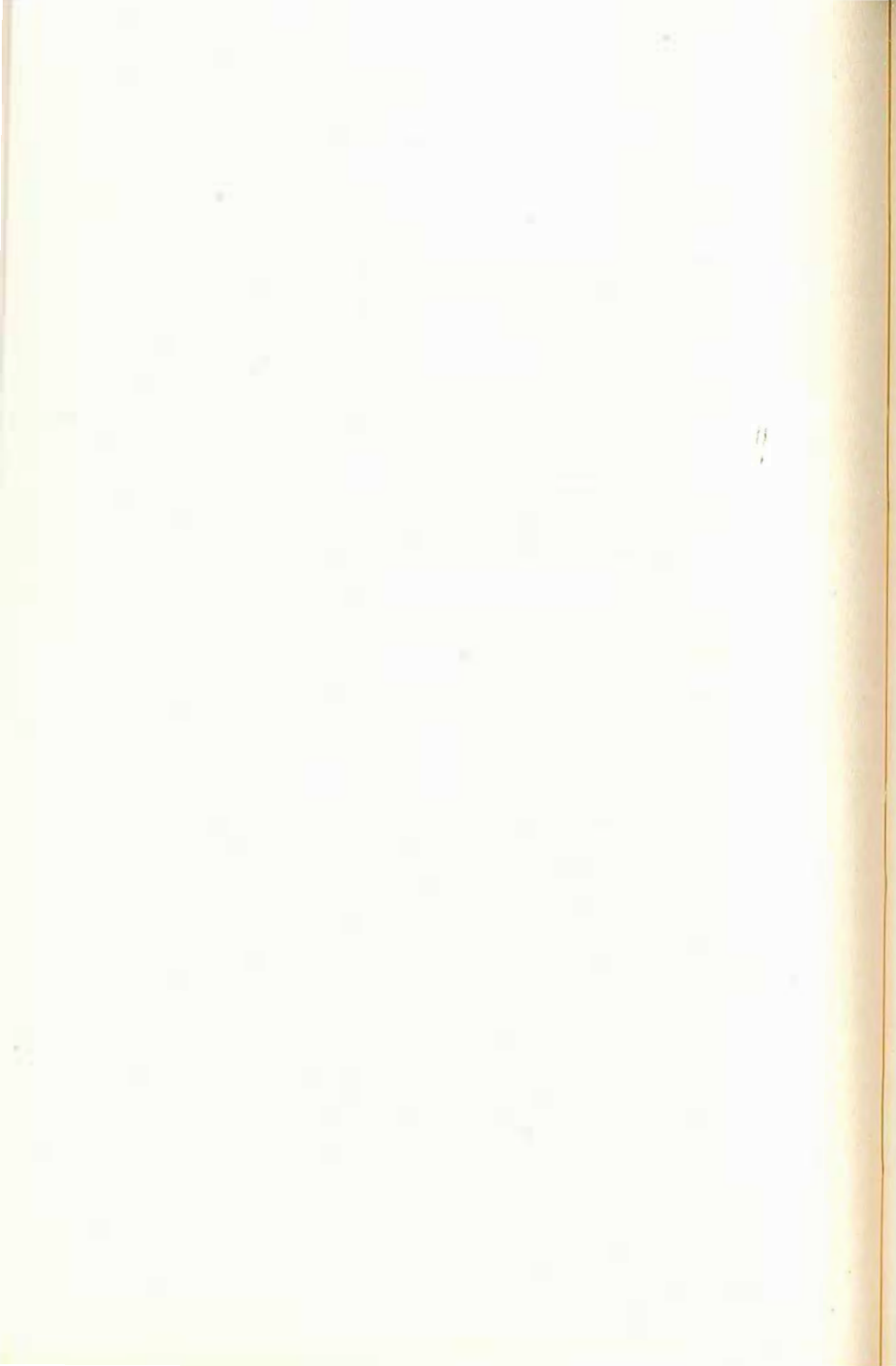

d- Orta sofalı çözüm

Sofanın dört yanında odalar vardır.

Bu çözümler birbirlerine eklenerek çok büyük yapılar, saraylar gerçekleştirildiği olmuştur. Dolmabahçe Sarayı buna bir örnektir.

Biçem Özellikleri

Biçem Özellikleri

Bugün her biri ayrı bir devletin yönetiminde olan eski Osmanlı ülkelerinin Halk Yapı Sanatlarında, yerel kültürün etkisiyle kimi biçem özellikleri oluşmuştur. Ayrıntıya inerek tek bir ülkede bile alt bölgelerde kimi biçem ayrımları da gözlenebiliyor. Örneğin Türkiye'de, Sedad Hakkı Eldem bu konuda yedi ana bölüm ayırıyor:

- Karadeniz ve hinterlandı,
- İstanbul ve Marmara Bölgesi,
- Ege ve hinterlandı,
- Akdeniz Bölgesi,
- İç Anadolu Bölgesi,
- Doğu Anadolu Bölgesi,
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi.

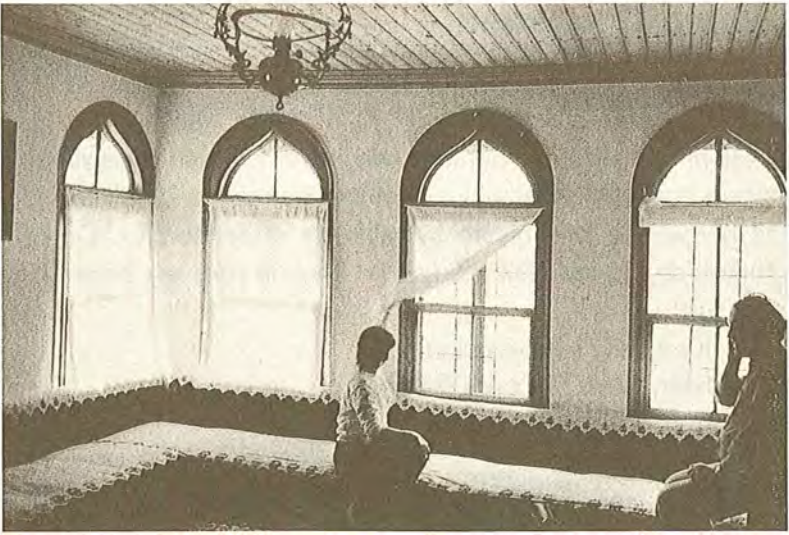
Bütün bu yörelerde, araştırmalarımın sonucunda saptadığım ilkelerin, tümü ülkeler için geçerlikleri olduğunu söyleyebilirim.

Örneğin, Makedonya'da bir mimarlık buluşmasında, onların Halk Yapı Sanatı ürünlerinin saydamlarını göstererek Anadolu'da saptadığım kimi ilkeleri sıraladığımda kimse yadsımadı.

Bulgaristan'ın Filibe kentindeki Osmanlı döneminden evlerle, Yunanistan'ın Makrinitza ilçesindeki evlerin yaratılmalarında, bilerek bilmeyerek izlenen ilkeler de birdir. Süslemelerinde, ayrıntılarında kimi ayrımlar onlara varsıllıklar katmaktadır. Ancak doğa, yaşam karşısındaki tutumları birdir.

Uzman olmayan kişiler, bir Bursa eviyle bir Saraybosna evini birbirinden ayırtedemeyebilirler...

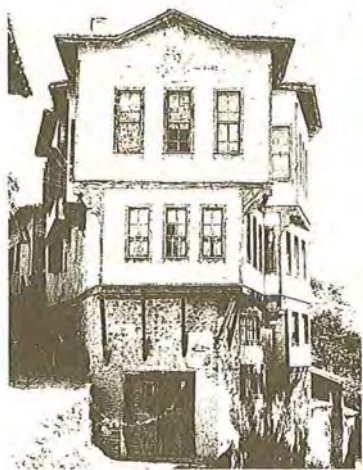
Bir Ohrid evi ile Safranbolu evini ayırtedemeyen öğretim görevlileri de tanıdım (oysa iki yerleşme birbirlerinden bin kilometreden çok daha uzak).

Saraybosna'da bir Osmanlı Evi.

Ohrid (Makedonya)

Safranbolu.

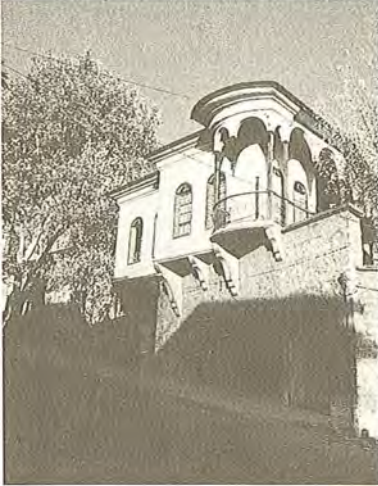
Dönemler

Dönemler

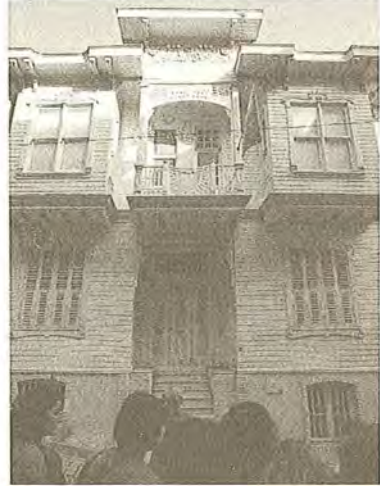
Osmanlı yönetimindeki tüm ülkeler için İstanbul bir kültür özeğidir. İstanbul'da üretilen kültür hepsini etkiler, örneklik eder.

Başka yörelerde yetişen, yöresini aşan yetenekli ustalar yöre yöre dolaşırlar, kimileri de İstanbul'da toplanırlar. Kısacası bütün böyle durumlarda olduğu gibi hem alt yöreler arasında hem de yörelerle özek arasında karşılıklı etkileşimden söz edilebilir.

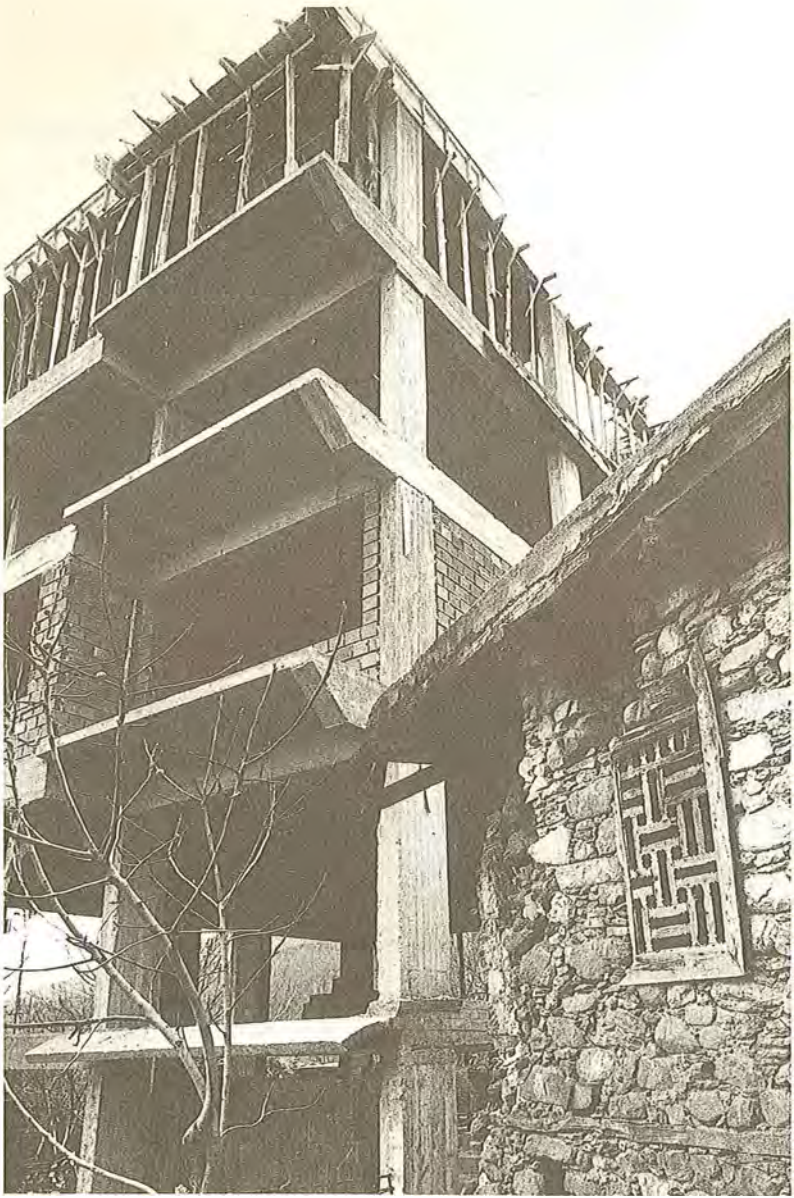
Ayrıca İstanbul da, alt yöreler de uluslararası etkilere de açıktırlar. Buna göre Klasik, Barok, Art N'ouveau, Bauhause gibi uluslararası biçemlerin az ya da çok yaygın etkilerinden söz edebiliriz.

Maraş'ta Barok etkisi.

İstanbul'da Art Nouveau etkisi.

Şirinköy'de (Denizli) Almancının diktiği apartmanın eski evi yoksayışı... (Fotoğraf: Ara Güler)

İzmir'de Mimar Necmettin'in evi...
Çağıyla çağdaş.

Datça'da bir Cengiz Bektaş tasarımı.
Gelenekten yararlanarak çağdaş bir
yorum getirmeye çalışmak...

Çevre giderek bütün ülke, orada üretilenlerden etkilenir. İstanbul çevresinde klasik biçem 18. yüzyıl ortalarına dek sürer. Greko-Romen, Ampir dönemi etkileri daha çok süslemede kalır. 19. yüzyılda Türk Evi en gelişmiş dönemini yaşar. 20. yüzyıl başındaki Art N'ouveau etkileri daha çok süslemededir.

Bütün kentlerde başlayan "Batılılaşma" süreci önce Türk odasını değiştirir. Açık sofa önce kapanır sonra da yavaş yavaş ortadan kalkar. Yirminci yüzyılda, Neo-Osmanlı çözümler de, tarihsel akışa karşı "nostalji" davranışları olarak kalırlar.

Bu arada elbette gelenekten yararlanmayı yalnız bir biçim sorunu olarak görmeyip yaşama kültürü açısından değerlendiren çabalar da var. Yöreseli iyi kavrayıp, geleneği ve dış etkileri, onlarla hesaplaşarak çağdaşlığı yakalamağa çalışanlar da var. Ama ne yazık ki dış kültür özeklerinin gelip geçici etkileri kültürümüzü bastırma aşamasına gelmişlerdir şu günlerde... Kendi çağdaş kültürümüzü üretebilirsek gelecekte yeniden,

- doğanın kan dolaşımı içinde olmayı,
 - havayı, suyu, toprağı kirletmemeyi,
 - doğaya, çevreye, insana saygıyı,
 - kimsenin havasını, güneşini, göz hakkını kesmemeyi
- önemseyen bir evreye girilebilir.

Gelecekte ayrıntılı incelemeler sonucu daha incelikli sınıflandırmalar yapılabileceğine inanıyorum.

Kurallar

1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100

Kurallar

Osmanlı döneminde, başkentteki yapıların teknik yönlerinden, denetimlerinden Hassa Baş Mimarı sorumludur.

Hesap işleri, ücretlerin ödenmesi, gereç alımı gibi işlerden de Şehremini sorumludur.

Eyaletlerde, Hassa Baş Mimarının görevini onun atadığı Hassa Mimarları görmektedir. Bu görevin, arada bir yetenekleriyle sivrilmiş yerli ustalara da verildiği bilinmektedir. Araştırma yaptığım birçok yerleşmede bu konuda ancak ustalardan, çoğu kez yetersiz de olsa bilgi alabildim.

Bodrum'da Arif (Kaptan) Ustaya ne gibi imar kuralları olduğunu sorduğumda aldığı yanıt şuydu:

"Komşular konuşa!"

Üsteleyince:

"Önemli olan, birbirinin içine bakmamak; görüşünü, güneşini, havasını kesmemek. Komşuluk ilişkilerini korumak..." diye özetledi.

1926 doğumlu Ahmet Göl Usta, daha sonraki yıllarda, Belediyede Derviş Şakar adında bir ustanın oturduğunu, asıl işi berberlik olan Girit göçmeni bu ustanın, yapılmak istenen yapının yerini gelip gördüğünü, izni onun verdiğini söyledi.

Komşu gelip, "yapısıyla bana zarar veriyor" diye yakınırrsa, gider bakar işi yargıya düşürmeden çözümlermiş. Yanlış iş, komşuya zarar veren iş, o "yıkılacak" derse yıkırmış. Başka yerleşmelerde de hemen hemen böyleymiş.

Bundan yirmi yıl önce Kuşadası'nda konuştuğum, o günlerde 74 yaşındaki Osman Usta (oradaki adıyla: Mimar Osman) da eskiden belediyede bir çavuş bulunduğunu, denetimi onun yaptığını söyledi.

O da yapı işlerinden pek anlamaz, daha çok yol genişliklerine, yoldan geri çekme ölçülerine falan bakarmış. Minareye çıkar, oradan, kaçak yapı olup olmadığını gözlermiş... Onun da söylediğine göre, en önemli kural, komşuya pencere açmamak, içine bakmamak imiş...

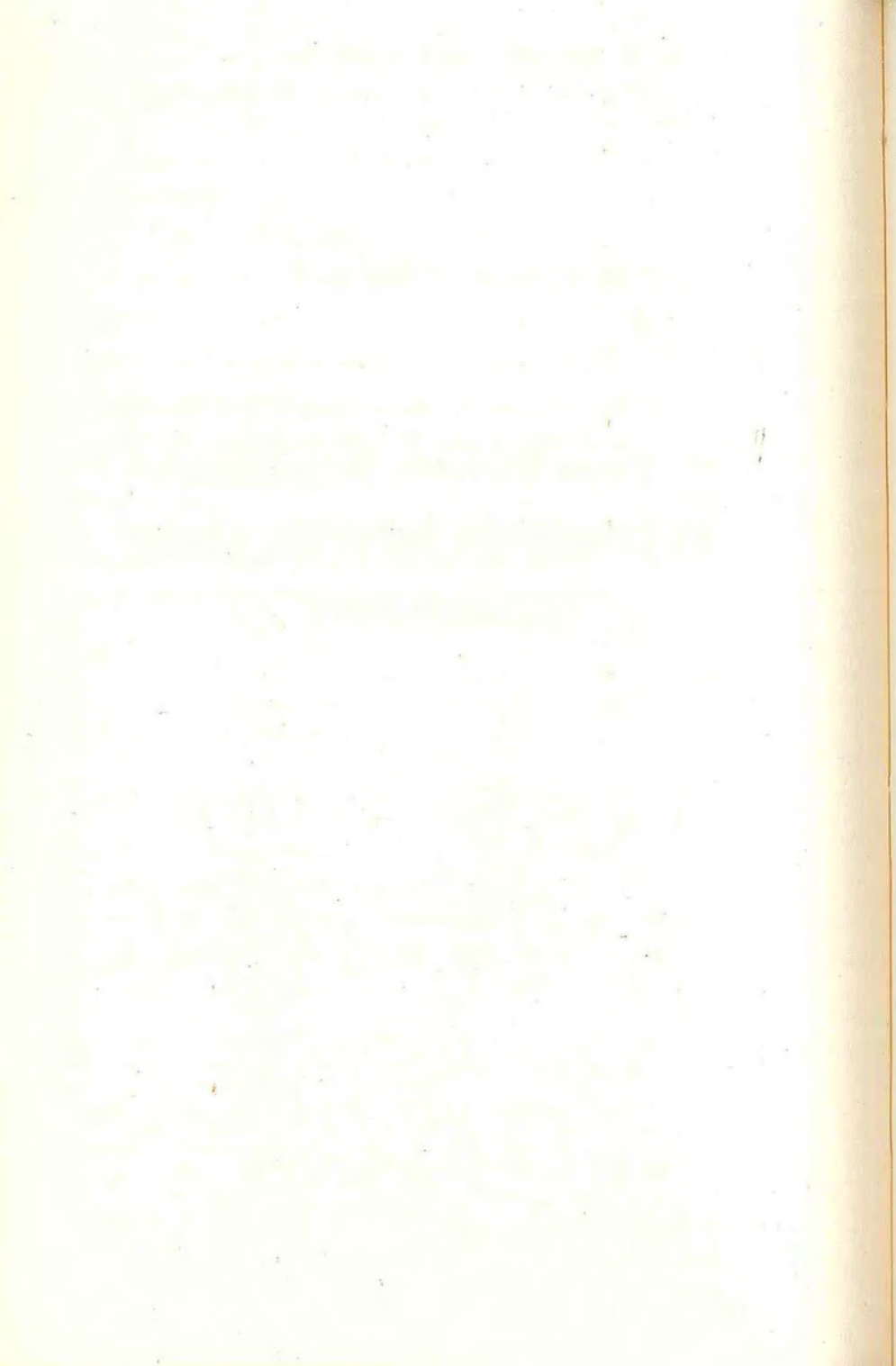
Babadağ'da, 1978'de bile, kasabadaki tek yapı ustası (o günlerde 67 yaşındaydı) Belediyenin bu alanda danışmanlığını yapıyordu.

Düzensizliklere, aykırılıklara da yaşlılar karışıyorlar...

Onlar da "Konu komşu konuşa anlaşa..." ilkesiyle davranıyorlarmış... Akşehir'deki ustalar da, başka yerlerde konuştuklarım da böyle özetlediler hep: İnsanlar konuşa konuşa...

İmar planlarına, denetim düzeneklerine, mimarlara karşın, bugün daha insancıl bir yaşama çevresi sağlayamamış olmamız, üzerinde çok düşünmemiz gereken bir konu değil mi?

**Halk Yapı Sanatı Yapıtlarının
Üretilmesinde İşveren, Usta,
İşçi İlişkileri**

Halk Yapı Sanatı Yapıtlarının Üretilmesinde İşveren, Usta, İşçi İlişkileri

Kuşadası'nda 1979'da konuştuğum, 1923'den beri yapı işlerinde çalışan Osman (Mimar Osman) Ustanın anlattığına göre, ev yaptıracak olanlar usta için sıraya girerlermiş.

(Usta işsiz kaldığında zeytinlikle, bahçeyle uğraşır, işsiz olduğunu belli etmezmiş.)

Evi yaptıracak olan kişiyle usta, yapılacak işi yerinde konuşurlarmış. İşveren istediğini, örneğin "iki oda bir mutfak" biçiminde söyler, büyüklükleri de yerine göre birlikte saptarlarmış. Çözümlere konuşa konuşa varırlarmış.

Babadağ'da işveren ustaya başvurduğunda, her yerde olduğu gibi, birlikte evin yerini görüyorlar önce... İşveren isteklerini söylüyor, planı dülgere tasarlıyor, öneriyor, birlikte saptıyorlar.

Mübin Usta bu konuda şunları anlattı:

"Ev yaptıracak olanla önce tanış-biliş oluruz. Durumunu öğreniriz. Kaç çocuğu var? Evde kaç kişi yaşayacak? Geliri ne? Geleceği ne? İstekleri ne? Birlikte yapı yerini de gördükten sonra ne yapılacağına birlikte karar veririz."

Kısacası Mübin Usta, işin tasarımının kullanıcıyla birlikte yapıldığını anlatıyordu. Mübin Usta sonraları İzmir'e yerleşip, orada yap-sat işiyle uğraştı. Ona sorduğumda, şimdi mimar-işveren ilişkisinin bir mal alışverişi olduğunu düşündüğünü söyledi.

Akşehir'de, oturanlar on bin dolayındayken, 7-8 usta varmış. Ev yaptıracak olan kişi, bilinen ustalardan birine başvurmuş. Usta işverenin isteklerini, olanaklarını öğrendikten sonra, birlikte evin kaç örtü olacağını saptarlarmış. (İki örtü, bir haney -başka yerler-

de "hayat" diye bilinen bölüm- onun bir yanında iki odadan oluşuyor. Üç örtü, ortada haney, iki yanında ikişer odadan oluşuyor).

Bütün kararlar birlikte alınır mı?

Kısacası: Katılım...

Ustalar, gündelik (yevmiye) ile çalışırlarmış. (1940'larda bir gündelikle bin yumurta alınabiliyormuş.) Çalışmalar, güneşin doğuşuyla başlar, sığırların otlaktan dönüşüyle bitermiş. Öğle yemeğini işveren verirmiş.

Bodrum'da gördüğüm ustalardan öğrendiklerim de bütün öteki yerlerde öğrendiklerime uyuyordu. Bodrum'da da, ev tipinin seçilmesinden ölçülerine, her şey işverenin isteklerine bağlıymış.... Usta, bir yol gösterici, danışman...

Bütün gereçleri, varlığına göre, işveren sağlıyor önceden... Aygıtlar (çekiç, mala, çekül vb.) ustanın kendi el araçları...

Antalya'da ev yaptırmak isteyen kişi, en az bir yıl önceden, sora araya bulduğu ustanın evine bir yük buğday yollayıp gönlünü edermiş. İş sırasında ustaların yiyip içtikleri de işverenin üzerine olurmuş...

Şirinköy'de (Denizli'den 6 km ötede) yerleşik usta yok... Dışarıdan gelen usta köyde dolaşmış... "Ev yaptıracak olan var mı?" diye...

Almanya'da Hamburg kentinden çıkan marangozlar, sırtlarına vurdukları torba içindeki aletleriyle dolaşırlar, nerede iş bulurlarsa orada kalırlarmış, iş bitinceye dek...

Yarangümeli (Tavaslı) ustalar da böyleymişler...

Denizli'de, ve kent çevresinde, birçok evin ustasının Yarangümeli olduğunu öğrendim. Bunların taş işçilikleri, ahşap işçilikleri de ünlü...

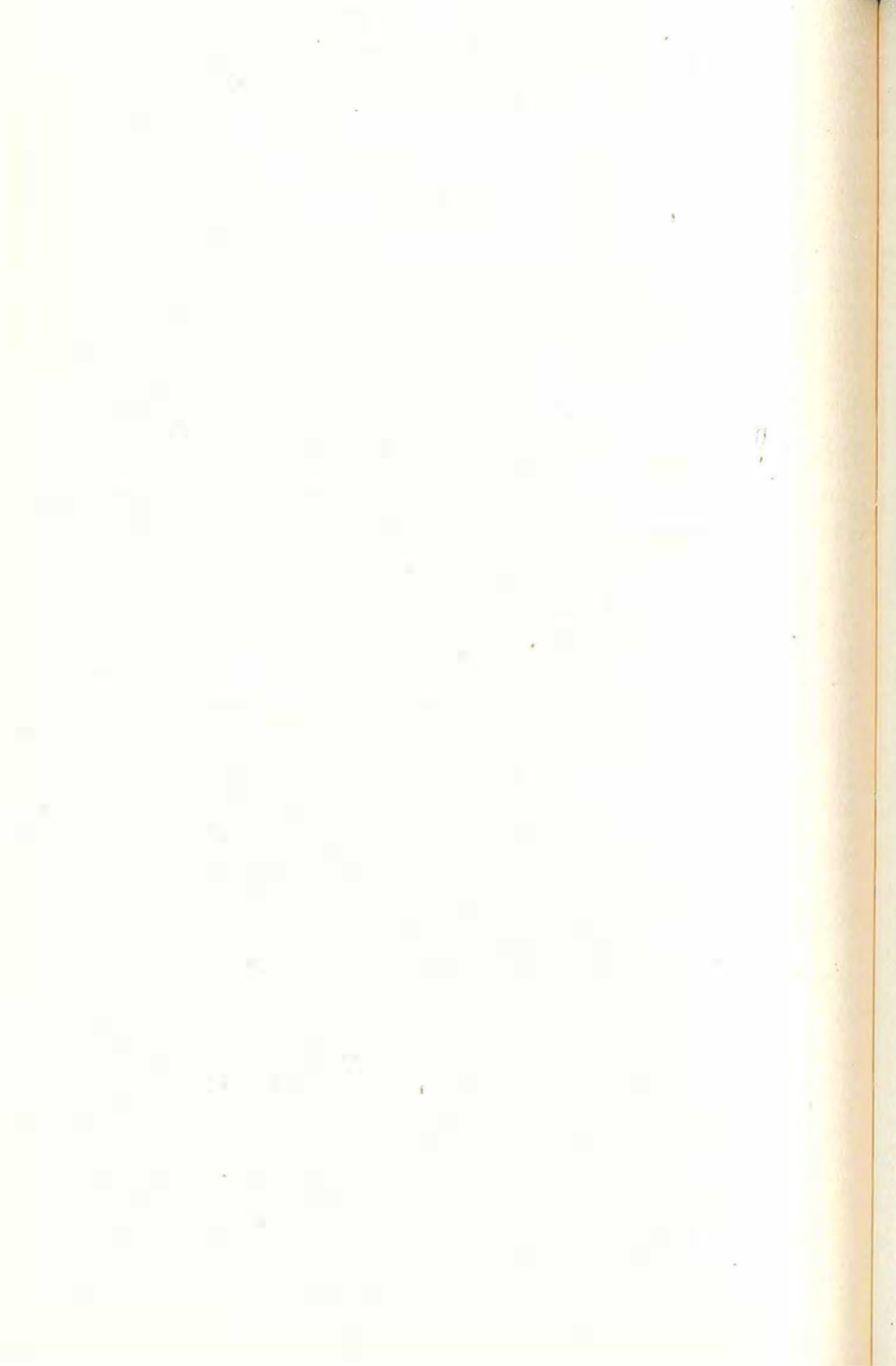
Şirinköy'de incelediğim evlerin tümünü Yarangümeli ustalar yapmıştı. Tavaslı Osman Usta, oğlu Emin Usta, Selim Usta, 1950'lerden, 1960'lardan, 1980'lerde bile anılan ustalar. Götürü çalışıyorlar... Ev halkı da birlikte çalışıyor. Mustafa Paşa'da (Ürgüp'ten 6 km uzaklıkta... Eski Sinosis...) işverenin, ustalar iyi, neşeli, candan çalışsınlar diye, bir çalgıcı takımı tutup, iş sırasında onlara müzik dinlettiğini anlattılar.

Ustalara desti ile şarap verenlerin de olduğunu orada öğrendim.

Mudurnu'da evin yapımı sırasında, karı-koca işverenlerin, ustalarla birlikte çalıştıklarını gördüm.

Denizli'de, yaklaşık iki yüzyıl önce evin yapımında çalışan işverenin oğluna verilen gündelik gümüş parayı bana armağan ettiler...

Halk Yapı Sanatı Ürünlerinin Yapımında Kullanılan Aygıtlar

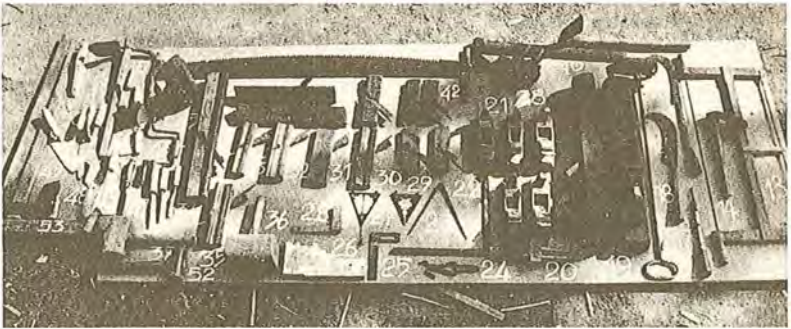

Halk Yapı Sanatı Ürünlerinin Yapımında Kullanılan Aygıtlar

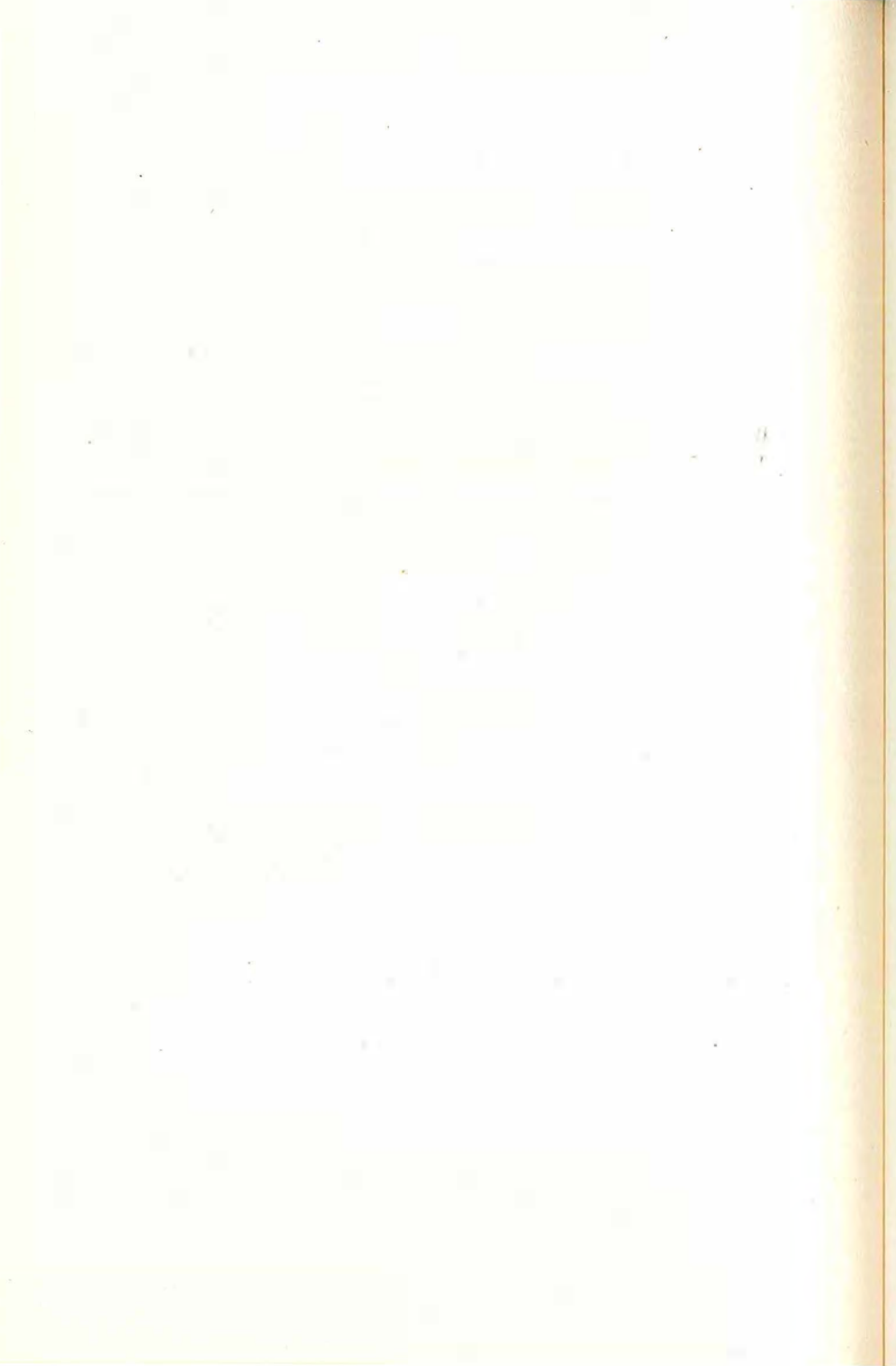
Babadağlı (Denizli) Ahmet (Gedik) Usta şu aygıtları saydı:

Kazma, kürek, dülgere kazması, kuru terazi, çamur taşıma tahtası, metre, çekül, taş taşıma semeri, gönye (demir-ahşap) (diklik 3, 4, 5 yöntemiyle sağlanıyor), keser, kerpeten, nacak, planya, küşte-re (tahta kenarlarını düzeltmek için, "yağlama" da deniyormuş), kınış (kınış açmak için), düz taban, musra (taşçı malası).

Kuşadalı Osman Ustanın yetiştiği çağlarda kullanılan el aygıtlarını sorduğumda, bana gösterdikleri, o gün de (1979) hemen kullanılmağa hazır olan, bakımlı aygıtlardı. Onun aygıtlarına, üretim araçlarına, gösterdiği özen bende sevgi, saygı uyandırdı. Konuşmalarımnda genç mimarlara, çalışma arkadaşlarıma, öğrencilerime hep onu örnek gösterdim, gösteriyorum. Osman Usta dileğime uyarak, aygıtlarını yere sıraladı... Sayıladım sonra da resimlerini çektim.

Halk Yapı Sanatını İnceleme Yöntemi

Halk Yapı Sanatını İnceleme Yöntemi

1. Giriş

Önceki yıllarda, dağınık, biraz da rastlantısal incelemelerimden sonra, "Halk Yapı Sanatı" adını koyduğum bu alanda, bir yöntem oturtarak yaptığım ilk çalışma "Bodrum" üzerine oldu (1974). Ondan sonra gerçekleştirdiğim her araştırma-inceleme çalışmasında, bu yöntemde kimi değişiklikler gelişmeler oldu elbette... Böyle bir çalışmanın nasıl yapılması gerektiği konusunda düşündüklerimi sıralamak istiyorum... Çünkü elden geldiğince çok kişinin (kurumun da), biran önce bu tür çalışmalar yapmalarını, yapılanlara katılmalarını, destek olmalarını bekliyorum. Böylece çevrenin, kültür birikimimizin, halkımızın, sivil tarihimizin daha yakından tanınması sağlanabilir kanısındayım...

1989 yılında, istek üzerine kimi Mimar Odalarına, Oda temsilciliklerine yolladığım "yöntem" önerimi içeren yazımın ilgili bölümleri şöyle:

"Bana göre araştırmalar-incelemeler "biçim" den çok, yaşama kültürü üzerine olmalı. Örneğin şöylesi soruların yanıtları aranmalı:

Nasıl bir plan?

Neden?

Nasıl bir yaşama biçimi-kültürüydü bu sonucu veren?

Nasıl bir doku ve sosyal ilişkiler içinde?

İmar kuralları var mıydı?

Ustaları, ne tür ilişkiler içinde, nasıl, hangi gereçlerle, hangi koşullarda çalışıyorlardı?"

Daha önce de evler üzerine çalışmalar, araştırma incelemeler yapılmıştı. Bildiğimce, örneğin yukarıdaki gibi soruların yanıtları pek

aranmamıştı. O evleri oluşturan çünkü yaşama biçimiyle, o yaşama biçiminin içinden gelip şimdi apartman katlarında yaşayanlarla yaşama biçimleri karşılaştırılmamıştı örneğin...

Burada önemli olan, bütün bu araştırmaların son amacının, daha gerçek, daha insancıl bir mimarlığa ulaşacak yolun bulunmasında yardımcı olacak veriler toplanması olduğunun unutulmamasıdır.

Çalışmalar, yan ürünler de vermelidir: Makaleler, bildiriler, sergiler, konuşmalar (konferanslar), söyleşiler, kitaplar...

Bugüne dek yapılanlar, Anadolu ölçeğinde bakıldığında pek yetersiz...

2. Bir Yörenin Evlerinin İncelenmesinde Uygulanabilecek Çalışma Yöntemi

I. Herşeyden önce, incelenecek alan, başka çalışmalara eklenebilecek bir bütün oluşturmalıdır.

Bir köy, bir mahalle, bir kasaba gibi... Yerleşme biriminin, yönetim ilişkisindeki yeri, insanların kimlerden oluştuğu; bunun eskiden beri mi böyle olduğu bilinmeli. Bunu saptayabilmek için, yazılı kaynaklarda yapılacak ön çalışmalarla, genel coğrafya ve tarih içindeki yeri incelenmeli.

II. Bu alandaki tüm ilginç evleri önce dıştan, sonra içten gözden geçirmeli.

Öncelikle plan, sonra kitle, görünüş, ayrıntı yönünden özellik gösterenler saptanmalı. Bunlar, varsa 1/1000 imar ya da halihazır planı üzerinde ya da saptama çizimi (röleve) yoluyla oluşturulacak bir durum planı üzerinde belirlenmeli.

III. Çalışmaya katılacak olanların sayısına göre 2-3-4 kişilik inceleme takımları oluşturulmalı. Takımlar tüm evlerin 1/200 ölçekli şematik planlarını ve görünüşlerini, en az bir kesitini çıkarmalılar. Daha önce anıt olarak saptandığı için, ya da başka bir

nedenle, röleleri yapılmış olanları varsa, bunlar da 1/200 ölçekli şematik çizime dönüştürülmeliler. Bütün evlerin dıştan içten en az 4 fotoğrafı çekilmeli. Her ev için A3 boyutunda bir pafta yapılmalı.

Bu pafta üzerinde ayrıca şu bilgiler bulunmalı:

- Sahibi
- Yaptıranı
- Yapım yılı, tekniği
- Ustası
- Isıtma, aydınlatma, döşem (tesisat), temiz su sağlanması, pis su gideri özellikleri
- Bugünkü durumu, onarılıp onarılamayacağı

IV. Bu paftalar incelenerek evler çeşitli açılardan kümelere ayrılmalı.

- Yaşlarına göre
- Katlarına göre
- Plan çözümlerine göre vb.

V. Bir kümeyi oluşturanlar arasından, en tipik ev seçilmeli, 1/100 ya da 1/50 ölçekte ve kimi özel çözümlerinin 1/20 - 1/10 - 1/1 ayrıntılarıyla saptama çizimleri yapılmalı.

VI. Çalışma kümeleri her akşam toplanıp, bir sofrada, bir sofrada, bir gün yaptıklarını, karşılaştıklarını, öğrendiklerini, birbirlerine anlatmalılar.

(Bu tür sofralarda bir sofrada başı seçilir. O söz dağıtır, konuşmaları o yönetir. Konuşmalarda eleştiri yapılmaz. Eksiksiz herkes konuşur; tüm düşündüklerini, eleştirilmekten korkmadan söyler).

Konuşmalar sonunda, ertesi günkü çalışma izlencesi gözden geçirilir. Konuşmalara göre, daha önce saptanan izlencede, çalışma yönteminde, düzeltmeler yapılabilir.

VII. Saptama çizimleri çalışması sırasında evdekilerle, yaşlılarla, yaşayan ustalarla ya da çıraklarıyla konuşarak (söyleşilerle) iki türlü araştırma yapılır.

a. Yapım yöntemi açısından:

- 1- Yerleşme biriminin genel ilkeleri
- 2- Varsa, imar kuralları ya da başka kurallar
- 3- Yapım denetimi
- 4- Usta-işveren ilişkileri
- 5- Evlerin genel özellikleri
- 6- Türleri
- 7- Yapım yöntemleri
- 8- Gereçleri
- 9- Yapımda kullanılan aygıtlar
- 10- Ustalar

b. Yaşama biçimi açısından:

b-1 Hane Halkının Kimliği

- 1.1. Evin erkeğinin
 - 1.1.1. Adı?

- 1.1.2. Doğum yeri?
- 1.1.3. Doğum yılı?
- 1.1.4. Hangi yılda nereden buraya gelmiş? (ya da ataları babası-dedesesi nereden gelmiş?)
- 1.1.5. Öğrenimi?
- 1.1.6. İş-mesleği?
- 1.1.7. Yan uğraşı?
- 1.1.8. Yaklaşık kazancı (söylerse)?
- 1.2. Evin kadınının
 - 1.2.1. Adı?
 - 1.2.2. Doğum yeri?
 - 1.2.3. Doğum yılı?
 - 1.2.4. Öğrenimi?
 - 1.2.5. İş-mesleği?
 - 1.2.6. Yan uğraşı?
- 1.3. Çocuklar
 - 1.3.1. Adı?
 - 1.3.2. Doğum yeri?
 - 1.3.3. Doğum yılı?
 - 1.3.4. Öğrenimi?
 - 1.3.5. Mesleği?
 - 1.3.6. Nerede ders çalışıyor?
 - 1.3.7. Nerede oynuyor?
 - 1.3.8. Boş zamanlarında ne yapıyor?
 - 1.3.9. Bir işte çalışıyor mu?
- 1.4. Evde, birlikte yaşayan ana baba, yakın akraba, başkaları
 - 1.4.1. Akrabalık dereceleri?
 - 1.4.2. Yaşları?
 - 1.4.3. Aile hayatına katkıları

b-2 Evin

- 2.1. Yapım yılı?
- 2.2. Kim yaptırmış, planına kim karar vermiş? (Etki olmuş mu?)
- 2.3. Kim yapmış?

- 2.4. Cinsi, kısaca özellikleri?
- 2.5. Isıtması?
- 2.6. Döşemi?
- 2.7. Aydınlatılması?
- 2.8. Ev halkı evden memnun mu?
- 2.9. Olanakları olsa değiştirirler miydi? Başka eve mi çıkar-
lardı? Nasıl bir eve çıkarlardı?
- 2.10. Olanakları olsa neleri değiştirirlerdi?
- 2.11. Evin bakımı, onarımı yapılıyor mu? Nasıl?
- 2.12. Evin temiz suyu nasıl sağlanıyor?
- 2.13. Pis su gideri, katı atık durumu?
- 2.14. Çöp sorunu?
- 2.15. Bahçe var mı? Nasıl kullanılıyor?

b-3 Evin Düzeni

- 3.1.1. Kim nerede yatıyor?
- 3.1.2. Yemekler nerede, nasıl pişiyor?
- 3.1.3. Yemekler nerede yeniyor?
- 3.1.4. Nasıl yemekler?
- 3.1.5. Evde kendi ürettikleri yiyecekler var mı? (Ekmek,
reçel, tarhana, salça vb.) Nerde yapılıyorlar?
- 3.3.1. Kim nerede çalışıyor?
- 3.3.2. Oturma odası var mı?
- 3.3.3. Misafir odası-salonu var mı? Ne zaman kullanılıyor?
- 3.4.1. Banyo düzeni (ne sıklıkta kullanılıyor, nasıl?)
- 3.4.2. Ayakyolu düzeni?
- 3.4.3. Evde bir şey üretiliyor mu? (dokuma, halı, kilim vb.)
- 3.4.4. Bahçe nasıl kullanılıyor?
- 3.4.5. Hayvan besleniyor mu?

b-4 Ev Halkının Dışla İlişkisi

- 4.1. Alışveriş
 - 4.1.1. Kim yapıyor?
 - 4.1.2. Ne sıklıkta yapılıyor?

- 4.1.3. Neler alınıyor?
- 4.1.4. Nereden alınıyor?
- 4.2. Yatıya konuk ne sıklıkta, kim gelir, nasıl ağırlanır?
- 4.3. Yemeğe konuk ne sıklıkta gelir, kim gelir, nasıl ağırlanır?
- 4.4. Oturmaya konuk hangi zamanlarda, kim, ne sıklıkta gelir, nasıl ağırlanır?
- 4.5. Komşularla ilişkiler?

b-5 Sosyal İlişkiler

- 5.1. Akşamları nasıl geçiriyorlar? (Konukluğa giderler mi?)
- 5.2. Dışarıda yemeğe gidiyorlar mı?
- 5.3. Hafta sonu bir yere gidiyorlar mı?
- 5.4. Bayram ziyaretleri?
- 5.5. Bulundukları mahalleyi seviyorlar mı? Sevmiyorlarsa neden? Buradan çıksalar nereye giderlerdi?
- 5.6. En çok nereye yakın olmak isterlerdi?
 - 5.6.1. Park
 - 5.6.2. Okul
 - 5.6.3. Sinema
 - 5.6.4. Çarşı-pazar vb.
 - 5.6.5. Spor
 - 5.6.6. Başka
- 5.7. Evden hiç cenaze çıkmış mı, nasıl çıkmış?

b-6 Âdetler

- 6.1. Düğün nerede, nasıl yapılmış?
- 6.2. Sünnet nerede, nasıl yapılmış?
- 6.3. Kurban kesilmiş mi, nerede?
- 6.4. Doğum olmuş mu, nerede?
- 6.5. Başka?

b-7 Kültürel Yaşam

- 7.1. Bulundukları yerde kültürel yaşamla ilgili ne vardı, ne var?

- 7.1.1. Okul
- 7.1.2. Kitaplık
- 7.1.3. Tiyatro
- 7.1.4. Sinema
- 7.1.5. Başka
- 7.2. Kullanıyorlar mı, ne sıklıkta?
- 7.3. Bu onlar için yeterli mi? Başka ne isterlerdi?

b-8 Gezi

- 8.1. Bulundukları kentin dışına çıkıyorlar mı?
- 8.2. Nereleri görmüşler?
- 8.3. Nereleri görmek isterlerdi?

Bütün bu yanıtlar, yaşama kültürü açısından uzmanlarca yorumlandığında yalnız Halk Yapı Sanatı için değil, çağdaş mimarlığımız için de önemli sonuçlar çıkabilecektir.

Ustalar

Kimi yerleşmelerde, Halk Yapı Sanatının konusu olabilecek evler üzerinde araştırma-inceleme sırasında, eski ustaları da bulmağa çalıştım. En yaşlılarını... Ne yazık ki çoğuna yetişememiştim. "Neden daha önce gerçekleştirmedim bu çalışmayı" diye üzüldüm elbette... Ama konuştuklarımdan pek çok şey öğrendim. Eski ustaların büyük çoğunluğunun ustaları Türk değildi. Çünkü yapıcılık işlerini Türkler yapmazlardı. "Günah"mış... Asıl neden Türklerin askere gitme zorunluluklarıydı. Sürekli işlerde, daha çok, askere alınmayan "Gayr-i Müslim"ler çalışıyorlardı. Kimi Balkan ülkelerinde de, son çağda, bunun tersiydi doğal olarak...

Özellikle, gelecekteki çatışmaları önlemek umuduyla, ya da bilmediğimiz daha başka nedenlerle, Kurtuluş Savaşımızın ardından, Türkiyeli Rumlarla, Yunanistanlı Türklerin değişiminden sonra yapı işlerinden anlayan insan bulmak pek zor olmuş yurdumuzda... Neyse ki toplumun kurallarına boyun eğmeden Rum ustanın yanına çıraklığa girip yetişmiş olan Türk ustalar vardı... Ama öyle azdılar ki... Eli yatkın berber, kaptan, telgrafçı vb. ister istemez bu işlere soyunmuşlar...

Konuştuğum ustaların çoğunun, aygıtla saptadığım sesleri ben de duruyor. Söylediklerini özetleyip, yayımladım hemen hepsini...

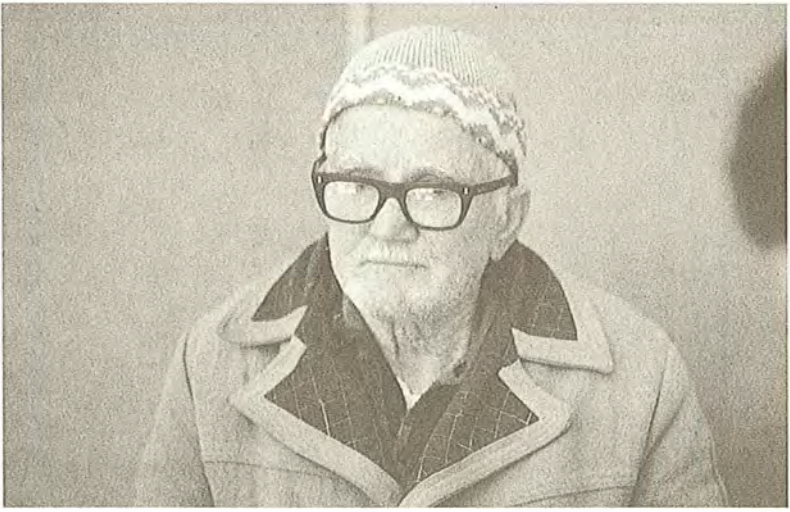
Eyüp (Salkımsöğüt) Usta ile konuşmamı bütünüyle yayımlamıştım.*

Mustafa Dizdar, Mustafa Evyapan, Cemali Ferbeton, Osman Haran, Ali İnan, Arif Kaptan, Mehmet Kader, Salih Usta, İsmail Göl, Hüseyin Göl, Ahmet Göl, Abdil Ciloğlu, Ali Cumbul, Mahmut Öncel, H. Hüseyin Akbağ, Ali Beşik, Hüseyin Özer, Ahmet Gedikoğlu, Mehmet Tan, Mübin Usta, Mustafa Ustaları bugün bir

* C. Bektaş, *Koruma Onarım*, İstanbul, 1992.

daha sevgiyle anıyorum... Çoğunu yitirdik... Örneğin Mehmet Tan Usta yaşasaydı, bugün yüz yaşını aşmış olacaktı. Konuştuğumda 79 yaşındaydı...

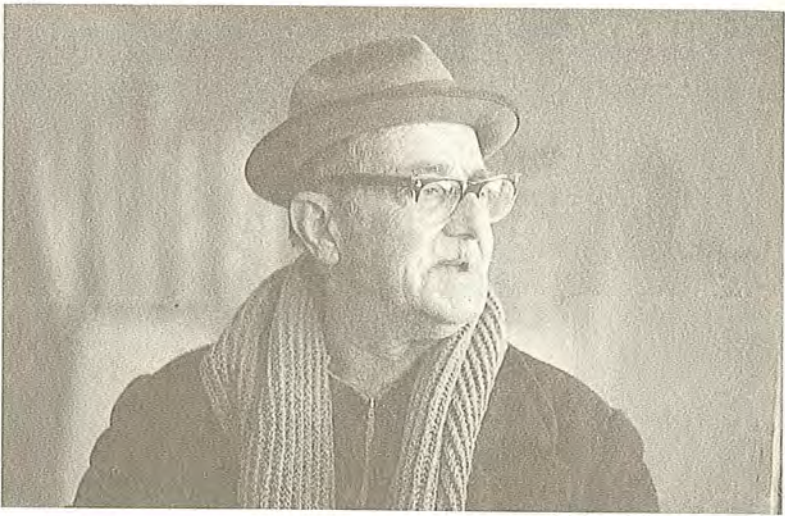
Ev yapımında az çalışmış olsa da, 1998 Eylül'ünde doksanını aşmışken yitirdiğimiz, Manisa'da 1994 yılında konuştuğumda 86 yaşında olan Mustafa Ustayla söyleşimizi olduğu gibi aktaracağım bu bölümde... Hem böyle bir konuşma örnek olabileceği için, hem pek çok bilgi aktarılmış olacağı için, hem de bir ustanın nasıl yetiştiğini göstereceği için...

Mustafa Dizdar

1326 (1910) doğumlu. Önceleri İzmir'de ve Antalya'da ekmekçilik yapmış. Ağabeyinin ve Şerif Ali Usta'nın çırağı olarak 1930'da marangozluğa başlamış. Nemru (?) Ustayla çalışmış. O günlerde en çok ve en iyi iş yapan Horasoğlu (?) adında bir ustadan (Rusya'dan gelmiş bir Türkmüş) bir de Patera Hasan Ustanın söz etti. (Patera Rumca baba demekmiş.) Patera Hasan Ustanın ustaları Rummuş.

Kendisi üç yıl çıraklık, üç yıl kalfalık etmiş. Şimdilerde çalışmıyor. Hüseyin Faraş evini (Selçuk Mahallesi Faraşlar Sokağı) Dönme Selim Usta ve Alanyalı Hüseyin Ustalarla birlikte 1944-45'te onarmış. Dizdarzade Hasan Bey Sokağı'ndaki Hasan Bey'in evinin onarımını da gene 1944-45'te Patera Hasan Ustayla birlikte yapmışlar. 1978 yılında konuştuğumda artık çalışmıyordu...

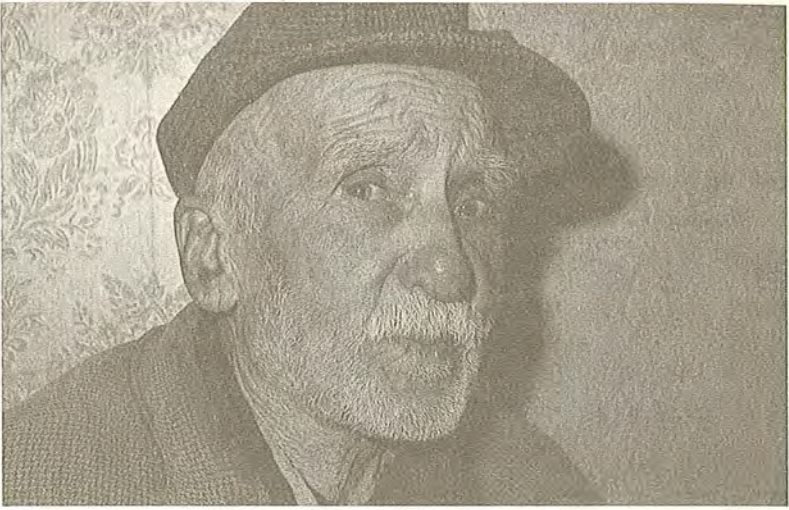

Mustafa Evyapan

1326 (1910) doğumlu, Milaslı. Marangoz.

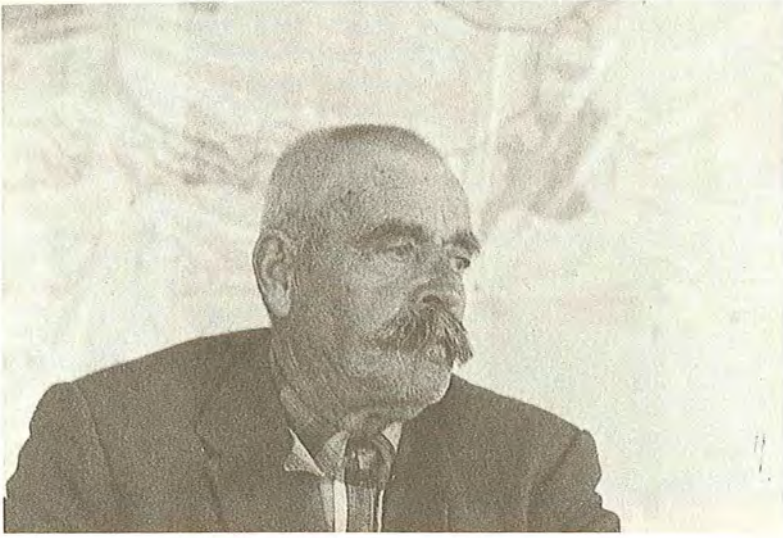
İlkokul beşinci sınıftan ayrılmış.

16 yaşına dek çıraklık etmiş. 1926'da kendi işliğini açmış. İşsizlik nedeniyle 1937'de Antalya'ya göç etmiş. Antalya'da işlik açmamış, "seyyar" çalışmış. Konuştuğumuzda (1978) gözleri çok az görüyordu.

Cemali Ferbeton

Yasa çıktığında soyadını işiyle ilgili olarak seçen bu usta 1315 (1899) doğumlu. Yapıcı, Romanya (Dobruca) göçmeni. Telgrafçı Hüseyin Çavuş'un oğlu. İlkokul ve iki yıl İdadi'den sonra, babasının işini yaparken 25 yaşlarında Horas Ustanın yanında yapıcılık işine başlamış. Çok kısa bir süre çalışmış onun yanında. Rumlar gittiğinde, yalnızca, Alanyalı Murat, Yapıcı Mehmet, Tevfik, Nök (?) Ustalar varmış Antalya'da onun anımsadığına göre. Yalnızca dört usta... Cemal Usta da konuştuğumda (1978) artık çalışmıyordu.

Osman Harran (Mimar Osman)

"Mimar Osman" derlermiş. 1320 (1904)'de Florina'da doğmuş. Babasının adı Halit, anasının adı Saliha. 1922'de zorunlu göçle Kuşadası'na yerleştirilmişler. Yapıcılığa Florina'da kerpiççilikle başlamış. İlkokul diplomasını Türkiye'de yeni yazı çıkınca "Halk Okulu"ndan almış.

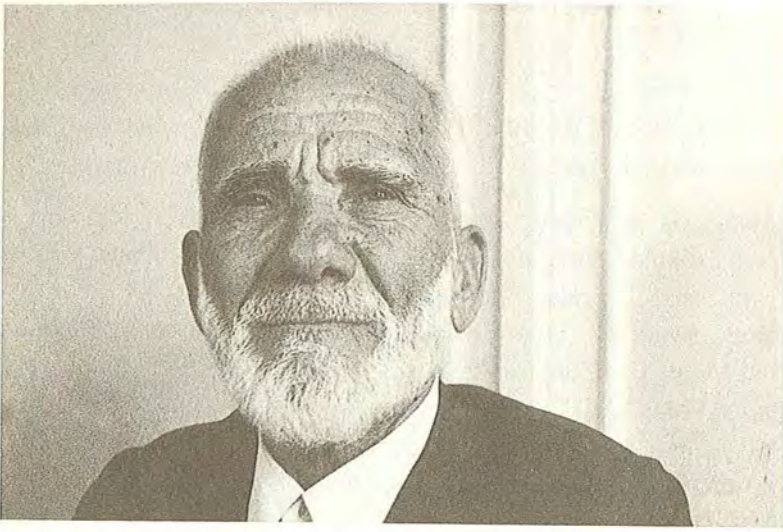
Kuşadası'nda, önce hastanede bahçıvanlık, duvarcılık yapmış, dört yıl; sonra Giritli Sait Usta'nın yanına çirak girmiş. Yirmi üç yıl, birlikte çalışmışlar. Kırk beş yaşındayken usta olarak çalışmaya başlamış. Sait Usta'yla birlikte pek çok ev onarmışlar, yeni evler yapmışlar. Duvarcılıktan, dülgerliğe, tenekeçiliğe her işi yapıyor-muş.

Ben kendisiyle konuştuğumda (1979) artık çalışmıyordu. Yıllar sonra onu yitirdiğimizi, mimarlık eğitimi yapmış torunundan öğrendim.

Ali İnan

1324'te (1908) Köprülü/Üsküp'te doğmuş. Babasının adı Sinan, annesinin adı Ayşe.

Ataları da yapıcıymış. Makedonya'da yapı işlerini Türkler yaparmış. İlkokulu bitirdiğinin ertesi yılı annesi ve babası öldüklerinden yapıcılıkla çıraklıkla kendi geçimini sağlamaya başlamış. 14 yaşında sıvacı ve duvarcı olarak, dülger olarak çalışmış. En genç ustaymış. 1932'de Türkiye'ye göçmüş. 1953'te Kuşadası'na Atlantik Palas Oteli'ni yapmak için gelmiş ve buraya yerleşmiş. Belediye Fen Memuru olarak, sonra da serbest çalışmış Kuşadası'nda. Bugün karoplak yapım yeri var. Daha çok orada çalışıyor.

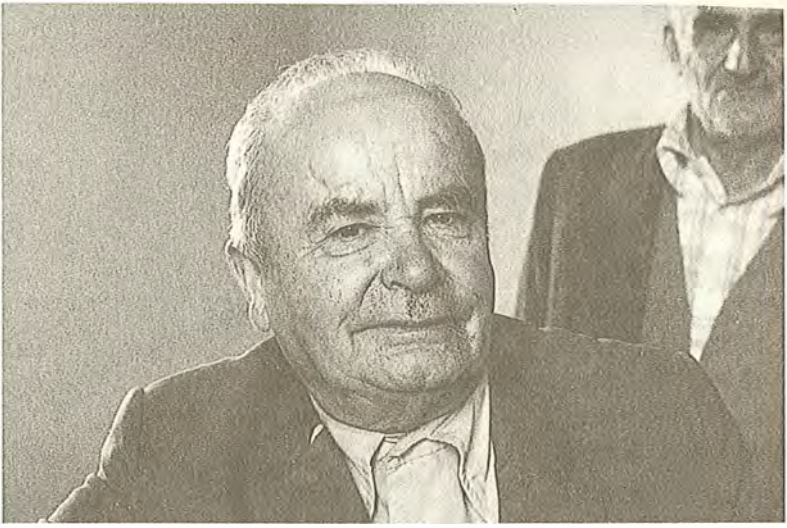
Mehmet Tan

1314 (1898) Babadağ doğumlu.

Okumamış. Her işte yardımcı olarak çalışmış. Verdiği bilgilere göre Babadağ'da oturan Rumlar yapıcılıkla hiç uğraşmamışlar.

Dışarıdan da hiç yabancı usta gelmemiş. Eski ustalardan Dülger Hacı Mehmet, Numanoğlu Hacı Mustafa, onun oğlu Durmuş Usta'dan söz etti. Tanıtacağım Ahmet Usta da Hacı Mustafa'nın damadıymış.

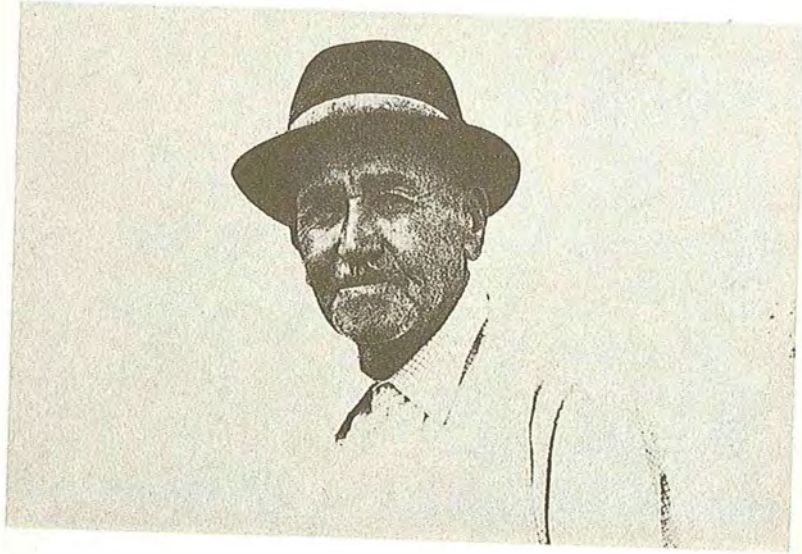
Yusufoğlu Hacı Salih, Yusufoğlu Hacı Çavuş da ünlü duvar ustalarıymış. Ama örneğin Hacı Mustafa aldığı işin duvarını da kendi örüyor.

Ahmet Gedikoğlu

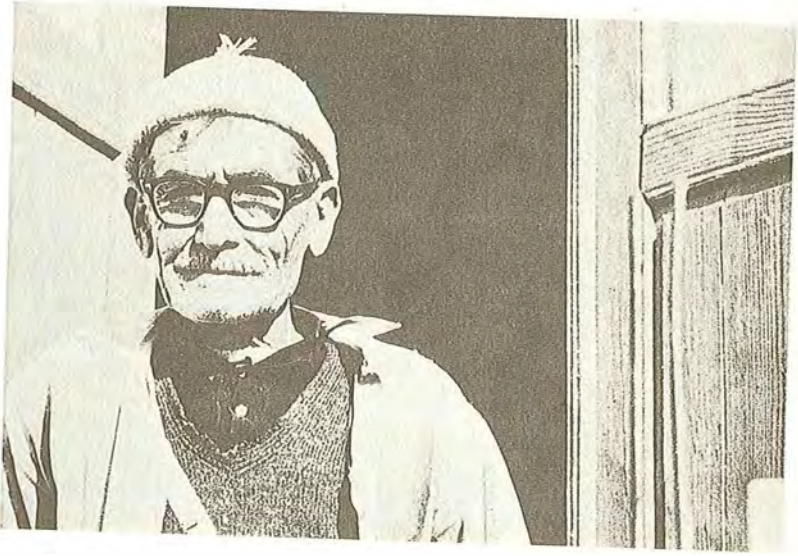
1327 (1911) Babadağ doğumlu. Numunei Terakki İlkokulu'nu bitirmiş. İki ay kadar da Rüştîye'de okumuş. On sekiz yaşına dek, öğrenim dışında, dokumacılık yapmış. Sonra Hacı Mustafa'ya çırak olmuş. Ondan dülgerlik öğrenmiş. O zaman gündeliği elli kuruşmuş. Ustasının gündeliği de 60-75 kuruşmuş. (25 okka un 1 liraymış o zaman.) Otuz, otuz beş yıldır kendi başına çalışıyormuş. O çağa dek çıraklık kalfalık yapmış. Ahmet Usta, ustası (kayınbabası) Hacı Mustafa gibi, duvarı da kendi örüyor. Ahşap boyama süslerini de kendisi yapıyormuş. Çok çırak yetiştirmiş. Çoğu da şimdi Denizli'de, İstanbul'da çalışıyorlarmış. Ahmet Usta bugün de Babadağ'da bütün yapı konularında kendisine danışılan kişi.

Ahmet Usta'nın bir sözünü de, usta çırak ilişkilerindeki disiplini yansıttığı için aktarmak istiyorum. Ustası için "bir sözü bir ölüm" dedi.

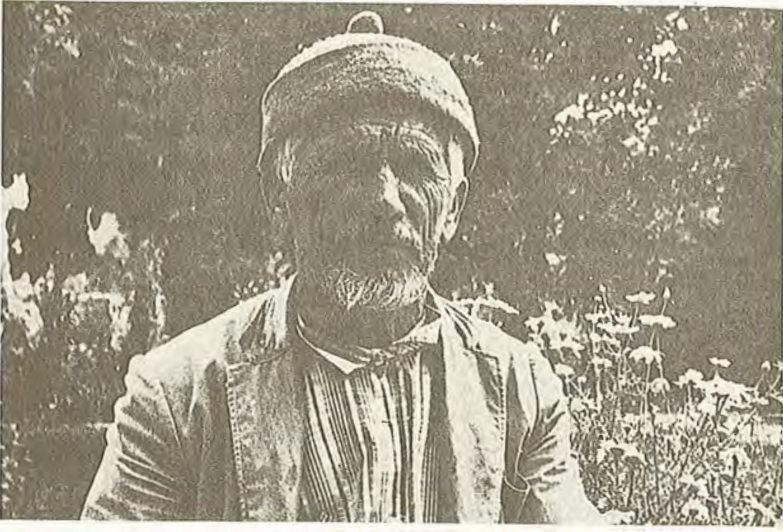
Arif Kaptan

1321 doğumlu (1905)... Kökten Bodrumlu... Ustası Rummuş. Çıraklığa 16 yaşında girmiş... O günlerdeki gündeliği 40 kuruşmuş. Bir yıl çıraklık yapmış. Kendisi de ustalar yetiştirmiş. Arif (Kaptan) Usta'yı 1990'ların başında kaybettik.

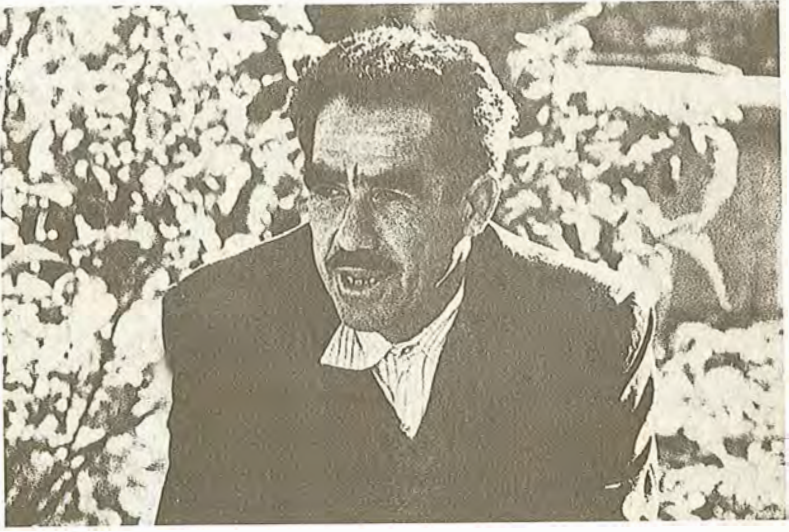
Mehmet (Kader) Usta

1331 (1915) doğumlu. Bodrum'un yerlisi. Derviş Şakar Usta'nın yanında yetişmiş.

Salih (Akçalan) Usta

1325 (1909) doğumlu. Bodrumlu... Halk arasında adı, Deli Salih... Bu çalışma sırasında Hacda olduğu için kendisi ile görüşemedim. 1990'ların başında ölmüş.

Ahmet (Göl) Usta

1342 (1926) doğumlu... Bodrumlu... Arif Usta'nın yanında yetişmiş. Hüseyin Göl, İsmail Göl Ustaların küçük kardeşi... Yaşıyor.

Hüseyin (Göl) Usta

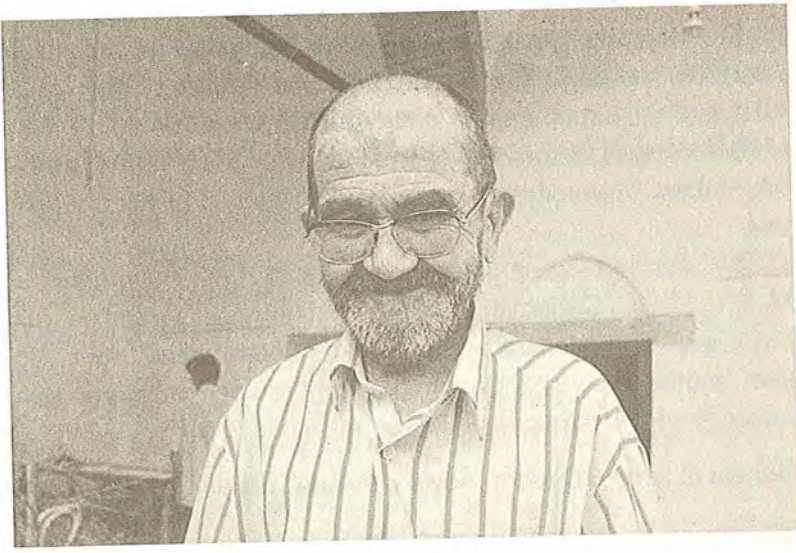
1321 (1905) doğumlu... Bodrumlu duvarcı ve kuyucu olan babasının yanında yetişmiş. İsmail Göl ve Ahmet Göl Ustaların ağabeyi. İsmail Göl Usta ile birlikte çalışmış genelde. '90'ların sonunda ölmüş Hüseyin Usta.

Derviş (Şakar) Usta

1910 (?) doğumlu. Girit bozgunundan sonra, önce İstanköy'e sonra Bodrum'a yerleşmiş. Asıl işi berberlikmiş. Yapı İşlerini İslamköy'de öğrenmiş. Yaşadığı dönemde, Bodrumda yapılacak yapının yerini görür, yapıma o onay verirmiş. "Şu komşu bana zarar veriyor" diye bir yakınma olduğunda işi yargıya götürmeden o çözümlermiş. "Yıkılacak" dediğinde, yanlış iş yıkırmış.

İsmail Göl

1339 (1923) doğumlu. Bodrumlu... Duvarcı ve kuyucu olan babasının yanında yetişmiş ama asıl ustası, ağabeyi Hüseyin Usta. Daha sonra bir süre Arif Kaptan Ustayla, bir de İstanbul'dan gelen ustalarla çalışmış. İsmail Usta eylül ayında (2000) öldü.

Buharalı Mustafa Baytal Usta

Mustafa Usta, onunla bu söyleşiyi gerçekleştirdiğim gün (28 Temmuz 1994) 86 yaşındaydı. Ses alma aygıtıyla saptadığım konuşmamızda, kimi yinelemeleri dil sürçmelerini kaldırmaktan başka bir değişiklik yapmadım.

Cengiz Bektaş – Mustafa Usta, doğumun?

Mustafa Baytal Usta – Doğum yerim Buhara, doğum yılım 1908.

C. B. – Kaç yaşındayken Buhara'dan buraya gelmişsiniz?

M. B. – 1922'de geldik.

C. B. – Demek 14 yaşındaydın.

M. B. – 14-15 yaşlarında... Rus mezaliminden kaçtık. Daha önce dedemi, son padişahlardan biri getirtmiş. Süleymaniye'nin tamiri için. Dedem Buhara Üniversitesi'nde Sanat Tarihi ve Hat hoca-sıymış.

C. B. – Süleymaniye'nin tamirinde ne gibi işler yapmış? Taşçılık mı, neccarlık mı?

M. B. – Hepsini. Bizde şimdi taş, oyma işi, sedef işi, kalem işi, yazıt... Ne istersen... Bir mabette ne lazımsa hepsini...

C. B. – Peki, deden gelmiş, sonra geri mi dönmüş?

M. B. – Yok... Dönmemiş... Burada kalmış... Biz arkasından geldik. Buhara Üniversitesi, o günlerde dünyanın en büyük üniversitesi.

C. B. – On dört yaşına dek bir eğitim gördün mü Buhara'da?

M. B. – Hayır... Dedemin yanında... Dedem beni İstanbul'da, götürdü evvela neccarlara verdi. "Burada çalışacaksın" dedi. Akşam nineme yakındım: "Dedem beni götürdü neccara verdi. Ben boyunduruk mu yapacağım. Düven mi yapacağım?"

Nenem aktarmış. Dedem "söyle o velede" demiş, "gitsin".

Bir sene gittim. Neccarlar da malum, keserlerin sapları uzun. Ondandan sonra bir gün geldi. Ustayla konuştu. Akşam oldu, usta "oğlum" dedi "dedenle konuştuk, yarın artık gelmeyeceksin". "Neden usta? Yetişmişken, alışmışken" "Deden, seni marangozlara verecekmış" dedi.

C. B. – Marangoz dediği dülger mi?

M. B. – Dülger...

Orada artık planya, rende, kapı, pencere işi...

Akşam dedem: "Yarın dükkana gitmeyeceksin" dedi... "Usta söyledi" dedim.

Ertesi gün, birlikte bir marangozun yanına gittik. Bir buçuk seneye yakın orada çalıştım. Keser tutmayı öğrendim. Yontmayı öğrendim. Planya, rende, bilmem ne...

Ondan sonra kendi yanına aldı. Camilerde beraber işlemeğe başladık. Akşamları evde bana ağaç oyma işi gösteriyordu. Camide başladım... Badana yapmaya, şunu yapmaya, bunu yapmaya. Bize şöyle yap böyle yap, diyerek yol gösteriyordu. Tabii yanımda ustalar var. Velhasılı böyle altı sene beraber çalıştık.

C. B. – Peki baban ne iş yapıyordu?

M. B. – Babam berberdi. Dedemin kardeşi de aynı meslekten. *İpek Yolu* filminde gördüm. Tanıdım tabi... Çocukları olmuş... Tirmurlenk'in türbesini tamir ederken... Dedem 134 yaşında öldü.

C. B. – Maşallah! İstanbul'da mı?

M. B. – İstanbul'da.

C. B. – Nereye gömülü?

M. B. – Karacaahmet'te... İstanbul'a gittiğim zaman giderim, ziyaretine...

C. B. – Peki okuma - yazma ne zaman öğrendin?

M. B. – Okuma - yazmayı biz evde öğrendik. Yeni yazıyı mı soruyorsun?

C. B. – Evet.

M. B. – Yeni yazıyı burada gece mektebinde. O zamanlar gece mektepleri vardı. Gece mektebinde öğrendim.

C. B. – Peki, altı yıl dedenle çalıştınız... Sonra?

M. B. – Sonra muhtelif ustaların yanında çalıştık. Bir İtalyan Keseryan vardı. Çok severdi. O da eski eserciydi. Onun yanında çalıştım.

C. B. – Keseryan, ne iş yapıyordu?

M. B. – Oyma işleri yapardı. Cami işleri yapardı. Taş işçiliği falan... Kendi çalışırdı. Müslüman olmuş sonra... Ondan sonra, askerlik çağı geldi. Askere gittim... Askerlikte koğuşların, alayın badanasını madanasını, yağlı boyasını yaptım.

Tanıyan arkadaşlar emir subayına "Bu cami ustasıdır. Çok güzel cami işleri yapar" demişler. O da alay komutanına söylemiş. Hanımı da öldü; kendi de öldü ya... Alay komutanının hanımı çağırdı beni. Gittim evine...

Dedi: "Mustafa, sen cami işi yapıyormuşsun... Bana bir kelime-i şahadet yapiver de asayım şuraya. Namaz kıldıkça seni anarım." Yaptım... Camlattırmaya götürdüm, Ankara'da birine... Hem cam

işi yapıyor, hem boya moya... Kim yazdı bu yazıyı diye sordu, dükkanın sahibi. "Ben yazdım" dedim.

Hindistan'da bir sarayın bahçesine cami yapmışlar. Orada abanoz ağacı çok. Bizde burada kerestecilerde, marangozların önünde, çam keresteleri yığılıdır ya; orada, abanoz ağacı öyle... Dükkanların önünde yığılı. En güzel abanoz Hindistan'da çıkıyor. Bizim Vakıflara müracaat ediyorlar. Vakıflar biliyor beni. Vakıflar öneriyor onlara. Vakıflar İstanbul'da, Süleymaniye'deydi. Ali Saim Bey vardı o zaman, Genel Müdür oydu.

Ali Saim Bey, Manisa'nın kazalarındandı... Onunla iyi tanıştık. İmtihana soktular bizi. Ben, bir İstanbullu arkadaş, bir de Maraşlı arkadaş (beraber çalıştık). İmtihani kazandık, gönderdiler. Üç sene kaldık orada. Üç senede bir minber yaptık. Ama parça parça yani hakiki künde-kârî.

C. B. – Kimlerle beraber gittin? İstanbullu arkadaş kimdi?

M. B. – Benim dediğim 1942'de. Birisi Maraşlı, birisi İstanbullu... İstanbul'un eski ustalarından. Bir de ben*... Buradan giderken resim çektik, minber resmi, künde-kârî resmi... Beraberimizde götürdük. Gördü adam. "Tamam" dedi. Bize, "şu, şu, şu, lazım" dedik. İki-üç günde bütün makineleri tedarik etti. Caminin yanına bir şey yaptılar bize, güzel bir çatı. Orada üç sene çalıştık. Tamamladık.

Ondan sonra, "Ben" dedim "Buharalıyım".

Her gün gelir yanımıza bize sigara ikram ederdi. Çay, kahve... Adamlarda para sorun değil. Her sene, Haydarabad Nizamı, mücevherle, değerli taşla tartılıyor... Hediye...

C. B. – Hindistan'da nereye gittinizdi? Hangi kente?

M. B. – Tac Mahal vardı. Tac Mahal'e yakındı. Deniz kenarına düşüyor... Büyük Okyanus tarafına doğru. Ama biz istediğimiz za-

* Mustafa Ustaya sonradan yeniden sordum. "Maraşlı ustanın adı Veli galiba" dedi. İstanbullu usta için de "İsmail olacak unuttum, zaman geçti" dedi.

man gidip geliyorduk. Aşağı yukarı yüz yüz elli kilometre ya var ya yok.

Tabii. O biçim arabaları vardı o zamanlar. Şimdi biz parçaları yerleştirdik.

Adam dedi ki: "Bunu enva-i çeşit kıymetli taşlarla süsleyeceksiniz".

Biz bu değerli taşları nereden bulacağız? Çok pahalıya malolur. İki tane polis yanında, öyle geziyor.

"Gelin çocuklar" dedi. Gittik. Bahçede, ağaçların arasında seki vardı. Branda örtmüşler. Açın şu brandayı dedi. Çadırı, bir açtılar ki! Ben gözümü kapadım hemen. O taşlar... Yakut, elmas, enva-i çeşit, pırıl pırıl...

Senede bir sefer, bunun tebaası, adamı mücevher taşlarıyla tartıyor... Teraziyi de gösterdiler. Bir kefeye Nizam oturuyor, öbür kefeye onun ağırlığınca değerli taşlar yığılıyor.

İşleri güçleri denizden taş çıkarmak... Ticaretleri bu... Ama kalmadı, hepsi gitti. Hindu Müslüman kavgası. Hepsi gitti.

C. B. – Mustafa Usta, az geri dönelim. İstanbul'da, altı yıl dedenle çalıştıktan sonra, kendi başına çalışmaya başladın.

M. B. – Evet.

C. B. – Ne kadar çalıştın İstanbul'da?

M. B. – Asker oluncaya kadar. Benim nüfusum ufak. Nüfusum 1339... Burada (Türkiye'de) doğdu diye nüfus çıkardılar bana.

C. B. – Peki. Nerede askerlik yaptın?

M. B. – İstanbul'da, Ankara'da. Dört sene askerlik yaptım. O zaman öyleydi.

C. B. – Yani, bu aşağı yukarı...

M. B. – Alman harbinin civcivli zamanında...

C. B. – Alman harbi deyince 1939-40-41-42.

- M. B.** – 40... 40'ta asker oldum.
- C. B.** – Tamam.
- M. B.** – 42'de askerken Hindistan'a gittik. Benim askerlik müddetim orada doldu.
- C. B.** – Vakıf seni ne ustası olarak biliyor?
- M. B.** – Restorasyon.
- C. B.** – Bütün işlerde mi?
- M. B.** – Bütün işlerde... Mesela ben mermer oyma yaparım.
- C. B.** – Nasıl çalışıyordun, gündelikle mi, yoksa parça başı mı?
- M. B.** – Bazen parça başı, bazen yevmiye. İşine göre...
- C. B.** – Gündelik neydi örneğin?
- M. B.** – 2,5 lira yevmiye alıyordum İstanbul'da.
- C. B.** – Peki bir ekmek kaç paraydı o zaman?
- M. B.** – Ekmek üç-dört kuruş.
- C. B.** – Okkası mı?
- M. B.** – Okkası...
- C. B.** – Yumurta kaç para?
- M. B.** – Beş tanesi altı kuruş mu, yedi buçuk kuruş mu neydi yurmurtanın. Beş yumurta.
- C. B.** – Bir elin yerde bir elin gökтейdi desene...
- M. B.** – İstanbul'da köprü paralıydı...
- C. B.** – Evet...
- M. B.** – Galata Köprüsünden parayla geçerdik. İlk başta kulübe-ler vardı. Bir metelik verirdik. Bir köprü parası verirlerdi. Öbür kulübede alırlardı. Öğlen de lokantada yerdik.
- C. B.** – Peki sen İstanbul'da usta olarak çalışırken, başka usta var mıydı dedenin ayarında?
- M. B.** – Onu pek bilemiyorum da Şadan Usta vardı. O da çok güzel ustaydı. Dedemle beraber çalışıyorlardı. Biz onun yanında çalıştık. Vakıflar bizi tanırdı.
- C. B.** – Nerede oturuyordunuz İstanbul'da?
- M. B.** – Şişli tarafında. Şişli Camisinde de çalıştık.
- C. B.** – Mimar Ruknettin'le mi?

- M. B.** – Şişli Camisi yapılırken Lütfi Kırdar valiydi. O önyak oldu camiye. Orada, Şişli Camisinde çalıştık.
- C. B.** – Askerlik bittikten sonra?
- M. B.** – Askerlik bitti buraya geldim. Manisa'ya... Muradiye'ye başladık. 46-47 yılları...
- C. B.** – Onarıma mı?
- M. B.** – Onarıma...
- C. B.** – Geldim. Annem babam da burada. "Gitme burada kal" dediler...
- Kaldım... Muradiye Camisini yapan müteahhit Kayseriliydi. O zaman buradaki müdür tanıyordu beni. Onun yanına verdi. Çalıştım. Müteahhit paralarımızı aldı kaçtı. İş durdu. Mahkemelik oldu. Müteahhiti buldular. Cezalandırdılar. Sonra başka bir müteahhite verdiler. Caminin onarımı bitti. O minareler yere kadar söküldü. Yeniden yapıldı. Ondan sonra ben müzeye başladım.
- C. B.** – Müzede o zaman kubbeler falan da yıkık mıydı yoksa?
- M. B.** – Kubbeler vardı. Hepsi, hepsi vardı. O kubbelerin bütün kurşunlarını değiştirdik biz.
- C. B.** – Kurşun dökmesini de bilir misin?
- M. B.** – O zaman kendimiz döküyorduk. Muradiye Camisinin kurşunları için Sultan Camisinde dökümhane yaptık. Kendimiz kalıplar yaptık. İstanbul'dan kurşuncu arkadaşlar geldi.
- C. B.** – Kurşun nereden geliyordu Manisa'ya?
- M. B.** – Vakıflar getiriyordu. Tortusunu torbalara dolduruyorduk, gene geri gönderiyorduk. O zaman Vakıfların kurşun fabrikası yok. Sonradan Vakıflar fabrika yaptı. Biz kendimiz döküyorduk hep. Büyük dökümhanemiz vardı. Muradiye Camisinin kurşunları hep yerli dökmedir. Fabrika işi değildir.
- C. B.** – Oradaki tavanın ahşap işçiliği?
- M. B.** – O Mimar Sinan zamanından kalma.
- C. B.** – Orada bir onarım yaptınız mı?
- M. B.** – Bazı yerleri, bozuk olan yerleri onarıldı. Yazılar, şimdiki Karahisari'nin...

C. B. – Evet.

M. B. – Ecnebler tamir etmiş 150 sene evvel.

C. B. – Ben bilmiyordum ama, öğrencilere "herhalde Karahisari" dedim. Onun hattı...

M. B. – Ecnebler tamir etmiş. Bazı yerlerini bozmuşlar. Onların sıvaları söküldü. Ankara'dan heyet geliyor, gidiyor falan... Saim Bey var bizim müdür... Artık rahmetli oldu... O zaman Genel Müdürlük İstanbul'daydı. Sonradan Ankara'ya gitti...

Caminin tamiri aşağı yukarı beş-altı sene sürdü. Ondan sonra ben müzeye geçtim. Müze de müteahhite verildi. Bir akradaşla çalıştık müzede... Döşemelerin, arka oda tarafındaki havuzun, bu taraftaki havuzun tamirini, taban tuğlalarını, hepsini biz kendimiz yaptık, hepsini.

C. B. – Peki burada, Manisa'da yalnızca bu Vakıf işleri için mi, cami işleri için mi çalıştın?

M. B. – Cami işi... Başka iş bilmem.

C. B. – Hiç ev onarmadın mı?

M. B. – Ev. Eski evlere de giderim. Tarihi evlere...

C. B. – Örneğin Manisa'nın içinde...

M. B. – Yok, kalmadı ki. Bir tane Ulucami'de yaptık. Onu da yıktılar. Öyle güzel bir evdi ki?

C. B. – Neresindeydi Ulucami'nin?

M. B. – Şimdi, Ulucami'de fırın var. Kahve var. Oradan biraz aşağıya giderken aşağı doğru kırk basamak gelir, merdiven... O merdivenlerin başındaydı. Yıkılmışlar oraları. Şimdi apartman yapmışlar. Yol genişlemiş.

C. B. – Kimindi ev?

M. B. – Galip Bey isminde birinindi.

C. B. – Ne iş yapardı?

M. B. – Çiftçiydi. Evinin onarımında çalıştım. Merdivenleri öyle güzeldi ki. Sonra İzmir'de yaptım onarım...

C. B. – Manisa'daki ev çok mu eskiydi sen onarıma gittiğinde?

- M. B.** – Yüz seneden fazlaydı herhalde, bilmiyorum, çok eski bir evdi. Üzerinin kiremiti dahi eski kiremitti...
- C. B.** – Geniş mi?
- M. B.** – He, he, geniş... Bu Marsilya kiremiti sonra geldi. Marsilya kiremitini Türkiye'ye ilk getiren Vehbi Koç'tur. Adam bir vagon Marsilya kiremiti getirdi, Vehbi Koç oldu... Onunla da Konya'da tanıştım.
- C. B.** – Buradaki evlerin yapımında çalışan ustalar tanıdın mı hiç?
- M. B.** – Tanıdık ustalar var. Ama ben şimdiki inşaatlarda inşaat işi yapmadım.
- C. B.** – Hayır, şimdikiyi demedim. Ahşap evleri soruyorum. Yukarıda. Örneğin Ulucami Mahallesinin orada bugün hâlâ eski evler var.
- M. B.** – Vardı. Marangoz arkadaşlar vardı, öldüler... Yumurta akıyla boya gördüm.
- C. B.** – Nerede gördün?
- M. B.** – Saçakta. Bir tane kalmış rastlantı.
- C. B.** – Burada Manisa'da mı?
- M. B.** – Manisa'da...
- C. B.** – Neresinde?...
- M. B.** – Yukarıda, Ulucami'de.
- C. B.** – Eski evlerde mi?
- M. B.** – Camiden on metre ötede. Yani o fırın dedin ya. Fırının arkasındaki evin sokağa bakan saçağında yumurta akıyla yapılmış süsleme gördüm. Diyebilirim ki, belki yirmi sene var oralara çıkmadım. Bir sefer, Belediyede Sami var... Sami'yle çeşmeye gittik.
- C. B.** – Hindistan'da çalışıp işi bitirdikten sonra Rusya'ya gitmişsiniz değil mi? Dün anlatmıştın bir ara...
- M. B.** – İş bittikten sonra Haydarabad Nizamına dedim ki: "Buharalıyım. Bize bir babalık yap da oraları bir gezelim". "Olur" dedi. Bize arabasını verdi. Şoför, bir de sivil polis, Pasaportlar masaportlar, Moskova'ya gittik. Leningrad'a gittik. Oradan Tahran'a... Tekrar İstanbul'a getirip teslim ettiler bizi.

C. B. – Ne gördün Leningrad'da örneğin?

M. B. – Şimdi, öyle bir şeydi ki oraya gittiğimiz zaman, Ruslar bizim yanımıza bir polis taktılar. Her tarafı gezdirmiyorlar. Yalnız Katerina Sarayını gezdik. Görmelere layık. Her tarafı altın. Nasıl, nereden buldunuz altınları kapladınız? Yalnız şunu söyleyeyim ki, bizim hükümetin en büyük hatası, Kazakistan'ı kaçırdı elinden. Dedem götürdü beni Draşan nehrine o zaman. Sonra bak onu unuttum. Dedemle biz bir daha gittik. Amcamlara gittik.

C. B. – Dedenle bir daha gitmenin tarihi kaç?

M. B. – E, ben buraya geldim. Dedemle çalıştık. Altı sene sonra yani ben dedemle birleştikten altı sene sonra dedem öldü. Sağlığında Draşan nehrine götürdü. Nehrin kenarına koyun postu çakıyorlar... Tüylü koyun postu. Nehir geniş, Himalayalar'ın altından geliyormuş. Akşam üzeri, postları topluyorlar. Bir güzel silkeliyorlar... Bütün altın tozu... Nehirden altın tozu geliyor hocam. Bunu gördüm ben. Ama bizim hükümet kaçırdı bunları... Adamlar ne dedi: "Biz senede 60 ton külçe altın çıkarıyoruz, gelin!"

C. B. – 80 ton... Her yıl Moskova'ya 80 ton altın gidiyordu. İlk kez iki yıl önce gitmedi. Rusya'ya geziden sonra, İstanbul'a döndün o zaman demek...

M. B. – İstanbul'a geldim. Oradan da buraya geldim.

C. B. – Burada Muradiye'nin dışında başka ne işler yaptın?

M. B. – Muradiye'den sonra... Manisa'da Garnizon Komutanlığı vardı. Sultan Hamamı askeriye'nin erzak deposuydu. Yanındaki Sıbyan Mektebi de askeriye'nindi. Subay otururdu. Sonra bir Fethi amca vardı, rahmetlik oldu... Vakıflarda... Ali Rıza Paşa vardı burada... Yirmi altıncı topçu alayı vardı... Paşayla anlaşıyor. Şimdiki tümenin yanında eski top sahası vardı. Şimdi sanat mektebi oldu. "Bu arazi bizim" diyor, Vakıflar... "Bunu size devredelim. Siz de bize hamamı, camiye boşaltın" diyor. Paşa da anlayışlıymış. Askerlere tapu veriyorlar. O zamanın parasıyla 150 lira güya. Parayla satış yapıyorlar. Askeriye de yapıları

boşaltıyor. Ondan sonra işte o caminin, Sultan Camisinin, Sultan Hamamının onarımları yapıldı.

C. B. – O onarımda da sen çalıştın öyle mi?

M. B. – Caminin onarımını yaptık. Tuğlaları söküldü yığıldı. Yalnız dış... Caminin içinde fazla süsleme yoktur. Dış kısmı barok. Onu vaktiyle Rum ustaları yapmış. Yüz küsur sene geçtiği için bozmadı vakıflar. Biz onların şablonlarını aldık. Sıvasını söktük. Sıvadık ve bütün o kemerlerin dıştaki, içerdeki, bütün işlemlerini, yazılarını ben yaptım. Hepsi benimdir. Camiyi namaz kılınır vaziyete getirdik. Ondan sonra da medreseleri tamir ettik. Caminin avlusunda medreseler var. Onların üzeri kiremitti... Basma kiremit, onları söktük...

C. B. – Basma kiremit?

M. B. – Böyle şey kiremit canım!

C. B. – Alaturka?

M. B. – Alaturka!

Onlar, camilerde kiremit döşemeden önce ince bir harç koyuyorlar... Kiremit kaymasın diye. O kiremitleri söktük. Demirli mozaik yaptık... Sultan Hamamının iki büyük kubbesi hariç... Su deposu patlamış. Onu onardık... Horosan yaptık yine...

C. B. – Horosan'ı nasıl yaptınız?

M. B. – Horosan'ı... Duvar da çalışacaksa kum yok... Horosan'da kum yoktur.

C. B. – Evet...

M. B. – Tuğla tozu...

C. B. – Tuğla yeni mi eski mi?

M. B. – Ocaktan gidip alıyorduk.

C. B. – Demek, yeni tuğla alıyordunuz.

M. B. – Kırık tuğlalar... Eski bulursak onu da...

C. B. – Dövüyorsun.

M. B. – Elekten geçiriyoruz... Kireç... En az bir sene, bir buçuk sene, iki sene yatmış kireç... Biz eskiden çok çalıştık onla... Du-

varda kaba sıvada... Onu kullandık. Saman kullandık. Sıvasında kırıktır konur, keçi kılı konur.

C. B. – Evet...

M. B. – Horosan tuğlada... Yalnız sıva çamurunu bugün yapıp da bugün kullanmazsın. Çamur biraz yatacak. Karışacak...

C. B. – Keçi kılını tabakhaneden aldığın gibi mi kullanıyorsun?

M. B. – Yok...

C. B. – Kıyıyorsun...

M. B. – Tamamen kıyılıyor... Konya'nın Mevlana Müzesinin sıvalarını değiştirdik. 3900 metre sıva yaptık. On yedi aylık sönmüş kireç buldum, Tire'den kırıktı getirttik. Satır yaptırdık orada bıçakçılara. Kasap satırlarından.

C. B. – Evet!

M. B. – Büyük kütüklerin üzerinde kıyarız...

C. B. – Ne kadar ufak?

M. B. – Bu kadar (parmağının yarısını gösteriyor).

C. B. – Birkaç santime dek...

M. B. – Büyük olursa malayı hiç çalıştıramazsın...

C. B. – Evet...

M. B. – Şöyle şöyle toparlar kıyarısın, kıyma gibi. Yani eskiden kıyma yaparlardı ya öyle. O harç, en az bir ay, bir buçuk ay karışıyor böyle, her gün tavlano karışıyor.

C. B. – İçine başka hiçbir şey koymuyorsun

M. B. – O kadar... Kireç, kırıktır... Başka bir şey yok...

C. B. – Örneğin zeytinyağı koyduğunuz oldu mu hiç?

M. B. – Üzerine bir yazı yazacaksan, mesela kubbelere... Harcı kendin kullanacağın zaman katarsın... Sonra yumurta akı... Yumurta akıyla...

C. B. – Yumurta akı ne kadar?

M. B. – İşte o kararına göre... Yapan usta onun ayarını kendi bilir.

C. B. – Peki hamamı onardınız mı? Sultan Hamamını...

M. B. – Sultan Hamamının bütün tüteklikleri değişti. Kanallar, yeraltı kanalları, içinin mermerleri...

C. B. – Onun iç sıvasını nasıl yaptınız?

M. B. – Kum, kireç sıva yaptılar.

C. B. – Hiç başka bir şey konmadı mı içine?

M. B. – Yok... Kum, kireç sıva...

C. B. – Benim bildiğim örneğin kubbede pekmez konuyor.

M. B. – Pekmez yok... Bu yeni sıva... Hamamın sıvası, yeni sıva yapıldı. Yalnız orada istilaktitler vardı. Hamamın içinde var... Fenerler var, büyük fenerler. Belki oraya giderseniz görürsünüz... Soğutma (soğukluk) yerinde (istilaktit) var. Şelale diyoruz biz ona, onların hepsini ben yaptım. Yıkanma yerlerinde var, Sultan Hamamının. O hamam çok ferahlıktır... Rahat... Keten sıva, sorarsanız, yumurta... İnce nakış yapacaksan, yazı yazacaksan yumurta ağıyla karıştırırsın... Çeşit çeşit...

C. B. – Başka bir şey soracağım. Tuğlayı sıvamadan olduğu gibi bıraksan ne olur?

M. B. – Nasıl tuğlayı?

C. B. – Diyelim ki tuğlayla tonoz yapılmış...

M. B. – Evet...

C. B. – Ben de o tuğlalar gözüksün istiyorum.

M. B. – Tuğla görünür. Yalnız, bak burada yapmışlar tuğla. (İçinde bulunduğumuz medresedeki örneği gösteriyor.) Bak biz ne yaparız, tuğlayı örtmemek için.

C. B. – Evet...

M. B. – Beziryağı, çam neftiyle beziryağı...

C. B. – Çam nesiyle?

M. B. – Çam nefti... Neft...

C. B. – Neftle?

M. B. – Beziryağı kalındır haliyle... Onu neftle inceltir, ayarlarsın. Onu sürersin.

C. B. – Üstüne?

M. B. – Tabi hemen rengini kaybetmez. Foçadaki Kayalar Camisinin minaresi öyledir. Onu ben onardım.

C. B. – Lütfen bir daha anlat. Beziryağını aldın aktardan.

M. B. – Evet.

C. B. – Öbürü çam nefti miydi? Neft petrol demek benim bildiğim...

M. B. – Neft çamdan olur. Tiner petroldür, çam nefti değildir.

C. B. – Örneğin Azerbaycan'da neft dedikleri zaman o petroldür.

M. B. – Onlar petrol... Neft neft... Çam nefti diye alacaksın. Çam ağacında olur o. Çamın reçinesinden.

C. B. – Ölçüsü var mı?

M. B. – Miktarını ayarlayacaksın. Mesela bir kilo beziryağına en az 300 gram neft koyacaksın ki buruşma yapmasın. Emsin rahat...

C. B. – Anladım...

M. B. – Çünkü doğrudan doğruya beziryağı sürersen ne ağaç emer, ne taş emer... Bir buruşma yapar. Neft onu inceltiyor. Emilmesini sağlıyor...

C. B. – İçeride de yapılabilir mi bu?

M. B. – Yapılır...

C. B. – Buhar, sıcaklık?

M. B. – Hiçbir şey olmaz!

C. B. – Peki dışta tuğlayı görmek istediğin zaman?

M. B. – Neyi?

C. B. – Örneğin tonozun üstündeki tuğla... Dışta kalacak olan yerde de bu önlem yetiyor mu?

M. B. – Dışarda mı?

C. B. – Evet!

M. B. – Dışarda minareyi yaptık diyorum bak...

C. B. – Tamam. Demek orada da yetiyor...

M. B. – Yetiyor. Suyu dayanıyor. Yani rutubete, suya karşı koyuyor... Yalnız iki sefer, üç sefer sürmek lazım. Süreceksin bir emi-şecek, iki-üç gün sonra bir daha süreceksin. En az, en az iki sefer bol bol yağlamak lazım ki, onu korusun... Yağmur suyunu, rutubeti kabul etmesin.

C. B. – Bana bir de ağaç kesimini anlatır mısın? Dolunayda kesmek işini?

M. B. – Nasıl dedimdi ben?

C. B. – Ay karanlığında demiştin...

M. B. – Sert ağaç ay karanlığında kesilir.

C. B. – Sert ağaç dolunayda demiştin.

M. B. – Dolunayda tamam.

C. B. – Dolunayda gece kesiyorlar.

M. B. – Yalnız, kasım ayında...

C. B. – Evet...

M. B. – Kasım ayında kesilecek...

C. B. – Evet ikisi de kasım ayında... Yumuşak ağaç da ay karanlığında...

M. B. – İkisi de kasım ayında. Çünkü ağacın topraktan gelen suyunun çekilme zamanı...

C. B. – Evet!

M. B. – Yapraklarının dökülme zamanı. Ağacın suyunun çekilme zamanı... Karanlıkta... İhlamur, kavak, kaba ağaç, karanlıkta kesildiği zaman ağaç haliyle sert oluyor. Dolunayda bu lifli ağaçlar kaba oluyor.

C. B. – Evet...

M. B. – Karanlık, ay karanlığında ağaç kendini sıkarmış... O zaman kesildiğinde o sıklıkta kalıyor. Ama aydınlıkta kesersen Kavak ağacının çürümesi çabuk olur. Kaba oluyor çünkü... Ay karanlığında kendini sıkır ağaç. Lifli ağaçlar, ihlamur, ladin... Ladin de liflidir aşağı yukarı. Ötekiler kadar değil ama, hafif kabadır. Ay karanlığında o ağaç kendini sıkır.

C. B. – O kesim olayını anlat lütfen. Ağacı gittin beğendin, seçtin. Hani daha önce konuştuğumuzda anlatmıştım... Kaz Dağı'nda altı ay önceden belirledikleri ağacın tepesini kesiyorlar... Büyüme olmasın öz yürüsün diye... Sonra Kasım'da kesiyorlar...

M. B. – Şimdi ağacı kestik, yatırdık yere. Hemen takoza alacaksın. Toprakta teması kesilecek. Toprağın nemini almayacak. Şöyle altından hava alsın. Bir ay yahut bir buçuk ay öyle duracak. Kabuğunu öyle soyacaksın. Gövdedeki su kabukla gövde arası-

na girecek o zaman soyulacak. Kabuk baltaları vardır. Kabuğa, vurdun mu baltayı...

C. B. – Evet...

M. B. – Vurduğun zaman çektin mi hop çıkar. Ama o müddet geçmedi mi, kabuğu dediğim gibi, ayıramazsın...

C. B. – Bir buçuk ay beklettikten sonra ancak kabuğu soyabilirsin öyle mi?

M. B. – Yoksa gövdeden ayrılmaz. Sonra istediğin ebatta keseceksin tomruğu, şelaleye atacaksın...

C. B. – Yalnızca boyunu kesiyorsun...

M. B. – Boyunu...

C. B. – Şelaleye attın...

M. B. – Şelaleye atacaksın. Şelalede dönecek. Ağaç tabana oturmuyor. (Batmıyor.)

C. B. – Onun için mi tahtacılar dağda yaşamak zorunda?

M. B. – Belki görmüşsündür. Karadeniz'de... Denize atıyorlar tomrukları... Adam denizden çıkarıyor tomrukları. Koyuyor bir kenara suyu çekildikten sonra... Şelaleye attığın zaman, ağaç, kendi bedeninin suyunu atıyor; şelalede döndükçe... Bir sene kalacak şelalede. Ondan sonra kalas yapacak, lata mesela, ne amaçla kullanacaksa kuzeye doğru saya olacak. Gölge... Güneş görmeyecek... Izgara yapacaksın onu... Yüksek... Yerden 50 cm kadar yüksek... Izgara yapacaksın. Kaba toprak üzerinde... Sabahleyin süzgeçle bol bol sulayacaksın. O kaba topraktan çıkan buğu ağacın rutubetini alıyor... Bir sene de öyle kalacak. Etti mi iki sene... Ondan sonra gübreye gömeceksin. Yıllanmış koyun gübresine... Çürük gübre... Onun güzelce bir yerine kalası koyacaksın.

C. B. – Tümüyle kapatacaksın üstünü değil mi?

M. B. – Kapatacaksın. Üzerine başka ağaç... Velhasıl güzelce, tamamiyle kapattın mı, sert bir şeyle onu pataklayacaksın. Hava almayacak yani... Taş gibi olacak, o gübre içinde iki sene duracak orada. Ondan sonra çıkaracaksın, ne işleyeceksen ona göre par-

çalayacaksın. Parçaladıktan sonra, o, dedim ya, siyanür şey bilmem ne, o ağacı yumuşatır. İşleme zamanında rahatlıkla işlersin. Onu bol bol süreceksin. İki gün üç gün sonra başlayacaksın işlemeye.

C. B. – Badem mi?

M. B. – Badem yağı, siyanürdür o.

C. B. – Evet, onu nasıl sürüyorsun?

M. B. – Bir kilo badem yağı, bir kilo zeytinyağı... Formül bu... Biz öyle ayarlardık. Bir kilo çam nefti, bir kilo ardıç katranı. Katran renklidir. Ağaca güzel bir renk verir. Onu bir süreceksin... Montajını yaptın mı, mesela kapı yapıyorsun, pencere yapıyorsun, yerine takacaksın, iki sefer üç sefer aynı şeyden bol bol, alttan, üstten her taraftan onunla yağlayacaksın. Yalnız, elli yaşından evvel kesilmez ağaç. Bu camilerde kullanılan ağaç...

C. B. – Evet...

M. B. – Tam ağaç kendinin kıvamını bulmuştur. Öyle yapılan ağaç bizim öğrendiğimize göre, beş yüz sene bakım istemez diyor eski şeyde...

C. B. – Ben kiremit altı tahtası söktüm.

M. B. – Evet...

C. B. – İstanbul'da, Kuzguncuk'ta. Yedi milim kalınlığında, sekiz milim kalınlığında. Ama sapasağlamdı... Yüz elli yıllık evdi...

M. B. – Ee tabii. İstanbul'un o eski evleri. Hele o Boğaziçi'dekiler. Çoktan beri gitmedim. O Bebek iskelesinin yanında bir ahşap cami vardı.

C. B. – Evet.

M. B. – Onun minaresini yaparken... Biz tamir ediyorduk... Biz tek makara kullanırız. Orada bir Rum balıkçı bana vargelli makara kullanmayı öğretti. "Oğlum" dedi "bu sizin makara tehlikeli". Hakikat tehlikeli. Çok arkadaşlar düşüp sakatlanıyorlar. O öğretti bana. "Halatını getir" dedi, balıkçı... Onların ki vargelli, mavnalarda kullanıyorlar ya, çift makara...

C. B. – Çift makara...

M. B. – Makara çift. Bana öğretti. Ben şimdi öyle yaparım. O kadar rahat ki... İpi kaçırırsan bile beşik dönmez... Hop aşağıya inersin. Ama öbürü, bizim eski usul, arkadaşların yaptığı, kaçırdık mı, iki ters kepçe döner beyin üstü düşerdi. Allah razı olsun o Rum öğretti bana.

C. B. – Onun görevi neydi?

M. B. – Orada deniz kenarında oturur, elinde nargile, bööyle suya bakar. Balığın akınıni bilirmiş o... Kahvede oturan balıkçılar da ona, onun işaretime bakar. Hemen masaya dom, dom, dom başlardı vurmaya... Hücum! Balıkçılar mavnalara. Hemen ağları gererlerdi. Balığın gelişini bilirdi...

C. B. – Bir şey daha soracağım. Buradaki (Manisa'daki) gezdiği-miz evlerde tarih var. 1926, 1928. Kimilerini Macar ustaların yaptığıını söylediler.

M. B. – Evet...

C. B. – Ama 26'da, 28'de yapılmış eve Rum evi diyorlar. O zaman burada Rum yok ki...

M. B. – Şimdi burada Rum evleri, ekseri, bu adliye var ya, adliye-den emniyete doğru ana cadde var ya, garnizon komutanlığına, istasyona, o mahalleye Altılambalı mahallesi deniyor.

C. B. – Altılambalı mahalle...

M. B. – Rum evleri oralardaydı.

C. B. – Peki, mübadelede Rumlar gittiler.

M. B. – Gittiler.

C. B. – O zaman o evler Türklere verildi.

M. B. – Türklere geçti. Kimi yıktı, kimi şey etti.

C. B. – Peki, bir Rumun evine girdiği zaman Türk, orada hamam yok... Ne yapıyordu?

M. B. – İlave yapmıştır... Garnizon Komutanlığına gelmeden karşı sırada. Ama hepsi yıkıldı onların. Yıkıldı. Apartman yaptılar. Bu apartman, apartman işte, hem milleti çürüttü, hem memleketi şey etti. Ben karşıyım bunlara ama ne yapacaksın...

C. B. – Buraya taş nereden geliyor?

M. B. – Taş? Ocaklar var...

C. B. – Nerede o ocaklar?

M. B. – Burada, Sabuncu Beli'ni çıkarken...

C. B. – Sabuncu Beli...

M. B. – Eskiden şurada Turgutlu yolunda mezarlık vardı. Mezarlığın üst tarafında cephanelik vardı. Orada taş ocakları vardı. O tarafa giderseniz, Alaybey tarafına, şöyle dağa baktığın zaman, oraları taş ocaklarıdır hep.

C. B. – Spil Dağında?..

M. B. – Evet, şehrin kenarında... Burada Keçili köyünde, sanayi geçince oralarda da vardır. Ekseri buradadır...

C. B. – Nasıl bir taş? Sert, yumuşak?... Ocak suyu var mı örneğin?

M. B. – Bu yapılarda kullanılır. Temel taşı.

C. B. – İşlemesi kolay mı, zor mu?

M. B. – Serttir biraz. Buraya, işlemelik taş, hani bizim tarihi eserlerde işlenen taş, Yunt Dağı'ndan gelir.

C. B. – Yunt Dağı'ndan mı?

M. B. – Yunt Dağı derler. Yörük Yaylası...

C. B. – Evet...

M. B. – Tarihte Yörük Yaylası diye geçen yer burasıdır...

C. B. – Evet...

M. B. – Orada Yağcı Bedir köyü diye bir köy var. Meşhur kilimleri... Bilirsiniz... Bütün Konya, İstanbul, Ankara kilimcileri gelir oradan alır... Çanta, kilim alır. Yağcı Bedir kilimleri çok meşhurdur.

C. B. – Kereste nereden geliyor?

M. B. – Buranın kerestesi doğramaya gelmez. Kereste Balıkesir'den ekseri... Çanakkale... Bilhassa Balıkesir'den... Çam kerestesi... Bu dağın kerestesi yaramaz. Yaramaz dediğim doğramaya kullanmazlar. Reçinesini alırlar bundan. Şu Sabuncu Beli, bu karşık dağlar; reçine çamıdır hep. Muazzam reçine verir bu dağdaki çamlar. Orman dairesinin reçine kuyuları var orada toplarlar...

C. B. – Kireç ocağı? Kireç nereden geliyor?

M. B. – Kireç şimdi şeyden geliyor buraya, İzmir'den... Pınarbaşı mı derler nedir?.. Eskiden burada ocaklar vardı. Kireç eski usulde...

C. B. – Yani o yuvarlak ocaklarda yaptıkları kireç burada Manisa'da vardı öyle mi?

M. B. – Var, var, yaparlardı.

C. B. – Kiremit herhalde Turgutlu'dan geliyor?

M. B. – Kiremit, tuğla, Turgutlu'dan. Burada eski kiremit ocakları vardı. Burada, karşıki köyde, kiremit ocakları vardı. Ama şimdi o eski tuğlalar yok. Hep blok kullanılıyor, Turgutlu'dan...

C. B. – Kerpiç kullanıyorlar mıydı?

M. B. – Köylerde vardır...

C. B. – Köylerde var, şehirde yok öyle mi?

M. B. – En sağlıklı bina kerpiç bina oysa...

C. B. – Evet...

M. B. – Bizim eski evimiz kerpiçtir. O kadar rahat...

C. B. – Ne bakımdan rahat buluyorsun sen?

M. B. – Yazın serin olur. Kışın o kadar soğuk olmaz. Daha evvel mangal yakarlardı... Yeterdi... Tahta tavan, tahta taban, duvarlar kerpiç...

C. B. – Kiremitin altına bir şey koyuyor muydunuz? Mertekleri koydunuz, kiremit altını kapattınız. O kiremit altını kapattığınız zaman bir merasimi var mıydı? Bayrak asar mıydınız?

M. B. – Tabii, tabii...

C. B. – Burada da var mı bu âdet?

M. B. – Burada biz şeyin evini yaptık, Semih Sancar'ın... Milli Savunma Bakanı idi. Menderes zamanında. Bir bayrak astık, ohoo, gömlekler, mömlekler. Hasan Ağanın evini yaptım ben 50 senesinde. Bayrağı çektim... Hasan Ağa zengin adam... Rençber... Çiftlik sahibi... Ben Hasan Ağayla samimi konuşuyorum... "Hasan amca" dedim, "bak ne var yukarıda?" "Ulan" dedi, "kim çekti o bayrağı?" Osmaniyeliydi... "Ben çektim", dedim. Çıkardı bir binlik verdi. Elli senesinde o zaman binlikler vardı. "Ey ustalar" de-

dim, "bakın amca ne verdi!" Çıktım bayrağa taktım. Ondan sonra o bayrağın çevresi doldu... Etraf komşulardan kumaş, havlu, enva-i çeşit... O usül vardı. Biz minarelere çekerdik o bayrağı. Ohoo köylerde hele...

C. B. – Peki, kiremit altı tahtasını çaktıktan sonra. Üzerine bir şey yapıyor muydun? Kiremiti döşemeden önce?

M. B. – Onun muhafazalı olmasını istersen, bol samanlı ince bir çamur sıva yaparsın. Çamur...

C. B. – Ben şimdi onun yerine alçı, çimento, kırık karışımı bir sıva yapıyorum.

M. B. – Olmaz!

C. B. – Neden?

M. B. – Çimentonun ömrü Türkiye'de 105 sene, Avrupa'da 73 sene. Biz bunu Milano'da Dünya Anıtlar Yüksek Kurulu'nda öğrendik. Günlerce tartışıp Dünya Yüksek Anıtlar Kurulu buna karar verdi. Çimento katarak yapılan bir harç, kırk elli sene sonra kül olmaya mahkum. Ama, mera çamuru, samanla yaparsan Horosan olur...

C. B. – Kireçle, kumla alçıyla yaparsan?

M. B. – Kum koyma. Ne alçı, ne kum... Doğrudan doğruya mera çamuru... Mera çamuru, samanı emer. Onunla yapmak lazım. Hem sıcak tutar... Kışın muhafaza eder... Tecrit...

C. B. – Ben bu senin söylediğini, bir Antalya evi sökülürken öğrendim.

M. B. – Tecrit. Bu camilerin kubbeleri çamurdur. Sekiz-on santim, kurşunun altında, çamur vardır. Sert yere kurşun kaplama yapamazsın. Kurşun da oksitleşir, bakır da oksitleşir, alüminyum da oksitleşir, sac da oksitleşir. Muhakkak çamur... Niçin koymuşlar eski ustalar? Kurşun kaymaz...

C. B. – Peki, şöyle bir şey hiç duydun mu? Örneğin bizim Denizli'de bacayı çatının dışına çıkarmıyorlar. Damın içine veriyorlar dumanı.

M. B. – Neden veriyorlar?

C. B. – Ahşabın kurdunu, kuşunu, böceğini yok ediyor bir kere. Çatı boşluğunu ısıtıyor, orada sıcak hava yastığı oluşturuyor. Kiremitin altından çıkar duman. Böyle bir şey yaptın mı?

M. B. – Buralarda yok öyle bir şey. Yok da, o dediğiniz gibi böceği yaşatmaz. Fare olmaz... O dumanda fare yaşamaz...

C. B. – Evet.

M. B. – O doğru bir şey.

C. B. – Sıva olayını biraz anlatsana. Sıvayı nasıl yapıyordunuz?

M. B. – Eski sıvalar?...

C. B. – Evet...

M. B. – Eski sıva kireci yatkın olacak. Kireç, gayet yatkın... Kaba sıva yaparken yalnız mera çamuru kullanacaksın. Yağlı çamur deniliyor ya...

C. B. – Killi çamur yani...

M. B. – Hah, killi çamur. O çamuru bulacaksın. Bu Manisa ovasında çoktur. Bayağı samanla, bol samanla, bunu halledeceksin, güzelce... Üç beş gün onu yatacaksın. Kaba sıvasını yapacaksın, düzgünce... O sıva kurumadan, sıva daha böyle nemliyen, yaşlığını kaybetmeden, ince sıvasını yapacaksın. Kurudu mu kaynamaz. Ne kadar su atsan kaynamaz. Osmanlı sıvası. O, kireçle, kırığı, yahut kıyılmış keçi kılını, halledeceksin...

C. B. – Ne kadar kalınlıkta o ince sıva?

M. B. – Yarım santimi geçmez o, incecik bir şey...

C. B. – Ben onu 3 mm, 5 mm falan gördüm. Şaşırdım. O kadar ince değil mi?

M. B. – İnce, ince, ince! Nasıl, tarif edeyim.

C. B. – O zaman kaba sıva da çok düzgün yapılıyordu demek ki...

M. B. – Tabii... Kaba sıva düzgün olacak. Kaba sıvayı gayet düzgün yapacaksın. O sıva, keten sıva, en fazla 2 mm, 2,5 mm, bilemedin 3 mm.

C. B. – Kırıklı...

M. B. – Kırıklı... Kum-mum, tuğla tozu falan yok ince sıvada...

C. B. – Yalnızca kırık, kireç...

M. B. – Çimento da yok...

C. B. – Yok...

M. B. – Yalnız bileğine kuvvet... Demir mala... Onunla... Bilek ister...

C. B. – Üniversiteye yolladım bunu. Araştırsınlar diye.

M. B. – Neyi?

C. B. – İki milim kalınlığındaki ince sıvayı... Kalın sıvanın üzerinde...

M. B. – Evet.

C. B. – Güre'den... Yüz küsur yıllık bir evden. Öyle bir tutmuş ki...

M. B. – Ayıramazsın birbirinden.

C. B. – Başka bir şey mi kullanmışlar diye araştırdım... Başka hiçbir şey yoktu...

M. B. – Yok, yok... Mera çamuru, bildiğimiz saman, bol saman... Güzelce yoğrulacak. Onunla, kaba sıvayı vuracaksın, güzelce, mastarlık... Sıvanın düzgün olması için. Kaba sıva düzgün olursa, üzerindeki sıva şimdiki gibi 1 cm, 1,5 cm konmuyor... En fazla üç milimi geçmez... O da duvarın bazı hatasını kapatmak için. Kaba sıvayı yapan usta gayet düzgün yaptıysa 1,5 mm kafi gelir. Öyle birbirine kaynaşır ki, birbirinden sökemezsin onu. Yalnız, kaba sıva yaşken vurulacak incesi...

C. B. – Yaş derken, kaba sıvayı yaptıktan ne kadar sonra?

M. B. – İşte kurumayacak. Nemli halde olacak, böyle elinle bastırdığın zaman elin batacak sıvaya.

C. B. – Anladım...

M. B. – O anda inceyi yapacaksın. Hafif bir su serpeceksin. Harcı atacaksın. Onunla güzelce mala ile perdah olur, başka bir şeyle perdah olmaz sıva, onla... Biz Mevlana'da gezdik. Vurmuş ke-seri, alçıyı bulamaç yapmış, kapatmış. Üzerine Rokoko yapmış? Araştırma yaptık alttan Osmanlı işlemleri çıktı. Ankara'ya haber verdik. Geldiler. Sök sök. Oradan, oradan, oradan, ötekiler çıktı... Belli... Süleyman Kanuni devrinde yapılmış... Sonra mimarlar da dedi... "Tamam" dediler... "Küllîye Kanuni zamanında yapılmış" dediler. Semahane kubbesi... Yakında gittiniz mi?

C. B. – Yakında gitmedim...

M. B. – Cumhuriyet hükümeti döneminde, Allah bize nasip etti onun bütün onarımlarını... Kapısı, penceresi, minaresi, bilmem nesi hepsini söktük. Dediğim gibi, kıtık İzmir'den, Tire'den, bir ton kıtık getirttik. On yedi aylık kireç bulduk. Elli ton kireç... 3900 m² keten sıva yaptık. Horosan sıva... Kendim çalışma suretiyle. Arkadaşlar, yanımda yetişen çocuklar... Öyle dışarıdan sıvacı ustası getirtmedim. Benim yanımda çalışanlarla yalnız... Bir çocuk vardı, sırf sıva işinde çalışırdı. Ben, arkadan, hatalı gördüğüm yeri perdahlardım. İskele mükemmeldi. (Gülüyor.) Yarısı gelip gidiyor... Branda koyduk. Naylon serdik. Biz yukarıda çalışıyoruz. Yaz gününü vantilatör koyuyoruz, sıcakta... Bugünkü sıvaya vur, pat, pat, pat dökülür. Çiviye çak, çekerken lap sıva düşer... Ama eski sıva... Çiviye çakarsın, kerpetenle çektiğin zaman, aynı çivinin kalınlığında delik kalır. Aşağısına yayılıp çatlamaz. Sonra çok ince tezyinat yapacaksan yumurta akı karıştırırsın güzelce...

C. B. – Toprak boyasına yumurta akı karıştırıyorsun öyle mi?

M. B. – Evet!

C. B. – Fırça?

M. B. – Fırça yok. Fırçayla perdah yok...

C. B. – Hayır hayır! Perdahla değil... Süslemede...

M. B. – Ha, süslemede fırça... Biz o zaman fırça bulamadık... Kendimiz yaptık fırçaları.

C. B. – Nasıl yaptınız?

M. B. – Beygir yelesinden, at yelesinden yapardık. Atın yelesi sert olur. Kuyruğu yumuşak olur. Ondan sonra fırça gelmeye başladı... Samur fırça, yassı fırça, bilmem ne... Bulunuyor şimdi...

C. B. – Bir şey daha soracağım. Cam takılma işini kim yapıyordu?

M. B. – Vitrayları mı?

C. B. – Hayır. Pencere camını.

M. B. – Camcılar yapıyordu.

C. B. – Macuna özel bir şey katarlar mıydı?

M. B. – Macunu... Biz kendimiz yapardık. Kaba olmayan şeyden,

musako deriz, macun tozundan... Bezir yağıyla... Sonradan başladılar kaçak iş yapmaya... Makine yağıyla, bilmem neyle... Şimdi fabrikalar macun yapıyor.

C. B. – Yani doğrudan doğruya macuna bezir koyuyorsunuz...

M. B. – Bezirle... doğramada kullandığımız boya macununu da kendimiz yapardık. Boyayı kendimiz karıştırırdık. Tozla... Şimdiki gibi şey mi vardı? Sonra Hollanda'dan gelmeye başladı boya... Kiloluk boya... Bilmem ne... 75 kuruş kilosu... İlk geldi, yetmiş beş kuruştı kilosu. O zaman bir kutu boya yetmiş beş kuruş. Sonradan... Dün sordum... Çalıştığımız yere boyacılar geldi de, 600.000 liraymış bir kutu boya. Beş kiloluk.

C. B. – Bir sorum daha olacak.

M. B. – Tabii...

C. B. – Evler için kapı, pencere demirlerini, Manisalılar nereden sağlıyorlardı?

M. B. – Burada satıcılar var. Çiviciler derler ya...

C. B. – Burada demirciler çivi, mih yapmazlar mıydı?

M. B. – Eski demircilere yaptırırdık biz...

C. B. – Demek Manisa pazarında vardı...

M. B. – Manisa'da vardı... Ben hatta bir ustaya keser yaptırdım... 30-35 sene oldu... Evvelki sene götürdüm... Torunu dükkanda çalışıyor... Dede öldü... Babası da öldü... Torunu çalışıyor... Markayı görünce, dedesinin ismini görünce, "amca bu keseri bana ver" dedi çocuk. "Oğlum" dedim "bu keseri deden yaptıydı." "Ben de onun için istiyorum ya" dedi. "Kaç para istersen vereyim" dedi. "Eve götüreyim onu". "Yarım kiloluk keser. Yontmada çalışıyorum onunla".

C. B. – Keserin ağırlığının, sapının uzunluğunun bir özelliği var mı?

M. B. – Yoo, normal...

C. B. – Hepsi aynı boyda mıydı?

M. B. – Normal... Ama onu kullanan insan, kendi eline gelişine göre, keserin sapının uzunluğunu ayarlar.

C. B. – Peki hiç ölçü olarak kullanılır mıydınız keseri?

M. B. – Nasıl?

C. B. – Keseri ölçü olarak kullanır mıydınız?

M. B. – Metren olmazsa... Şimdi aklıma gelmişken söyleyeyim. Bir de lök... Lökün deniyor... Onu anlatayım...

C. B. – Anlat...

M. B. – Eski su yolları vardı, dağlarda... Toprak künkler vardır... Onları nasıl yapıyorlar suyolcular? Anlatayım mı?

C. B. – Anlatsana...

M. B. – Evvela, lökün yapmak için ne kullanacaksın, ne lazım? Şöyle bir topak kireci alacaksın. Düzgün bir yerde, eski kilim, keçe, çul parçası hazırlayacaksın. O kirece orada bol su dökeceksin. Kireç tımarlanmaya başlar başlamaz güzelce örteceksin onu. Bol bol... Dumanı hiç dışarıya vermeyecek... Bir ay duracak orada... O kapalı yerde... Ellemeyeceksiniz... Bir ay hava almayacak. Ondan sonra onu açacaksın, elekten geçireceksin güzelce, un gibi olmuştur. Pamuk hazırlıyacaksın... Bildiğimiz pamuk... Kıyacaksın güzelce... Yumurtanın akıyla onu macun yapacaksın. Bol yumurta akıyla... Sulayacaksın... Ondan sonra o pamukla halledeceksin. Kullanılabileceğin şekilde... Nasıl pencere macunu oluyor?... O kıvama gelecek... O künke süreceksin. Öbür künkü de getireceksin, oturtacaksın... Güzelce sıkıştırılacak... Künk parçalanır, lökün parçalanmaz. Haydarabad Nizamının havuzunu böyle tamir ettim ben. Oraya götürdüler... Haydarabad demişim, Tac Mahal'in oraya götürdü... Nizam götürdü...

C. B. – O da nasip oldu mu? Ben gittiğimde de tamir ediyorlardı.

M. B. – Havuzunu biliyorsun...

C. B. – Evet...

M. B. – Su kaçırıyormuş, Nizam'a söylemişler. Nizam bizimkilere sormuş... "Sizin orada belki ustalar bilir. Biz çimentoyla yapıyoruz. Bir sene dayanmıyor. Bozuluyor." demiş. Bizi götürdüler. Ben güzelce araştırdım mermerlerin arasını. Tamam, döktüm...

Nizam'a anlattım... Tamam yaptık...

Mehmet Ağa isminde Mimar Sinan'ın kalfalarından biri yapmış onu... (Tac Mahal) Onaltı sene sürmüş. Bütün ustaları Türk... Mermerler Türkiye'den gitme. Kütahya, Bozüyük, İscehisar... Sarı mermerler. Sarı mermer vardır eski, İscehisar...

C. B. – Yordum seni...

M. B. – Yok yok. Ben seviniyorum. Böyle işte tanıştık, görüştük...

C. B. – Mustafa Usta, bilginin kıskançlığı olmaz değil mi?

M. B. – Olmaz. Öyle şey olur mu?

C. B. – Pinti adam sanatkâr olmaz...

M. B. – Elbette...

C. B. – Yüreği bol kepçe olmayan adam sanatkâr olamaz

M. B. – Hz. Ali der ki: "Bana bir kelime öğretenin ayağının tura-bı olayım". Ben bu yaşta dahi öğrenmek istiyorum. Konya'da çalışıyoruz. Benim yanımda on üç tane adam var. Çalışıyor çocuklar... Ben soruyorum: "Ahmet, gel oğlum, bak bakayım nasıl olmuş, olmuş mu?" Müdür Erdoğan bir gün dedi ki bana, "yahu Mustafa Usta" dedi, "ne biçim akıl seninki, Ankara'dan kodamanlar geliyor" dedi, "bakan geliyor, senin elini öpüyor" dedi, "el-pençe divan duruyor" dedi... "Sen yanında çalışan ameleyle akıl soruyorsun" dedi. "Erdoğan" dedim, "akıl akıldan üstün, göz göz-den üstün. Devamlı orada çalışan adam hatayı görmez. Dışarıdan gelen görüverir... Ben camide bile sorarım: "Nasıl, bir hata var mı?" Aniden hatayı görür, dışarıdan gelen adam...

C. B. – Gerçek usta hiçbir zaman bilgiyi kıskanmıyor. Sen ne güzel anlattın.

M. B. – Sanatını saklayan, hem dünya aleminde, hem ahiret aleminde sıfır... Cimri adamın cehennemdir yeri... Bu ayetle sabit... Pintinin, cimrinin yeri cehennemdir.

Cömert olacaksın. Cennet kapısını cömertler açar. "Ee, bende var, onda neden olsun?" demek yok. Benim en birinci duam: "Yarabbi, ümmedi Muhammed'e bin tane ver, onların yanında da bana bir tane ver". "Yeter... Böyle... Ben dedemden başka usta

görmedim, bir de o İtalyan... Hep böyle arkadaşların yanında, onun bunun yanında sorarak, bakarak, ilerlettim bilgimi...

C. B. – Bir şey daha sormak istiyorum. Tuğla döşemesini nasıl yapardınız?

M. B. – Tuğlayı mı?

C. B. – Evet. Nasıl yapıştırdınız? Döşerken ne koyardınız altına?

M. B. – Çimento çıktıktan sonra çimentoyla. Çimentodan evvel mera çamuru. Bilhassa camilerde mera çamuru... Güzelce... Pekmezle...

C. B. – Mera çamuru derken...

M. B. – Yağlı çamur, o killi çamur... Pekmez tutkal vazifesi görür... Pekmezi harca karıştırırsın. Nisbet dahilinde...

C. B. – Aynı şey hamamda kubbe sıvasında da yapılıyor...

M. B. – E, o pekmez tutkal vazifesi görür... Şeker tutkal vazifesi görür. Doktorlar ne der? "Çay içerken sakın sigara içmeyin". Çünkü şeker tutkal vazifesi görür. Sonra şekerin, yarı yarıya, aşağı yukarı, mayası kireç. Burada şeker fabrikası yapılırken götürdüler beni oraya da... Adamlar parke döşemişler. Ne yapmışlar parke cilasını? Beziryağı sürmüşler fırçayla. Vakıflara soruyorlar, İzmir'e... Böyle, böyle bu işten anlayan var mı? Bir gittim ki vıcık vıcık olmuş. Parkenin üzerine bezir yağı sürülür mü, cila? Mum cilası yaptık sonra.

C. B. – Bir ustadan öğrenmiştim. Plakayı döşerken, şu kadcırcık küçük bir sönmemiş kireç parçası koyuyor altına.

M. B. – Evet...

C. B. – Hiç öyle şey duydun mu?

M. B. – Yok. Neden koyuyor? Sıcaklık veriyor!

C. B. – Sıcaklık veriyor, evet...

M. B. – Sıcaklık veriyor, oradaki rutubeti topluyor o... Kaybediyor rutubeti... Hem sıcaklık yapıyor, alttaki rutubeti yok ediyor... Plakanın oynamasını önüyor. Nemi alıyor o kadcırcık şey... Çimento bulamamışlar savaş sırasında... O da ne yapacağını düşünürken bir Bizans yapısının yıkısına bakmış. Onlar nasıl yapıştırmışlar di-

ye... Plakaların altında belirli yerin beyaz olduğunu görmüş. Bu da denemiş, azını çoğunu... Çok koyunca patlatmış, az koyunca olmamış, derken kendi ayarını bulmuş... Kireç sıcaklık yapıyor. Kireç yapışmaz. Kireç sıcaklık yapıyor ve oradaki nemi alıyor. Kireç imkanı yok yapışmaz. Kireci sür boydan boya. Kireçte yapışkanlık yoktur. Pekmez... Biz bol alçı yaptığımız zaman pekmez koyarız. Onu saatlerce kullanırsın... Geç donar... Sirke koyarız... Bilhassa pekmez...

C. B. – Pekmezi biliyorum... Sirkeyi nasıl koyuyorsunuz?

M. B. – Alçıyı yapıyorsun... Geç donması için biraz sirke koyarsın. Karıştırırsın... Onu kullanırsın...

C. B. – Şimdi kerpiç çamurunun içine biraz alçı koyuyoruz biz...

M. B. – O çabuk dondurur...

C. B. – Çabuk donduruyor... O zaman beton gibi döküyorsun kerpicini... Yani kalıpla döküyorsun.

M. B. – Kalıpla... Kalıpları vardır... (Mustafa Usta kerpiç yapmak için kullanılan kalıptan söz ediyor.) Burada eskiden kerpiççiler çoktu. Yaz oldu mu, mahalle aralarında kerpiç yaparlardı. Ama alçıyı neden koyuyorsun? Alçı koymayın. Alçı rutubete dayanmaz.

C. B. – İşte hem rutubeti çekiyor. Toprağın belirli bir rutubette kalmasını sağlıyor.

M. B. – Rutubet yapar ama...

C. B. – Saman bile koymadan kullanılıyor...

M. B. – Alçı rutubet yapar. Alçı dayanıklı değildir.

C. B. – Değil ama, o alıyor rutubeti. Ondan da toprak alıyor rutubeti... Toprak sağlam kalıyor...

M. B. – Toprakta olabilir... Biz vitray yaparken. Gayet çabuk bulamaç yapıyoruz... Hemen...

C. B. – Çırac yetiştirdin mi hiç?

M. B. – Çok. Çok adam yetiştirdim. Yalnız burası (Manisa) küçük olduğundan burada duramıyor. Zaten biz devamlı Manisa'da çalışmıyoruz. Konya, Milas, Aydın, Alanya, Antalya, Burdur... Türkiye'nin aşağı yukarı yarısını gezdim. Sivas, Kayseri... Kayseri'ye gi-

dip gelmemiz eksik olmazdı bizim. Taşçı getirdik... Aydın... İstanbul belli zaten... İzmir... İzmir'in 74 depreminde Çadırlar Camisi bütün harap olmuş... Kubbeler patlamış. O kubbelerin çoğunu biz söktük. İçeride tuğla döktük, kendimiz. Kubbeleri ördük. Kurşunlarını yaptık... İçinin tezyinatını yaptık... Kemerde Barok kabartma var... Alçıyla... Biz zeminde Barok kabartmayı alçıya atarız. Bıçakla... Ona yapıştırma denir... Ve aynı şeyi, istilaktiti, malakariyi sıvayla, kum, kireç sıvayla yapardık. Mukarnas kubbeyi... Zaten mukarnas kubbe yapılırken tuğlayla kaba yapılır...

C. B. – Aletlerin nelerdi?

M. B. – Mala, keser, su, bunlar... Mukarnasta bir şey yok...

C. B. – Mukarnasta muhtelif malalar gerekli... Mala, bizim en büyük aletimiz... Madırğa, oluklu... Sonra, mermerde elmas keskiler kullanırız. Sonra da, mala kullanırız muhtelif şekillerde. Boya, yazı yazarken fırça... Söyle bakalım, mermeri neyle yumuşatırsın? Turunc demıştin...

M. B. – Hah! Turuncun suyu... Mermeri işleyeceğin zaman, mesela böyle bir plaka mermer... İşleyeceksin... Nakış yapacaksın, yahut yazı yazacaksın... Ne kadar yerini yapacaksın, onun çevresine mumdand bir duvar yapacaksın, böyle, güzelce... Havuz gibi olacak... Turuncun suyunu koyacaksın akşamdan... O emer ve mermeri yumuşatır.

C. B. – İsteddiğin gibi işlersin.

M. B. – Üsküdar'da Ali Kavrem vardır... Kavrem'ler mermerci...

C. B. – Şimdi gidip onu sinayacağım...

M. B. – O şey vardı... Ama öldü galiba... Neydi adı?

C. B. – Ermeniydi... Biz takımları ona yaptırırdık. Çok güzel takım yapardı... Eski Ermeni... Keskiye elmas uç takardı. Çok güzel keski yapardı.

M. B. – İzmir'de de Konyalı bir demirci vardı... Ahmet Usta... O da çok güzel yapardı... Ona götürürdük. Yalnız, Selçuk'ta çalışırken, mahalle arasında bir ihtiyar demirci gördüm. Çingene bir adam... Ama adam dönmüş... Abdestinde, namazında... Karısı kö-

rük çekiyor... İkisi de yaşlı... Adamın bir ayağı yok... Balta yapıyor, ormancılara... Balta ve orak... Dedim bu adam usta muhakkak. Başka bir şey yok, tek balta. Dükkanın önünde belki kırk-elli tane balta... Bilenmiş, yeni, yapılacak filan... Selam verdim: "Usta" dedim, "biz İsabey Camisinde çalışıyoruz. Bize" dedim "taş takımı..." "Olur" dedi. "Sen getir bir tane kalem de..." dedi... "Yapalım" dedi. "Bakalım beğenecek misin?" Ertesi gün götürdüm ben, bir tane iki santimlik kalem. Hani biz kalem diyoruz, keskiye. Adam bir su verdi. Şimdi, arkadaşlar yarım saat çalışıyor, kalem körleniyor. Ben, tak tak tak sürekli çalışıyorum. "Enayiler..." diyorum, "bileyin bakalım..." Osman Bey var rahmetli... "Ver şu kalemi..." dedi. "Yok" dedim. Ne vereyim yahu? Geldi zorla elimden aldı. Baktı... "Nerede yaptırdın bunu?" dedi. "Adam kaç para aldı?" Elli kuruş para almıştı. Ben dedim: "1 liraya bileylettim." dedi. "2 lira verelim". "Verin" dedim, "takımları, verin ikişer liraları". "Götürdüm adama. Sonra sordum". "Amca" dedim "sen neyle su veriyorsun?" Adam şöyle bir şey ediyor... En son suyu, bir kutu var, kutuda... Evvela sabun sürüyor, yeşil sabun. Şöyle bir yapıyor sabunu bir sefer... Bir çeviriyor... Bir sefer daha... Üç defa... Öyle batırıyor, çıkarıyor. Katır sidiğiymiş... Bunu ben kitapta okudum. Gördüm İbn-i Sina'nın kitabında...

C. B. – Bunu da ilk kez duyuyorum...

M. B. – "Alüyülâ çelik" diyor, "katır sidiğinden su verilir..." diyor kitapta. Dedim: "Nereden buluyorsun bunu?" "Bak..." dedi, "Oğlum, bu baltaları görüyorsun ya" dedi, "hep bunlar tahtacıların" dedi. "Her tahtacı" dedi, "senede bana bir şişe katır sidiği getirmekle mükellef. Yoksa yapmam takımları." dedi... Bir aksi ki... Kırk-elli tane şişe dolu... Ben işte bunlarla su veririm. Bundan daha güzel su veren madde yoktur dedi.

C. B. – Azıcık da mermerden söz eder misin?

M. B. – Mermercilikte İtalyanlar... Ondan sonra Türkler...

C. B. – Biz ama hâlâ çok büyük fireyle çalışıyoruz. Yüzde altmışa varıyor bazı yerlerde fire...

M. B. – Öyle bir çalışma var ki heriflerde. Gabriel Mandel var, dünya Yüksek Anıtlar Kurulu ikinci başkanı. Sergi açtı Konya'da... Seramik profesörü ve Türkoloji profesörü kendisi. Türk, Afganistanlı Türk ve Müslüman. Seramik yapmış Konya'da... "Bu seramik" dedim "üç sefer fırınlanmış, yakmışsın seramiği" dedim. Daha yeni tanıştık. "Allah Allah" dedi, "ya sen seramikçi misin?" dedi. "Yanıklar nerede?" dedi. "Bak" dedim "şu şu, şunlar yanmış". Hanımı "hatanı nasıl görüyor adam" dedi. Hanımı da Türk. "Sen neresisin?" Oradan buradan, tanıştık. Beni Avrupa'ya, İspanya'ya götürdü, Londra'ya götürdü, Danimarka'ya götürdü. En son Milano'ya... Orada kendi özel üniversitesi var. Kendi Türkoloji profesörü. Orada özel okul... Ama kendi seramik ocakları yapmış. Ondan sonra... "Ben" dedi "Afganistanlıyım. Ama annem babam oradan gelmiş. Ben burada doğmuşum" dedi. Türklerin İtalya'da ilk geldiği şehir Milano'ymuş. İspanya'ya gittik kaldık bir ay... Elhamra Sarayında, bilmem nerede. Londra'ya gittik. Oradan Danimarka'ya gittik. Ondan sonra Milano'da toplantı oldu. Bizi konuşturuyorlar. "Mustafa Usta" dedi... "Buyur" dedim. "Yarın" dedi "seni hastahaneye götüreceğim". "Ben" dedim "hasta değilim yahu". Böyle senli benli konuşuyoruz. "Şu kafatasını çıkaralım" dedi, "içerideki beyaz anormal çalışıyor. Ne kalem var, ne defter var. Ne sorsak altından kalkıyorsun. Bu ne biçim kafa?" Türk kafası dedim, Buha-ra kafası... Aslında beş-altı seneden beri unutkan oldum.

C. B. – Ama Maşallah! Kolay değil... Alet işledikçe ışıldar ama... Sinan, demir asa elinde fır dönüyormuş, Selimiye'nin kubbesinde, yaşı seksenken...

M. B. – Sinan 93 yaşında öldü.

C. B. – 98 derler.

M. B. – 98 mi? Şimdi bir şey duydum ben... O hakikat mi, yoksa efsane mi? Selimiye Camisini yaparken Edirne'de, padişah demiş: "Bin tane pencere yapacaksın".

C. B. – Evet...

M. B. – Sinan bin tane yapmış da birini kapamış deniyor... 999...

İş bitmiş, "Şevketlim" demiş, "siz bin pencere dediniz ben 999 tane yaptım. Bin bir kelime... Ama çok olmasını istiyorsanız 999." demiş... Konuşmasında bile çokluk var. "İdam" demiş Sultan, güya... Bunu İstanbul'da duydum, bir yerde... "İdam" demiş Sultan... Sinan, keseri almış eline, demiş: "Şerefede biraz arıza var, onu yapayım da ondan sonra hüküm yerine gelsin." Çıkmış minareye, uçup gitmiş diyorlar. Keserin düştüğü yere mezarını yapmışlar. Güya Gelibolu'nun bir dağ köyünde... Oraya gelmiş kendisi diyorlar. Öyle bir şey duydum ben. Ama bu efsanedir değil mi?

C. B. – Her efsanenin içinde de anlatılmak istenen bir şey vardır. Halkın Sinan'a olan sevgisidir, inancıdır böyle söylenceleri çıkaran... Sultanın elinden bile kurtarıyor onu. Bin sözcüğü ile dokuz yüz doksan dokuz karşılaştırılması da güzel değil mi? Sinan Selimiye'den sonra yaşadı biliyorsun. Gömütü İstanbul'da...

C. B. – Yunus'a da on iki vilayet sahip çıkıyor.

M. B. – Tabii...

C. B. – Mezar Eskişehir'de...

M. B. – Sinan da bir Karacaoğlan'dır... Bir Yunus'tur...

Benim kayınpeder, İstiklal Harbinden evvel, İstanbul Üniversitesinden mezun. Tesviyeci olarak mezun olmuş. Demir Yollarına girmiş. Haydarpaşa-Hicaz Demiryollarında kantar muayene şefiymiş. Özel treni varmış... Kayınvaldeyle de Şam'da evlenmiş... On bir sene kalmış orada... Şam'da tanışmışlar, Şam'da evlenmişler. O anlatırdı. "Makinistler" derdi, "Eskişehir'e giderken, Yunus'un mıntıkasına girdi mi düdük çalarlar."

C. B. – Şimdi de öyle yapıyorlar...

M. B. – Bir gün biri demiş: "Buradan düdük çalmadan geçerse makine sönüyor" "Hadi be" demiş, "öyle şey mi olur?" Bir gün tecrübe yaptık" diyor... "Mıntıkaya girdik, ben de makine dairesindeyim. Makinistlerin yanında... Düdüğü çaldırmadım... Olduğu gibi tren durdu. İçerideki ateş kömür oldu, o zaman aklım erdi. Makinist, başladı düüt düüt. Onlar biliyor orayı. Çala çala, çala çala kömür ateşlendi diyor. Tren yürüdü. O zaman inandım" diyor. Ka-

yınpederim kendi söyledi, sağılığında... "Bunu tecrübe ettim ben... Denedik... Oldu bu..." dedi. "Hakikat" dedi. O Yunus'un türbesini selamlamamış... Oradan geçerken... Karaman'da var mezarı... Erzurum'da... On iki vilayet sahip çıkıyor Yunus'a... Ama Yunus esas Kulalı.

C. B. – Sarı Saltuk da öyle... Ta Yugoslavya'da bile mezarı var... Her yerde mezarı var... Ama galiba Anadolu'da en çok Yunus'un var. Sağol, çok teşekkür ederim. Yordum seni.

Bitirirken

Bitirirken

Bir çalışmamda şöyle yazmıştım:

"Öz, asıl olan bir şeye duyulacak saygı, ancak kendi de öz, asıl olmayı bilerek gerçekleştirilir. Ona benzemeğe çalışmak, onu kopye etmeğe kalkışmak saygı değildir. Çağının gerçek ürünü olan bir yapının yanına ancak gerçekten çağdaş olan bir yapı ya-kışabilir."

Çağının koşulları içinde, bilgi birikimiyle, yöntemi, aracıyla yapılmış, çağıyla çağdaş bir yapıyı (resmi, şiiri, müziği, yontuyu vb.) 100-200 yıl sonra sanki hiçbir ilerleme, birikim olmamış, yeni ara-malar, yorumlar gerçekleştirilmemiş gibi, gerçekleştirmeden kopya etmek (Kocatepe Camisi, kimi yeni yerleşmelerdeki belirsiz evler camiler gibi) ancak geri kalmışlık demektir. Ortaya çıkan yapı da bir belgedir elbette: Geri kalmışlığın belgesi.

Ancak, geleceğin onu aşacağından hiç kuşkusuz olmayan Sinan'ın benimle övünebileceği ölçüde, benim onunla övünmemde gerçeklik payı olabilir...

Geçmişin sandığından biçimler alıp kullanmak, hele hele hiçbir ilişkisi olmadan kopya etmek, çağın olanaklarının, yüzlerce binlerce yıllık yapıların birikiminin vereceği yetkinliğe ulaşamadığımızı, çağdaş çözümler üretemediğimizi gösterir.

Gerçek sanat yapının yüzü hep ileriye dönüktür. Geleneğe ancak öne doğru eklenilebilir. Gelenek, bugüne gelen, gelebilmiş olan demektir. Bırakın dünü, bugünü bile aşamazsanız, geleneğe eklenemezsiniz. Türk Halk Yapı Sanatı ürünlerine de bu bilinçle bakılmalıdır elbette...

Cengiz Bektaş

20.10. 2000

Cengiz Bektaş

Denizli'de (1934) doğdu. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ni (şimdiki adıyla Mimar Sinan Üniversitesi), Münih Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesini (1959) bitirdi. Bir süre yurt dışında Prof. F. Angerer ve A. v. Branca ile birlikte çalıştı. ODTÜ Yapı İşleri Mimarlık Bürosu Şefliği yaptı. 1963'de kendi işliğini kurdu. Cumhuriyet dönemi mimarlık tarihi örnekleri arasında sayılan yapılar gerçekleştirdi. Almanya'da ve Türkiye'de katıldığı mimarlık yarışmalarında birçok ödül aldı.

Birinci Ulusal Mimarlık Sergisi'nde, *Türk Dil Kurumu* yapısıyla Yapı dalı (1988), Üçüncü Ulusal Mimarlık Sergisi'nde, *Haliç'teki Kadınlar Kitaplığı* yapısının onarımı işiyle Yapı Dalı Koruma Sanatı (1992) ödülü, 1967'de basılan, alanında ilk olan *Mimarlıkta Eleştiri* kitabıyla Türk Dil Kurumu Ödülü (1968) bunlar arasındadır.

1974'de gerçekleştirdiği "Halk Yapı Sanatından Bir Örnek: Bodrum" sergisiyle halk yapı sanatının, Halkbilimi konuları içine girmesini sağladı. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Bölümü öğretim görevlisidir.

Yapıtları:

Deneme: *Mimarlıkta Eleştiri* (2. basım, 1995), *Benim Oğlum Bina Okur* (2. basım, 1995), *Duvarların Dışı da Senin* (4. basım, 1995), *Yuva mı Mal mı?* (2. basım, 1995), *Kimin Bu Sokaklar, Alanlar Kentler?* (2. basım, 1995), *Bedri Rahmi Nakışlı Bir Deneme* (2. basım, 1984), *Kent* (1995), *Kültür Kirlenmesi* (1995), *Hoşgörünün Öteki Adı: Kuzguncuk* (1995), *Ev Alma Komşu Al* (1995).

İnceleme: *Koca Sinan* (Derleme, 1968), *Halk Yapı Sanatından Bir Örnek: Bodrum* (1977), *Antalya* (1980), *Kuşadası Evleri*, *Şirinköy Evleri*, *Babadağ Evleri*, *Akşehir Evleri* (2. basım, 1991), *Koruma Onarım* (1992), *Mimarca Mermer* (1993), *Kuşevleri* (1994), *Türk Evi* (1996), *Selçuklu Kervansarayları* (1999), *Mimarlığımızın Cumhuriyeti* (2000), *Halk Yapı Sanatı* (2001).

Şiir: *Akdeniz* (3. basım, 1984), *Mor* (3. basım, 1986), *Yeryüzünün Yüreği* (1978), *Yer Deli Gök Deli* (1978), *Dört Kişiydiler Bir de Ben* (2. basım, 1984), *Zeytinli Fırın Sokağı* (1981), *Güz Ey* (1983), *Dört Kişiydiler Bir de Ben + Ustaların* (1984), *Fide* (1987), *Onu Birden* (1990), *Dışların İç* (1994), *Mor* (toplu şiirler, 1998), *Su Belleği* (1998).

Çocuk: *Koca Rıza* (1981), *Ebemevi* (1981), *Sevgiyle Yap* (1981), *Usta ile Çırak* (1989), *Çağıl Nasıl Mavi Oldu?* (2000).

Çeviri: *Sappho* (Azra Erhat'la, 2. basım, 1983), *Tılsımlı Kedi* (1981).

LITERATÜR: © 2000

Cengiz Bektaş Tüm Yapıları

- 1 Halk Yapı Sanatı
- 2 Koruma Onarım
- 3 Türk Evi
- 4 Mimarlıkta Eleştiri
- 5 Yuva mı Mal mı?
- 6 Yaşama Kültürü